

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYAL PSİKOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

UMUT VE ÖZ-YETERLİK FAKTÖRLERİNİN ÇEVRESEL ENDİŞE
VE DAVRANIŞ İLİŞKİSİNDEKİ DÜZENLEYİCİ ROLÜ

HAZIRLAYAN

EYLÜL SARIOĞUZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. ELVİN DOĞUTEPE

ANKARA – 2021

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 10/09/2021

Öğrencinin Adı, Soyadı: Eylül Sarıoğuz

Öğrencinin Numarası:21810294

Anabilim Dalı: Psikoloji Anabilim Dalı

Programı: Sosyal Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı: Doç. Dr. Elvin Doğutepe

Tez Başlığı: Umut ve Öz-Yeterlik Faktörlerinin Çevresel Endişe ve Davranış İlişkisindeki Düzenleyici Rolü

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 47 sayfalık kısmına ilişkin, 10/09/2021 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %5'tir.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

“Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını” inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

ONAY

Tarih: 10/09/2021

Öğrenci Danışmanı Unvan, Ad, Soyad:

Doç. Dr. Elvin Doğutepe

Dr. İrmî Maral-Hanak'ın Anısına

TEŞEKKÜR

Değerli tez danışmanım Doç. Dr. Elvin Doğutepe'ye geçirdiğimiz bu süre boyunca bana olan tüm destekleri için çok teşekkür ederim.

Aynı zamanda tez jürime katılmayı kabul eden değerli Dr. Öğr. Üyesi Burcu Tekeş Tolungüç'e ve Dr. Öğr. Üyesi Gaye Solmazer'e bana zaman ayırdıkları ve değerli geribildirimleriyle tezimi geliştirmeme katkı sağladıkları için buradan bir kez daha içten teşekkürlerimi sunarım.

Hem yüksek lisans hem lisans eğitimim boyunca *karanlık bir dünyada bana bilimin mum ışığı** olan tüm Başkent Üniversitesi Psikoloji Bölümüne ve özellikle bende çok emekleri olan değerli hocalarım Prof. Dr. Doğan Kökdemir'e ve Dr. Zeynep Başgöze'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tezime başlamadan önce Roma'da geçirdiğim bir dönem boyunca bana kendimi evimde hissettirdikleri, beni dahil ettikleri projeler ve seminerler nihayetinde tezimin çatısının oluşmasına katkı sağladıkları ve süreçte de her zaman bana kendimi değerli hissettirip yanımda oldukları için Sapienza Üniversitesi'ndeki değerli hocalarım Prof. Dr. Marino Bonaiuto ve Dr. Silvia Ariccio'ya ve çevresel psikoloji hakkında yine kıymetli bilgiler öğrendiğim Çevresel Psikoloji Çalışma Grubu (CIRPA)'na sonsuz minnetlerimi sunarım.

Ayrıca tezim için veri toplamam sırasında neredeyse Titanic'in batışından sonra Rose'un tutunduğu gemi parçası işlevini görmüş ve tezimi yüzlerce kişiye ulaştırmış olan Bener (Meerkatonprozac)'e sosyal medyadaki desteği için çok teşekkür ediyorum.

Bu yolda hemen hemen aynı acıları ve sevinçleri paylaştığım değerli arkadaşlarım ve meslektaşlarım Damla Duman ve Deniz Derin Yurtören'e bana her daim olan destekleri ve inançları için çok teşekkür ederim. Yine yollarımızın aynı ülkede kesişeceği canım meslektaşım, arkadaşım Deniz Perdeli'ye tez sürecimde beni zorla da olsa dışarı çıkartıp bir sürü aktiviteye dahil ettiği/etmeye çalıştığı için çok teşekkür ederim. Ayrıca varlıkları ile bana destek olan bütün arkadaşlarıma gönülden teşekkür ediyorum.

*Carl Sagan'ın bir kitabı olan *Karanlık Bir Dünyada Bilimin Mum Işığı*'na gönderme yapılmıştır.

Hem tez yazım sürecimi hem de hayatımı her daim sonsuz huzur ve mutluluğa çeviren sevgilim Arnaud Tuynman'ya tüm varlığı ve destekleri için çok teşekkür ederim. Ayrıca tez yazma sürecimde baştan sonuna kadar bana her daim ilgilerini hissettiren değerli Christine Tuynman ve Gijs Tuynman'ya içten teşekkürlerimi sunarım.

Bana her daim sonsuz destek veren ve inanan kuzenlerim Selvi Maral ve İdil Maral'a, beni ben yapan mesleğim psikoloji ile beni tanıştıran ve bu yolda en büyük destekçilerimden olan değerli kuzenim Ekim Özbek'te, yüksek lisans için gittiği Viyana'da gece gündüz çalışıp başarılı bir matematik öğretmeni olan ve azmi ve kararlılığı öğrendiğim dayım Ertürk Maral'a, kendimi bildim bileli ailemizdeki en güçlü kadın rol modellerinden olan ve bana dayanıklılığı, cömertliği ve vazgeçmemeyi öğreten teyzem Güleser Aker'e, Rimbaud'dan Proust'a, Makyavelizm'den absürdizme beni sonsuz edebi eserle, görüşle tanıştıran ve her zaman felsefi konuşmalarımızdan büyük keyif aldığım ailemizin hocası Fevzi Naib Aker'e ve desteğini, sevgisini bana her zaman hissettiren canım boncuğum Rabiye Kavut'a benden hiçbir zaman desteklerini esirgemedikleri ve varlıkları ile hayatımı güzelleştirdikleri için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak küçüklüğümde beri azmine, kişiliğine ve başarılarına hayran olduğum canım abim ve rol modelim Özgün Sarioğuz'a, Dünya'nın en yüce şefkatine sahip olan ve bir çocuk için belki de en önemli şey olan koşulsuz sevgiyi bana her zaman hissettiren canım annem Nuruya Sarioğuz'a hem tez sürecimdeki destekleri hem de hayatımdaki varlıkları için sonsuz teşekkür ederim.

Küçüklüğümde bana bilimi ve bilim kadını ruhunu aşılayan biricik Dr. İrmir Maral-Hanak'a akademideki bu ilk çalışmamı ithaf etmeyi bir borç bilirim.

ÖZET

Sarıoğuz, Eylül. Umut ve Öz-Yeterlik Faktörlerinin Çevresel Endişe ve Davranış İlişkisindeki Düzenleyici Rolü. Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı. Ankara, 2021.

Mevcut çalışmanın amaçları, kişilerdeki öz bildirime bağlı ölçümler ile öz-yeterlik ve umut faktörlerinin çevresel endişe ve davranış ilişkisindeki düzenleyici rolünü incelemektir. Araştırma pandemi zamanında gerçekleştiğinden, araştırmanın örneklemini korona anksiyetesi çok yüksek olmayan 18-30 yaş aralığındaki 375 bireyden oluşmaktadır. Katılımcılar öncelikle bilgilendirilmiş onam formunu onaylamış ardından sırası ile Demografik Bilgi Formu, Çevresel Endişe Ölçeği, Çevre Davranış Ölçeği, Bütünleyici Umut Ölçeği, Genel Özyeterlilik Ölçeği, Koronavirüs Anksiyete Ölçeğini doldurmuşlardır. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda, çevresel davranış ile çevresel endişe, öz-yeterlik ve umut arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişkiler olduğu bulunmuştur. Cinsiyete dayalı yapılan analiz sonucunda, araştırmanın değişkenlerinin cinsiyete bağlı farklılaşmadıkları bulunmuştur. Bununla birlikte, umut ve öz-yeterliğin çevresel endişe ve davranış ilişkisindeki düzenleyici etkisine bakıldığında hem çevresel endişe ve umut hem de çevresel endişe ve öz-yeterlik etkileşimlerinin çevresel davranış üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmuştur. Bir başka ifade ile, hem öz-yeterlik hem de umut değişkenlerinin çevresel endişe ve davranış ilişkisinde düzenleyici rolü vardır. Ancak, çevresel endişe ve umut etkileşiminin çevresel davranış üzerinde azaltıcı bir etkiye, çevresel endişe ve öz-yeterlik etkileşiminin ise çevresel davranış üzerinde artırıcı bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Ardından bulunan sonuçlar ilgili alanyazın ışığında tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Çevresel endişe, Çevresel davranış, Umut, Öz-Yeterlik

ABSTRACT

Sarioğuz, Eylül. The Moderating Role of Hope and Self-Efficacy Factors in the Relationship between Environmental Concern and Behavior. Baskent University, Institute of Social Sciences, Social Psychology Master's Program with Thesis. Ankara, 2021.

The aim of the current study is to examine the moderating role of hope and self-efficacy in the relationship of environmental concern and behavior. Since the research took place at the time of the pandemic, the sample of the study consists of 375 individuals aged 18-30 who do not have high corona anxiety. The data of the research were collected with: Consent form, Demographic Information Form, Environmental Concern Scale, Environmental Behavior Scale, Integrative Hope Scale, General Self-Efficacy Scale, Coronavirus Anxiety Scale. As a result of the statistical analyzes, it was found that there are positive and significant relationships between environmental behavior and environmental concern, self-efficacy and hope. As an outcome of the analysis based on gender, it was found that the variables of the study did not differ according to gender. When the moderating effect of hope and self-efficacy on the relationship between environmental concern and behavior was examined, it was found that both environmental concern and hope and environmental concern and self-efficacy interactions had a significant effect on environmental behavior. In other words, both self-efficacy and hope variables have a moderator role in the environmental concern-behavior relationship. However, it was found that the interaction of environmental concern and hope had a decreasing effect on environmental behavior, while the interaction of environmental concern and self-efficacy had an increasing effect on environmental behavior. The results were then discussed in the light of the relevant literature.

Keywords: Environmental concern, Environmental behavior, Hope, Self-Efficacy

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
1. GİRİŞ	1
1.1 Çevresel Davranış	3
1.2. Çevresel Endişe.....	6
1.2.1. Çevresel endişenin oluşumunu etkileyen faktörler	7
1.3. Çevresel Endişe ve Davranış Arasındaki İlişki	7
1.3.1. Yaş, çevresel davranış ve çevresel endişe	8
1.3.2. Çevresel endişe ve davranış arasındaki boşluk	8
1.3.3. Çevresel davranış ve çevresel endişe arasındaki düzenleyici değişkenler	9
1.4. Umut.....	10
1.5. Öz-Yeterlik.....	11
1.6. Umut ve Öz-yeterlik Arasındaki İlişki	13
1.7. Umut, Öz-Yeterlik, Çevresel Endişe ve Çevresel Davranış Arasındaki İlişki ...	13
1.7.1. Umut, çevresel endişe ve çevresel davranış ilişkisi.....	13
1.7.2. Öz-Yeterlik, çevresel endişe ve çevresel davranış ilişkisi.....	14
1.8. Araştırmanın Önemi.....	16
1.9. Araştırmanın Amaçları ve Hipotezleri	17

2. YÖNTEM	19
2.1. Örneklem	19
2.2. Veri Toplama Araçları	20
2.2.1. Onam formu	21
2.2.2. Demografik bilgi formu	21
2.2.3. Çevresel Endişe Ölçeği	21
2.2.4. Çevre Davranış Ölçeği	22
2.2.5. Bütünleyici Umut Ölçeği	23
2.2.6. Genel Özyeterlilik Ölçeği (GÖYÖ)	24
2.2.7. Koronavirüs Anksiyete Ölçeği (KAÖ)	24
2.3. İşlem	25
2.4. İstatistiksel Analiz	25
3. BULGULAR	26
3.1. Demografik Değişkenlere İlişkin Analiz Bulguları	26
3.1.1. Betimsel istatistikler	26
3.1.2. Korelasyon analizleri	27
3.1.3. Çok değişkenli varyans analizleri (MANOVA)	32
3.2. Model Analizleri	34
3.2.1. Umut ve öz-yeterlik faktörlerinin çevresel endişe ve davranış ilişkisindeki düzenleyici etkisine yönelik model analizi bulguları	35
4. TARTIŞMA	38
4.1. Çevresel Davranış, Çevresel Endişe, Umut ve Öz-Yeterlik ile Demografik Değişkenlere İlişkin Analiz Bulgularının Tartışılması	38
4.2. Umut ve Öz-Yeterlik Faktörlerinin Çevresel Endişe ve Davranış İlişkisindeki Düzenleyici Rolüne İlişkin Model Analizi Bulgularının Tartışılması	42
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	45
5.1. Sonuç	45

5.2. Araştırmanın Önemi, Sınırlılıkları ve Öneriler	45
KAYNAKLAR	iii
EKLER.....	
EK 1: ONAM FORMU	
EK 2: DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU	
EK 3: ÇEVRESEL ENDİŞE ÖLÇEĞİ.....	
EK 4: ÇEVRE DAVRANIŞ ÖLÇEĞİ	
EK 5: BÜTÜNLEYİCİ UMUT ÖLÇEĞİ	
EK 6: GENEL ÖZYETERLİLİK ÖLÇEĞİ	
EK 7: KORONAVİRÜS ANKSIYETE ÖLÇEĞİ	
EK 8: ETİK İZİN	

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 2. 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri	19
Tablo 3. 1. Demografik Bilgi Formu'nda bulunan çevre ile ilişkili soruların betimsel istatistikleri	27
Tablo 3. 2. Demografik bilgiler, çevreyle ilişkili davranışlar ve ana değişkenler arası korelasyonlar	31
Tablo 3. 3. Cinsiyete göre çevresel endişe, çevresel davranış, umut ve öz-yeterlik faktörleri için tek yönlü MANOVA sonuçları.....	32
Tablo 3. 4. Umut ve Öz-Yeterlik Faktörlerinin Çevresel Endişe ve Davranış İlişkisindeki Düzenleyici Rolüne Yönelik Sonuçlar.....	36

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1. 1. Umut ve Öz-Yeterlik Faktörlerinin Çevresel Endişe ve Davranış İlişkisindeki Düzenleyici Rolü	17
Şekil 3. 1. Umut ve Öz-Yeterlik Faktörlerinin Çevresel Endişe ve Davranış İlişkisindeki Düzenleyici Rolü Analiz Sonuçları	35
Şekil 3. 2. Umut ve Öz-Yeterlik Faktörlerinin Çevresel Endişe ve Davranış İlişkisindeki Düzenleyici Rolü Koşullu Etkilere Yönelik İlişkiler	37

1. GİRİŞ

İklim değışikliği ve küresel ısınma içinde bulunduğumuz en büyük çevresel kriz olarak tanımlanmaktadır (Bouman ve diğ., 2020; Change ve diğ., 2006; O'brien, 2008). 200 yılda altı kat artan dünya nüfusu, sanayileşme ve ekonomik büyüme ile bağlantılı sera gazlarının sürdürülemez bir oranda salınımının küresel ısınmaya neden olduğu belirtilmektedir (Change ve diğ., 2006). Günümüzde de gözlemlediğimiz orman yangınları, sel felaketleri, artan sıcaklık bu krizin göstergelerindendir.

İçinde bulunduğumuz bu kriz dolayısıyla, son yıllarda kimi politikacılar ve bilim insanları için sürdürülebilirlik, çevresel sorunlar ile mücadele oldukça önemli bir konu ve hedef haline gelmiştir (Venhoeven ve diğ., 2013). Çevresel psikoloji araştırmalarında da bu hedef kendine yer etmiş ve çevreye zararlı ve yararlı davranışların temelini araştırmak, kişilerin davranışlarını daha çevreci davranışları ile değıştirmek ya da insanları çevresel davranışları benimsemeye neyin motive ettiğini anlamak hız kazanan araştırma konularından olmuştur (Clayton ve Manning, 2018; Nielsen ve diğ., 2021; Steg ve Vleg, 2009).

Çevresel davranışlar kişilerin çevresel sürdürülebilirlik lehine gerçekleştirdikleri davranışlar bütünüdür. Elektrikte enerji tasarrufuna gidilmesi, özel ulaşım yerine toplu taşımanın kullanılması, evde yalıtıma dikkat edilmesi, vejetaryen diyetinin benimsenmesi, tek kullanımlık plastik eşya kullanımının bırakılması ya da azaltılması çevresel davranışlara örnek olarak verilebilir (Dietz ve diğ., 2009; Springmann ve diğ., 2016). İlgili alanyazın, çevresel davranışın algılanan kontrol, çevreye yönelik bilgi, sosyal normlar, biyosferik-özgecil değer yönelimi, çevresel tehlikelere ilişkin kişisel deneyim ve bir dizi demografik değışken (örneğin yaş, cinsiyet, etnik köken, eğitim, sosyoekonomik durum) tarafından etkilendiğini ileri sürmektedir (Hatfield ve Job, 2000).

Çevresel davranışı anlamaya çalışırken, önceki araştırmalar çevresel endişenin önemini vurgulamıştır (Fransson ve Garling, 1999; Fuji, 2006; Garling ve diğ. 2003). Kısaca, çevresel endişe kişilerin çevresel sorunları ne kadar ciddiye aldıklarına yönelik sahip oldukları duyuşsal bir tutum olarak tanımlanmaktadır (Fransson ve Garling, 1999; Takacs-Santa, 2007). Alanyazın, çevresel endişenin çevre yanlısı davranış veya çevre yanlısı davranışsal niyet üzerinde büyük etkileri olduğunu göstermektedir (Takacs-Santa, 2007; Stern, 2000). Öyle ki çevresel endişenin insanlarda bir tür sorumluluk duygusu yarattığı ve

bu sorumluluk duygusunun da davranışı aktive ettiği söylenmektedir (Schwartz, 1977). Ancak, kişilerin çevreye yönelik duydukları endişeleri yani çevresel endişeleri, çevresel davranış gerçekleştirmeleri için tek başına yeterli olmamaktadır. Kişiler eğer kendi çevresel davranışlarının işe yarayacağını düşünmüyor ve bu davranışlarını anlamsız buluyorlar ise, çevresel endişe duysalar dahi davranış göstermiyor olabilirler (Hamilton, 2010).

Alanyazında çevresel endişe ve davranış ilişkisindeki kişilerin bireysel davranışlarının etkinliğine olan inançları sınırlı sayıda araştırma ile incelenmiştir. Örneğin, çevresel endişe ve davranış ilişkisinde kişilerdeki öğrenilmiş çaresizliğin bu ilişkiyi yordayıcı bir faktör olduğu bulunmuştur (Landry ve diğ. 2018). Öğrenilmiş çaresizlik, hayvanların ve insanların kaçınılmaz aynı negatif uyarana maruz kaldıktan sonra artık durumu gidermek için çabalamadıkları yani çaresizce davranmayı öğrendikleri bir durumdur (Overmier ve Leaf, 1965). Öğrenilmiş çaresizlikte, kişilerin maruz kaldıkları tekrarlanan cezalar veya başarısızlıklar söz konusudur (Martinko ve Gardner, 1982). Örneğin çalışanlarla yapılan bir çalışmada, tekrar ve tekrar başarısızlık deneyimleyen çalışanların öğrenilmiş çaresizlik geliştirmeye eğilimli oldukları bulundu (Carlson ve Kacmar, 1994). Öğrenciler ile yapılan öğrenilmiş çaresizlik araştırmaları sonucunda ise öğrenilmiş çaresizliği olan öğrencilerde, okul faaliyetleriyle ilgili kişisel kontrolleri olmadığı inancı; çaba ve sonuçlar arasındaki bağlantıyı görememe, tekrarlanan başarısızlıklardan sonra, olumsuz olayları kontrol edilemez ve ezici olarak görme, başarısızlıkların kendi yetersizliklerinden olduğuna inanma özellikleri gözlemlenmiştir (Filippello ve diğ., 2015; Sorrenti ve diğ., 2016).

Öğrenilmiş çaresizlik, sürekli olarak spesifikten küresele, içten dışa ve istikrarlıdan istikrarsızlığa kadar değişen bilişsel atıfları gerektirir; bunlar öğrenilmiş çaresizliğin belirli bir uyaran veya durumdan daha yeni senaryolara genellenmesine yol açar (Abramson ve diğ., 1978; Hiroto ve Seligman, 1975) ve öğrenilmiş çaresizlik karakter özelliğinin gelişmesine sebep olur (Quinless ve McDermott Nelson, 1988). Bu durumda öğrenilmiş çaresizliği olan kişilerin çevresel davranışlarının başarısına yönelik atıfları negatif olabilir ve bu da onları çevresel davranıştan alıkoyan bir faktör olarak düşünülebilir.

Öz-yeterlik, kişinin belirli bir durumda veya görevde başarılı olma becerisine olan inancı olarak tanımlanır (Bandura, 1997). Hem öğrenilmiş çaresizlik hem de öz-yeterlikte kişilerin bireysel davranışlarına olan inançlarında bir değişim söz konusudur. Öz-yeterliği yüksek olan kişilerin ise kendi davranışlarının etkinliğine yönelik inancı yüksek olduğundan (Bandura 1997; Geiger ve diğ., 2017), çevresel davranışlarının da etkinliğine inançlarının yüksek olacağı beklenebilir (Landry ve diğ. 2018). Dolayısıyla, öz-yeterliği yüksek kişilerin

çevre yanlısı davranışı gerçekleştirmeye yönelik isteklerinin daha yüksek olması beklenebilir.

Kişilerin geleceğe yönelik besledikleri umut seviyelerinin küresel sorunlarla ilgili eyleme geçmeye motive etmede önemli bir rol oynayabileceği düşünülmektedir (Hicks, 2001). Örneğin, kişilerin çevreye yönelik besledikleri umut seviyelerinin, çevresel endişeleri olması halinde davranışı yordadığı bulunmuştur (Ojala, 2008). Bu yorum dahilinde, çevresel endişe ve davranış ilişkisinde öğrenilmiş çaresizlik gibi, umut ve öz-yeterliğin bir başka düzenleyici faktör olabileceği ön görülmüştür.

Bu bölümde ilk olarak çevresel davranış ve çevresel endişe kavramları ve bu iki kavramın birbiri ile ilişkileri açıklanmıştır. Sonraki bölümde çevresel endişe ve davranış ilişkisinde rol oynadığı düşünülen faktörler ve bu faktörlerin ilişkisi incelenmiştir. Ardından bu faktörlerden olabilecek ve bu araştırmanın düzenleyici değişkenlerinden olan öz-yeterlik ve umut kavramları, araştırma ile ilişkili alanyazın kapsamında açıklanmıştır. Son olarak araştırmanın önemi, amaçları ve hipotezlerine yer verilmiştir.

1.1 Çevresel Davranış

Günümüzde çevreye zararlı davranışları çevreye yararlı davranışlar yani çevresel davranışlar ile değiştirmek hiç olmadığı kadar önem kazanmıştır. Ozon tabakasında incelme, kirlilik ve ormansızlaşma, biyolojik çeşitlilik kaybı ve iklim değişikliği gibi sorunlar neredeyse küresel düzeye ulaşmıştır. Bununla birlikte, sorunların nedenlerinin karmaşık ve çok fazla kaynağa bağlı olduğu, buna karşılık çözümlerinin ise karmaşık ve sorunlu olduğu söylenmekte, bu sebeple de çözülmesinin kolay olmadığı belirtilmektedir (Stern ve diğ., 1992).

Küresel ısınma ve iklim değişikliği hız kesmeden Dünya'nın her yerinde kendini belli etmeye başlarken, bilim insanları ise bunun önüne geçmeye yönelik araştırmalar gerçekleştirmektedirler (Dunlap ve diğ., 2000). Psikoloji bilimi de bu mücadelede yerini almış, çevresel psikoloji araştırmaları ile, insanların davranışlarını çevresel davranışa motive etmenin yollarını aramaktadır (Kollmuss ve Agyeman, 2002).

Çevresel psikoloji araştırmaları, insan davranışının fiziksel bağlamının önemli olduğunun kabul edilmesiyle, 1960'ların sonlarına doğru ciddi bir şekilde başlamıştır (Gifford, 2017). O zamana kadar psikoloji araştırmalarında büyük ölçüde göz ardı edilen fiziksel ortam nihayet çevresel psikoloji araştırmaları ile araştırılmaya başlanmış ve bu da

psikoloji için büyük bir adım olmuştur (Gifford, 2017). Çevresel psikoloji, “İnsan deneyimlerinin ve eylemlerinin bağlantılarını ve ilişkilerini sosyo-fiziksel çevrenin ilgili yönleriyle birleştiren ve analiz eden psikoloji alanı” olarak tanımlanmakta (Canter ve Craik, 1981, s.2) ve insan-çevre ilişkisinin olduğu bütün bağlamlarda kendine yer etmektedir (Steg ve diğ., 2018). İlk yıllarında kendini şehir, yapı ve insan ilişkileri gibi konuları inceleyen mimari psikoloji ile göstermeye başlayan çevresel psikoloji (Wools ve Canter, 1970; Winkel ve diğ., 2009), özellikle son yıllarda iklim sorunlarının endişe verici boyuta gelmesi ile şimdilerde sürdürülebilirlik psikolojisi araştırmalarına ağırlık vermeye başlamıştır (Giuliani ve Scopelliti, 2009).

İnsan davranışlarını çevresel davranışlar ile değiştirmek çevresel sorunlar açısından kritik noktadadır, çünkü insan davranışları çevre sorunlarının önemli ana nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir (Steg ve diğ., 2018). Çevresel davranış; insan faaliyetiyle bağlantılı olarak ilerleyen çevre, ekosistem, biyosfer ve iklim değişikliklerini, özellikle enerji, hammadde, atık üretimi ve kirlilik kullanımı ile bağlantılı davranışları çevreye yararlı şekilde gerçekleştirmesine denmektedir. Bu nedenle, çevresel davranış, kısaca, çevre üzerinde önemli ve yararlı etkisi olan davranışlar bütünüdür (Krajhanzl, 2010). Çevresel davranış yerine bazen, "çevreyle ilgili davranışlar" ya da “çevre yanlısı davranışlar” terimleri de kullanılmaktadır (Bechtel ve Churchman, 2003; Stern, 2000).

Çevresel davranışta, genellikle değerlendirilen toplum bağlamında koruyucu bir çevresel davranış biçimi veya sağlıklı çevre yaratmayı amaçlayan davranışlardan bahsedilir (Krajhanzl, 2010). Çevresel davranışlara, sudan veya elektrikten tasarruf etmek, araba yerine bisiklet tercih etmek, kitlesel üretimden elde edilen et ve et ürünleri yerine vejetaryen tercihler yapmak gibi çevreye uzun vadede katkı sağlayacak davranışlar örnek verilebilir (Dietz ve diğ., 2009; Springmann ve diğ., 2016).

Çevresel psikoloji araştırmalarında kişilerin hangi faktörlerden dolayı çevresel davranış gerçekleştirdikleri merak konusu olmuştur. Araştırmalarda, iç ve dış dünyanın kişilerin davranışları üzerindeki etkilerine bakılmaktadır (Clark ve diğ., 2003). Örneğin, yasalarca çevreye zararlı ürünlerin yasaklanması, benzin fiyatlarının artmasından ötürü bisiklet tercih edilmesi, şehirlerde çevresel davranışı motive eden pankartların olması ya da kişilerin sosyo-demografik özellikleri dışsal dünyanın etkileri arasına girerken; kişilerin kişisel özellikleri, bireysel motivasyonları, tutumları, değerleri ve inançları çevre yanlısı davranışlarını etkileyen içsel faktörleri olarak sayılmaktadır (Clark ve diğ., 2003; Krajhanzl, 2010).

Araştırmalar, evresel davranışın birçok faktörden etkilendiğini belirtmektedir. Örneğin, kişilerin bağlamsal faktörlerinin (sosyal, ekonomik ve kültürel) evresel davranışın önemli bir belirleyicisi olduğu söylenmektedir (Eom ve diğ., 2018; Gifford ve Nilsson, 2014). Farklı kültürel geçmişe sahip insanların farklı bakış açıları, öncelikleri, endişeleri vardır ve bu nedenle bölgesel olarak farklılaşan dünya görüşleri önemli bir rol oynayarak kişilerin farklı şekillerde davranış gerçekleştirmesine sebep olabilir (Kunreuther ve diğ., 2014).

Alanyazın, evresel konulardaki bilgi seviyesinin de çevresel davranış gerçekleştirmek için çok önemli bir etken olduğunu göstermektedir (Gifford ve Nilsson, 2014; Hines ve diğ., 1997; Latif ve diğ., 2013; Varela-Candamio ve diğ., 2018). Aynı zamanda eğitim seviyesi daha yüksek olan kişilerin, çevresel davranış ile pozitif ilişki içinde olan çevresel bilgiye daha fazla sahip oldukları görülmektedir (Schlegelmilch ve diğ., 1996). Bununla birlikte araştırmacılar, yüksek eğitim seviyesine sahip kişilerin küresel ısınma ve iklim değişikliği konusunda potansiyel tehlikenin daha fazla farkında oldukları için çevresel davranışlarda bulunmaya daha fazla istekli olduklarını ne sürmektedirler (Lozano, 2006; Olli ve diğ., 2001).

İnsanlar grup normlarına cevap veren sosyal varlıklardır ve davranış ve karar vermenin sosyal normlardan ve bağamlardan etkilendiği gösterilmiştir (Cialdini ve diğ., 1990; Festinger, 1954; Renn, 2010). Bu sebeple çevresel davranışın da grup normlarından etkilendiği çeşitli araştırmalar ile desteklenmiştir (Gifford, 2015; Van der Linden ve diğ., 2015). Yaş, cinsiyet, eğitim ve siyasi görüş gibi demografik değişkenlerin, konuya ve bağlama bağlı olarak çevreci davranış üzerinde çeşitli etkileri olabileceği söylenmektedir (Casal ve Escario, 2016; Gifford ve diğ., 2018; Shen ve Saijo, 2008). Örneğin, yakın tarihli bir çalışma, insan kaynaklı iklim değişikliği inancıyla en büyük demografik korelasyonun siyasi görüş olduğunu bildirmiştir. Yapılan bu meta-analiz çalışması sonucunda muhafazakar görüşe sahip kişilerin genellikle küresel ısınma ve iklim değişikliğine daha az destek verdikleri bulunmuştur (Hornsey ve diğ., 2016).

Kontrol odağının da çevresel davranış gerçekleştirmek için önemli bir kavram olduğu söylenir (Chiang ve diğ., 2019). Kontrol odağı, kişilerin hayatındaki olayların kişinin kontrolü altında veya dışında olduğuna dair genelleştirilmiş beklentileri temsil eder (Rotter, 1954). İç kontrol odağına sahip insanların, yaşamları üzerinde kontrol sahibi olduklarına inanma eğiliminde oldukları ve bu nedenle olayların sonuçlarını kendi öz kontrol

davranışlarına bağladıkları söylenir (Di Fabio ve Saklofske, 2019; Rotter, 1954). Ayrıca, davranışlarının sonucunun, kendi çabalarıyla elde edilen kendi başarılarının sonucu olduğuna inanmaktadırlar (April ve diğ., 2012). Buna karşılık, dış kontrol odağına sahip kişiler, olayların kontrol edilemeyen fırsatlar, kader veya çevresel faktörler tarafından belirlendiğine inanma eğilimindedirler (Di Fabio ve Saklofske, 2019; Hines ve diğ., 1987). Daha güçlü bir dış kontrol odağına sahip insanların, değişiklikleri kendi seçimleri temelinde uygulamaya çalışmayacakları söylenmektedir (Peyton ve Miller, 1980), çünkü yaşamın kontrollerinin dışında olduğuna inanma eğilimindedirler (Jacobs-Lawson ve diğ., 2011). Kişilerin davranışlarına yönelik tutumu ile sıkı bir ilişki içerisinde olan kontrol odağı kavramının, çevresel davranış için kritik bir önemde olmasının muhtemel olduğu söylenir. Tutarlı bir şekilde, birçok çalışma kontrol odağı ile çevre yanlısı davranış arasında bir bağlantı olduğunu ortaya koymuştur (Chiang ve diğ., 2019; Hines ve diğ., 1987; Trigg ve diğ., 2016).

Araştırmalara göre, çevre yanlısı davranış gerçekleştirmek için, çevreye yönelik duyulan endişe de önemli bir özellik olmaktadır (Fransson ve Garling, 1999; Stern, 2000; Takacs-Santa, 2007).

1.2. Çevresel Endişe

Çevre sorunlarının 'uyumsuz insan davranışının' sonuçları olduğu görüşü (Maloney ve Ward, 1973), 1970'lerde, sosyal bilimcileri bu davranışın altında yatan bireysel güdülerini araştırmaya motive etmiştir (Bamberg, 2003). Böylece, çevresel endişe ve davranış arasındaki ilişkiye bakan ilk araştırma yapılmıştır (Maloney ve Ward, 1973). Araştırmada, kişilerdeki çevresel endişe derecesinin, geri dönüşüm, enerji tasarrufu, çevre dostu ürünler satın alma veya seyahat seçimi gibi çevreyle ilgili belirli alanlarda, insanların davranışları üzerinde doğrudan güçlü bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Ardından, birkaç yıl boyunca, bu tez doğrudan veya dolaylı olarak diğer çalışmaların yol göstericisi olmuştur. Bu çalışmaların çoğu şu konulardan birine odaklanmaktadır: çevresel endişe kavramının daha kesin bir tanımı ve operasyonel hale getirilmesi, çevresel endişenin oluşumunu etkileyen faktörleri anlama ve çevresel endişe ve spesifik olarak davranışlar arasında varsayılan güçlü ilişki için ampirik kanıtlar sağlama (Bamberg, 2003).

Çevresel endişe terimi; çevreyle ilgili tüm algılar, duygular, bilgiler, tutumlar, değerler ve davranışları ifade etmek için kullanılmaktadır. İlk operasyonelleştirme yaklaşımları, bu

geniş çerçeveye göre oluşturulmuştur. Örneğin Maloney ve Ward (1973) tarafından geliştirilen ölçme aracı olan Ekoloji Ölçeği (The Ecology Scale); etki, bilgi, sözlü bağlılık ve fiili bağlılık alt boyutlarından oluşmaktadır. O dönemlerde çoğu araştırmacı, çevre kirliliği, çevre bilgisi ve değerleri algısını, çevresel endişenin öncüllerinden olarak görmekteydi (Bamberg, 2003). Günümüzde ise, çevresel endişe, kişilerin çevre sorunlarının ciddiyetine dair bilişsel ve duyuşsal değerlendirmesine odaklanan genel bir tutum olarak görülmektedir (Fransson ve Garling, 1999; Takacs-Santa, 2007).

1.2.1. Çevresel endişenin oluşumunu etkileyen faktörler

Çevresel endişe konusunun alanyazında kendine yer etmesi ile birlikte, çevresel endişenin oluşumunu etkileyen faktörler de merak uyandırmaya başlamıştır (Bamberg, 2003). Bir yaklaşım, bireyleri çevresel endişeye yatkın kılan faktörlerin yaş, gelir veya eğitim gibi kişisel demografik özelliklerden kaynaklandığını iddia ederken (Liere ve Dunlap, 1980; Jones ve Dunlap, 1992), diğer bir yaklaşım bireylerin çevresel endişelerini, çevre sorunlarına yükledikleri risklerin bir fonksiyonu olarak kabul etmiştir (Gould ve diğ., 1988). Üçüncü bir yaklaşım ise, çevresel endişeyi gelişimsel bir fenomen olarak değerlendirmiş ve kişilerdeki üst düzey ihtiyaçların bir ifadesi olarak açıklamıştır (Brehin ve Kempton, 1994). Diğer bir teorik yaklaşım ise, çevresel endişeyi, evrensel değere dayanan ahlaki değerlere yönelik insan kaygılarının bir alt kümesi olarak ele almıştır (Stern ve diğ., 1993; Stern ve diğ., 1995). Son 30 yılda gerçekleştirilen araştırmalar, çevresel endişe kavramının teorik durumunu netleştirme çabası içindedir.

1.3. Çevresel Endişe ve Davranış Arasındaki İlişki

Kişilerin çevresel kaygılarının, kendilerini doğal dünyanın bir parçası olarak görme dereceleriyle doğrudan ilgili olduğu söylenir (Schultz, 2000). Doğaya yakınlık, doğayı koruma isteği arttıkça, çevresel davranış ve çevresel endişenin arttığı bulunmuştur (Granzin ve Olsen, 1991). Aynı zamanda araştırmacılar, kişilerin doğaya verdikleri değer ve ilgi seviyesi ile onu korumak isteme seviyeleri arasında bir ilişki olduğunu iddia etmişlerdir (Howard,1997; Schultz, 2000). Çevresel endişe; kişilerin çevreye yönelik değer, tutum ve duygularını kapsamaktadır (Bamberg, 20003). Bundan dolayıdır ki, alanyazında, çevresel endişenin çevresel davranışın en önemli yordayıcılardan biri olduğu bulunmuştur (Hines 1987; Fransson ve Garling, 1999; Takacs-Santa, 2007; Weigel 1983). Çevreye yönelik

endişe duymanın çevresel davranış gerçekleştirmek için ilk adımlardan biri olduğu söylenir (Öztürk ve Akıncı, 2019), çünkü çevre için endişelenen bir kişinin çevreyi önemseydiği ve korumak için daha çok uğraşacağı beklenir (Howard,1997; Schultz, 2000).

Tüm bu yorumlar ile birlikte, ciddi olumsuz sonuçlar olmaksızın çevresel sorunlarda uzun süreli bir azalmanın, ancak insanların çoğunluğunun yüksek çevresel endişeye ulaştıklarında elde edilebileceği söylenmektedir (Fransson ve Garling, 1999; Stern, 2000; Takacs-Santa, 2007). Bu sebeple, kişilerin çevreye yönelik besledikleri endişe seviyeleri (çevresel endişe) sürdürülebilirliği sağlamak ve küresel ısınma ve iklim değişikliği ile mücadele için şüphesiz büyük bir öneme sahiptir (Ajzen ve Fishbein, 1977; Sulphery ve Faisal, 2021).

1.3.1. Yaş, çevresel davranış ve çevresel endişe

Alanyazında yaş, çevresel endişe ve davranış araştırmalarında önemli bir demografik özellik olarak tanımlanmaktadır (Casaló ve Escario, 2016; Shen ve Saijo, 2008). Örneğin, genç popülasyonun genellikle çevre konusunda yaşlılardan daha fazla endişe duyduğu belirtilmektedir (Shen ve Saijo, 2008). Fakat bazı araştırmalar gençlerin, yaşlılara kıyasla daha az çevre yanlısı faaliyetlerde bulunduğunu göstermektedir (Casaló ve Escario, 2018). Bunun sebebinin, gençlerin teknolojik ilerlemelerin gelecekteki çevre sorunlarını çözebileceğine daha fazla inandıklarından kaynaklanıyor olabileceği ve bu sebeple de çevre yanlısı bir şekilde davranmak için daha az ihtiyaç veya aciliyet algıladıklarından kaynaklanabileceği düşünülmektedir (Benn, 2004). Yaşa bağlı sonuçların farklı kültürel bağlamlarda gerçekleştirilen araştırmalarca da desteklendiği bulunmuştur (Diamantopoulos ve diğ., 2003). Bu nedenle genel olarak, çevresel davranışın yaşla pozitif bir şekilde ilişkili olduğu düşünülmektedir (Casaló ve Escario, 2018; Yang, Hao ve Liu, 2021). Bu bilgiler doğrultusunda, güncel araştırma yaş değişkenini 18-30 arası sınırlayarak yaşa bağlı olabilecek olası etkileri kontrol etmeyi amaçlamaktadır.

1.3.2. Çevresel endişe ve davranış arasındaki boşluk

Çevresel endişenin genellikle çevresel sorunların ciddiyetine ilişkin farkındalık sağladığı ve dolayısı ile çevre korumaya yönelik olumlu tutumları arttırdığı söylenmektedir (MarquartPyatt, 2012). Fakat, son yıllardaki çalışmalar çevresel endişe ve davranış ilişkisindeki boşluğa dikkat çekmişlerdir, çünkü her çevresel endişe besleyen kişi çevresel

davranış sergilememektedir (Gifford, 2011; Kollmuss ve Agyeman, 2002; Lorenzoni ve diğ., 2007). Örneğin, 40'tan fazla ülkeden veri toplanarak yürütülen bir araştırmada, katılımcıların %96'sı çevresel endişelerini dile getirmiş, ancak bireylerin yalnızca %65'i çevre yanlısı eylemde bulunmaya istekli olduklarını bildirmiştir (Inglehart, 1995). Böylece, bu fenomen alanyazında endişe ve davranış boşluğu olarak kendine yer edinmiştir (Tam ve Chan, 2018).

Boşluk, çevresel endişe ve çevresel davranış arasındaki korelasyonları doğrudan inceleyen geçmiş çalışmalarda gösterilmiştir. Örneğin, Finger (1994), katılımcıların çoğunun çevre sorunları hakkında güçlü bir farkındalık ifade etmelerine rağmen, bu tür bir farkındalığın davranışı öngörmede başarısız olduğunu bulmuştur. Benzer şekilde Tanner (1999), katılımcıların iklim değişikliği tehdidi ve diğer çevre sorunlarının kendilerine ve başkalarına yönelik farkındalığının davranışlarıyla ilişkili olmadığını bildirmiştir.

Endişe ve davranış boşluğuna yönelik birçok araştırma gerçekleştirilmiştir, fakat araştırmalar bu boşluğun nasıl daraltılabileceği konusunu ele almamışlardır (Tam ve Chan, 2018). Alanın, ampirik olarak endişe ve davranış ilişkisi için potansiyel düzenleyici değişkenleri test eden araştırmalara ihtiyacı vardır (Berger ve Corbin, 1992). Bu tür araştırmalar, çevresel endişeye sahip kişilerde çevresel davranışın hangi koşullar gerçekleştiğinde teşvik edileceğini açıklamada yardımcı olabilir.

1.3.3. Çevresel davranış ve çevresel endişe arasındaki düzenleyici değişkenler

Doğrudan çevresel endişe ve davranış ilişkisine etki edebilecek düzenleyici değişkenleri araştıran kısıtlı sayıda araştırma bulunmaktadır. Tam ve Chan (2018), kişilerin bulundukları ülkedeki devletin çevresel ısınmaya yönelik uyguladığı politikalara yönelik güven duygusunun çevresel endişe ve davranış ilişkisindeki düzenleyici rolüne bakmayı hedefleyen kültürler arası bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu araştırma sonucunda kişilerdeki güven duygusunun çevresel endişe ve davranış ilişkisini güçlendirdiği ve bu ilişkinin de kültürlerle göre değiştiği raporlanmıştır.

Ojala (2008), ise gençlerle yaptığı bir araştırmada çevresel endişe ve geri dönüşüm davranışlarında çevreye karşı beslenen umudun etkisine bakmış, çevresel umudun çevresel endişe ile pozitif etkileşim etkisini saptamıştır.

Landry ve arkadaşları (2018) ise, çevresel endişesi olan ve çevresel davranışlar göstermeyen kişilerde “öğrenilmiş çaresizliğin” endişe/davranış ilişkisini yordayıcı bir faktör olduğunu bulmuştur.

Öğrenilmiş çaresizlik (LH), tekrarlanan başarısızlıklardan sonra, kontrol edilemez olarak algılanan olumsuz durumlarla baş edemeyeceğine dair bir inanç geliştiren bireyi karakterize eden bir durumdur (Overmier ve Leaf, 1965). Öğrenilmiş çaresizliği olan kişilerin ne olursa olsun durumun değişmeyeceğine yönelik atıfları göz önüne alındığında, çevresel davranışlarının başarısına yönelik atıflarının da negatif olacağı beklenebilir ve bu da onları çevresel davranıştan alıkoyan bir faktör olarak düşünülebilir (Landry ve diğ. 2018).

Çevresel endişe ve davranış ilişkisinde hem öğrenilmiş çaresizlik kişisel özelliğinin hem de çevreye karşı beslenen umudun bu ilişkiyi yordadığının bulunması ile, umut ve öz-yeterlik kişilik özelliklerinin bir başka düzenleyici faktör olabileceği ön görülmüştür (Landry ve diğ. 2018). Ancak, alanyazındaki oldukça kısıtlı sayıdaki çevresel endişe ve davranış ikilisine yönelik araştırmalarda, umut ve öz-yeterlik faktörlerinin düzenleyici rolüne henüz bakıldığına rastlanmamıştır.

1.4. Umut

Umut; iyi olma duygusu yaratan ve kişiyi harekete geçirmek için motive eden bir özellik olarak tanımlanmaktadır (Atik ve Kemer, 2005). Umut, bireyin geleceğe daha kolay uyum sağlamasını sağlayan hem gelecekteki ve hem de bulunduğu an ile daha çok ilgilenmesine yol açan, olumlu bakış açısı ve refahı destekleyen, başkalarıyla ilişkilerini sürdürmesine yardımcı olan dinamik bir güç olarak da tanımlanmaktadır (Sarıçam ve Akın, 2013). Stotland ise umudu bilişsel bir yapı olarak değerlendirmiş ve umudun derecesini iki faktörün belirlediğini söylemiştir. Bunlar; hedefe ulaşma konusunda algılanan olasılık ve hedefin kişi için önemidir (Snyder, 1995, s.2).

Bazı araştırmacılar ise, umudu hedefe ulaşmaya yönelik bilişsel bir yapı olarak kavramsallaştırmıştır (Snyder ve diğ., 2001). Bu kavramsallaştırmaya göre umut, birbiriyle etkileşimli iki bileşene sahiptir. Birinci bileşen, kişinin hedeflerine ilişkin kendi eylemlerinin başarılı olacağına dair olan algısını yansıtır. Bu algı, kişinin bir hedefe doğru hareketi başlatmak ve sürdürmek için kullandığı zihinsel motivasyonu olarak tanımlanmaktadır (Snyder, 1994). İkinci bileşen ise, kişinin hedeflerine ulaşmak için başarılı rotalar veya yollar oluşturma becerisine yönelik algısıdır. Kişinin burada hedeflerine giden yolu ve hatta alt yolları etkin, başarılı bir şekilde oluşturuyor olduğuna yönelik bir algıya sahiptir (Snyder, 2000). Bu nedenle, umut, "birbirleri ile etkileşimli olan; başarılı (a) hedefe yönelik enerji ve (b) hedeflere ulaşmayı planlayan bir anlayışa dayanan olumlu bir motivasyon durumu"

olarak tanımlanır (Snyder, Irving, ve diğ., 1991, s.287). Yani, düşük umutlu bir kişi, hedeflerin peşinde koşma konusunda duygusal bir uyuşukluk duygusuyla birlikte olumsuz duygulara sahip olurken, yüksek umuda sahip olan kişi hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik yüksek enerji ve aktif yollar peşindedir (Snyder, 2002).

Umudun kişilerde hem psikolojik ve hem de fiziksel sağlık (Frankl, 2000), yaşam doyumu (Bailey ve Snyder, 2007; Cole, 2008), motivasyon seviyesi (Snyder ve diğ., 1998), öz-yeterlik (Snyder, 2002) üzerinde etkili olduğu bulunmuştur. Yapılan araştırmalarda umut seviyesinin depresyon, anksiyete ve stres ile negatif yönde ilişkili olduğu ve kişisel dayanıklılık, öz-yeterlik ve öznel sağlık ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (Schrack ve diğ., 2008).

Umut ile ilgili çeşitli sağlık koşullarında tıbbi ve psikolojik araştırmalar da gerçekleştirilmiştir (Bluvol ve Ford-Gilboe, 2004; Ong ve diğ., 2006; Sayin ve diğ., 2008; Schrank ve diğ., 2008). Bu araştırmaların sonucunda hem sağlıklı ve hem de ağır bedensel hastalığı olanlar kişilerdeki yüksek umut seviyelerinin; daha iyi psikososyal işlevsellik (Bluvol ve Ford-Gilboe, 2004), düşük stres ve etkili başa çıkma becerileri (Ong ve diğ., 2006), yüksek yaşam memnuniyeti, refah ve daha iyi yaşam kalitesi ile pozitif ilişkili olduğu bulunmuştur (Bluvol ve Ford-Gilboe, 2004). Aynı zamanda psikoterapi süreçlerini anlamaya yönelik gerçekleştirilen bir araştırmada, umut, hem terapistler hem de danışanlar tarafından terapinin temel taşı olarak nitelendirilmiştir (Sayin ve diğ., 2008).

Umutların gerçekleştirilebilir olabilmesinde önemli olan faktörlerin; hedeflerin birey için bir değeri olması, ulaşılabilir olması ve bir derece belirsizlik içermesi olduğu söylenmektedir (Snyder, 2002, 2005; Snyder ve diğ., 2002). Umudun ve karşısı kabul edilen korkunun, belirsizliğe ödül veya ceza temelinde yanıt veren geleceğe yönelik duygular olduğu söylenir (McAfee ve diğ., 2019). Kaç ya da savaş tepkisini tetikleyen korkunun aksine, umutlu olan kişilerin olumlu sonuç için hedeflere bağlı kalma ve onlara ulaşmak için üretken eylemde bulunma olasılıkları daha yüksek olduğu söylenmektedir (Snyder ve diğ., 2001). Umut düzeyi yüksek kişilerin daha fazla yaşam amacına sahip olabilecekleri ve bu amaçlara ulaşmak için daha fazla strateji üretebilecekleri söylenir (Tarhan ve Bacanlı, 2015).

1.5. Öz-Yeterlik

Öz-yeterlik, kişinin olası bir durumla başa çıkmak için gereken motivasyonu, bilişsel kaynakları ve davranışı harekete geçirme yeteneğinin kişisel bir değerlendirmesi olarak

kavramsallaştırılmıştır (Bandura, 2002; Wood ve Bandura, 1989). Öz-yeterlik, bireylerin zor görevlere yönelik başarı algılarını değiştirir ve onları, kaçınma yönelimi yerine olayın üstüne gitme, başarma yönelimi benimsemelerine teşvik eder (Elliot, 1999). Bu nedenle, öz-yeterliği yüksek olanlar, stresli durumları sorunları çözmeye çalışarak yönetme eğilimindeyken; öz-yeterliği düşük olanların aktif başa çıkma tekniklerinden kaçınma, bunun yerine kendi duygusal sıkıntılarını azaltmaya odaklanma olasılığı daha yüksektir. Ayrıca, öz-yeterlik tipik olarak faaliyetlere yönelik beklenen ve sağlanan içsel tatmini artırır (Deci ve Ryan, 2000).

Öz-yeterliğin, davranışsal bağlılığı motive ettiği söylenir (Lauren ve diğ., 2016). Davranışsal bağlılık kısaca, kişilerin faaliyetlere katılımını ve bu faaliyetle ilgili görevleri yerine getirme çabalarını ifade etmektedir (Bandura, 1977, 2002). Öz-yeterlik yeni davranış türlerinin kazanılmasını ve korunmasını (Bandura, 1977) ve davranış seçimini etkileyebilmektedir (Bandura, 2002). Aynı zamanda öz-yeterliğin, insanların bir davranışa karşı ne kadar çaba göstereceğini de etkileyebileceği bilinmektedir (Bandura, 1977, 2002).

Yapılan bir araştırmada, öz-yeterliği yüksek olan katılımcıların, düşük öz-yeterliği olanlara göre fiziksel bir göreve karşı daha fazla ısrarcı olduklarını bulmuşlardır (Hutchinson ve diğ., 2008). Dahası; Locke, Frederick, Lee ve Bobko (1984) öz-yeterliğin hedefi insanların kafasında daha net belirginleştirebilme becerisini artırdığından beyin fırtınası performansını etkilediğini, daha fazla öz-yeterliğin hedeflere bağlılığı artırdığını ve katılımcıları daha fazla fikir üretmeye teşvik ettiğini göstermiştir. Bu bulgular, insanlar çevresel davranışlarla ilişkili olarak daha fazla öz-yeterlik hissettiklerinde, bu hissin, çevresel davranışlara dahil olmak için daha fazla çaba ve ısrarı motive etmesi gerektiğini göstermektedir (Lauren ve diğ., 2016).

Çevresel davranışları neyin artırdığına dair sınırlı sayıda araştırma olmasına rağmen, davranışlar arasındaki yayılma, git gide büyüyen bir alanyazın ile belgelenmiştir (Truelove ve diğ., 2014). Alanyazında çok az ilgi gören ve olası bir davranış motive edici mekanizma, öz-yeterliktir. Öz-yeterliği artıran müdahaleler ile sağlık ve esenliğe fayda sağlayan davranışlar, çevresel davranışlar gibi, eskileri ile yer değiştirtilebilir (Allison ve Keller, 2004; Luszczynska ve diğ., 2007).

1.6. Umut ve Öz-yeterlik Arasındaki İlişki

Hem umut hem de öz-yeterlik kavramları gelecekteki olumlu durumların elde edilmesiyle ilgili olan beklentiler kavramı ilişkilendirilmektedir. Alanyazında beklentiler terimi, kişinin kendi çabaları veya kontrolü altında olmayan diğer faktörler nedeniyle arzu edilen sonuçların gerçekleşeceğine dair inançları ifade etmek için kullanılmaktadır (Boone ve diğ., 1978; Erickson ve diğ., 1975; Gottschalk, 1974; McGee, 1984; Obayuwana ve diğ., 1982). Beklentilerin, motivasyon teorilerinde (McClelland ve diğ., 1953; Menniger, 1959; Weiner, 1992), sosyal öğrenmede (Bandura, 1977, 1986, 1989; Maddux ve diğ., 1982) ve hedef belirlemede (Lee ve diğ., 1989) merkezi yapılardan biri olduğu söylenmektedir.

Umut ile öz-yeterlik kavramlarını teorik ve ampirik olarak ayırt etmek için bazı araştırmalar yürütülmüştür (Aspinwall ve Leaf, 2002; Tennen ve diğ., 2002). Snyder (1995, 2002), öz-yeterliğin esas olarak kişinin davranışları gerçekleştirebileceğine yönelik beklentisi ile ilgilendiğini, oysa umudun kişinin hedeflere ulaşabileceğine dair beklentilerle ilgilendiğini belirtmektedir. Bu iddiayla tutarlı olarak, Bandura (1977), öz-yeterliğin, bir eylemin hedeflenen sonuçlara yol açıp açmayacağı konusunda etkili olmadığını, oysa umudun, hedefe yönelik planlama (yollar) ve motivasyon kombinasyonu yoluyla hedeflere ulaşılabilmesine ilişkin beklentilerle ilgili olduğunun altını çizmiştir.

Faktör analizine yönelik yapılan araştırmalar sonucunda, umut ile öz-yeterlik arasında bir ilişki olduğu, fakat, umut ölçütlerinin öz-yeterlikten farklı faktörlere yüklendiği gösterilmiştir (Feldman ve Kubota, 2015; Magalleta ve Oliver, 1999).

O halde, öz-yeterlik ve umudun birbiriyle ilişkili olduğu ancak özdeş yapılar olmadığı görülecektir. İkisi de beklentiler ile ilişkilidir ve ikisi de, (a) bireyin sonuçları veya hedefleri ile ilgili; (b) geleceğe ilişkin; ve (c) davranışın güçlü belirleyicileridir (Magalleta ve Oliver, 1999).

1.7. Umut, Öz-Yeterlik, Çevresel Endişe ve Çevresel Davranış Arasındaki İlişki

1.7.1. Umut, çevresel endişe ve çevresel davranış ilişkisi

İklim değişikliği, gezegenin ve insanlığın gelecekte hayatta kalıp kalmayacağına yönelik bir belirsizlik içermektedir. Dolayısı ile iklim değişikliğinin varoluşsal kaygı ve umutsuzluk duygularını uyandıran varoluşsal bir sorun olarak görülebileceği söylenmektedir (Ojala, 2012). Burada, daha iyi, alternatif bir gelecek hakkındaki umut, insanları küresel

sorunlarla ilgili eyleme geçmeye motive etmede önemli bir rol oynayabilir (Hicks, 2001). Bu açıdan bakıldığında umudun çevresel davranış gerçekleştirmede önemli bir rol oynayacağı düşünülebilir.

Umudun öznel deneyiminin somut yolların varlığına değil, daha çok bu tür etkili yolların var olduğuna dair bir inanca veya beklentiye bağlı olduğu söylenmektedir (Snyder ve diğ., 1991). Araştırmacılar, umut ile zorluklar ile başa çıkma (Tennen ve Affleck, 1999) ve genel hedef başarısı (Feldman ve diğ., 2009) arasında ilişki saptamışlardır. Çevresel davranış amaca yönelik bir etkinlik olmaktadır. O halde, etkin çevresel davranış gerçekleştirmek, hedefler belirlemeyi (örneğin karbon ayak izini azaltmak) ve bu hedeflere ulaşmak için yollar belirlemeyi (örneğin, karbon ayak izini azaltmaya yönelik araştırmalar ve okumalar yapmak) içerecektir. Umudun ise kişileri hem hedef belirleme hem de hedefe yönelik yollar belirleme konusunda motive edeceği söylenmektedir (Feldman ve Kubota, 2015). Dolayısı ile umudun çevresel davranışı etkilemesi kaçınılmaz olarak görülmektedir.

Umut ve çevresel davranış arasındaki ilişkiyi ölçmek adına bazı araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Kerret, Orkibi ve Ronen (2016) yaptıkları araştırmada, öğrencilerin çevresel umutlarının (çevre sorunlarının çözülebilirliğine yönelik beslenen umut), çevresel davranışları ile hissedilen pozitiflik arasındaki ilişkiye olan aracılık ve öz kontrol becerilerinin bu aracılık süreçlerine olan düzenleyici etkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda, öğrencilerin yüksek öz kontrole sahip oldukları koşulda çevresel umudun, hissedilen pozitiflik ve çevresel davranış arasındaki ilişkiye aracılık ettiği bulunmuştur.

Yapılan bir diğer araştırmada, katılımcılara “çevre sorunlarının çözülebilirliğine yönelik ne kadar umut besledikleri” sorularak çevreye yönelik umutları ölçülmek istenmiştir ve araştırma sonunda çevresel endişe ve çevresel umut arasında bir etkileşim etkisi tespit edilmiştir, bu da küresel çevre sorunlarından çok endişe duyan bireyler için çevreye yönelik besledikleri umudun davranışla pozitif yönde ilişkili olduğunu, düşük düzeyde endişe hisseden bireylerde ise umudun davranışla olumsuz yönde ilişkili olduğunu göstermiştir (Ojala, 2008).

1.7.2. Öz-Yeterlik, çevresel endişe ve çevresel davranış ilişkisi

Çevresel davranışı gerçekleştirmeye yönelik motivasyon eksikliğinin, bireylerin etkili çevresel davranış gerçekleştiremeyeceklerine olan inançlarından ve bu davranış için gereken enerjinin çok büyük olduğundan veya bu davranışların etkisiz olacağına olan inançlarından

(düşük yanıt etkinliği) kaynaklandığı söylenmektedir (Gifford, 2011; Pelletier ve diğ., 1999). Bu inançlar, kişinin anlamlı bir değişim gerçekleştiremeyeceğine dair olan bilişsel değerlendirmelerini yansıtır. Geçmiş araştırmalar, öz-yeterliğin, geri dönüşüm davranışı (Tabernero ve Hernández, 2011; Tabernero ve diğ., 2015) ve yeniden kullanılabilir alışveriş torbaları kullanmak (Lam, 2006) gibi çevresel davranışları teşvik ettiğini göstermiştir.

Öğrenilmiş çaresizliği yüksek kişilerin çevresel endişeleri olsa dahi çevresel davranış gerçekleştirmeye yönelik isteksizlikleri olabilir (Landry ve diğ. 2018). Çünkü, öğrenilmiş çaresizlikte davranışların ne gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin başarısız olacağına dair bir inanç yapısı söz konusudur. Aynı şekilde, öz-yeterlikte de kişilerin kendi bireysel davranışlarının etkinliğine olan inançlarının etkisinden bahsetmek mümkün olmaktadır (Bandura 1997; Geiger ve diğ., 2017; Landry ve diğ. 2018).

Öğrenilmiş çaresizlik semptomlarının, öz-yeterliği tehdit ederek ve yetenekli olmama inancını düşürerek sürekli başarısızlık deneyiminin ortaya çıkmasına yol açacağı düşünülmektedir (Abramson ve diğ., 1978; Seligman ve Maier, 1967). Sonuç olarak, birey, olumsuz olayların ortaya çıkmasının oldukça yüksek olduğuna ve olumlu olayların meydana gelmesinin imkansız olduğuna inanacaktır (Abramson ve diğ., 1978; Seligman ve Maier, 1967). Bu hatalı nedensel atıfların ardından birey, eylemleri ve sonuçları arasında bir kontrol kaybı yaşayabilir ve karamsar bir bakış açısı geliştirebilir (Abramson ve diğ., 1978; Seligman, 1975; Seligman ve Maier, 1967). Bunun da bir çeşit kısır döngü yaratabileceği söylenir: Kişideki sürekli başarısızlık, öz-yeterliği ve davranışlarına olan kontrol inancını azaltır ve bu da sonradan gelen görevler, davranışları olumsuz etkiler (Filippello ve diğ., 2015).

Yukarıda da bahsedilmiş olduğu gibi, öğrenilmiş çaresizlik ve öz-yeterlik arasında bir ilişki bulunmaktadır. Öğrenilmiş çaresizliği olan kişiler kendi çevresel davranışlarının anlamsız olacağına inanmaktadırlar, çünkü ne yaparsa yapsınlar içinde bulundukları olumsuz durumu değiştiremeyeceklerini düşünmektedirler. Benzer şekilde, öz-yeterliği düşük olan kişilerde bireysel davranışlarının başarılı olacağına ve bu davranışlarının bir fark yaratabileceğine olan inançlarının düşük olduğu görülmüştür (Bandura 1997; Geiger ve diğ., 2017; Landry ve diğ. 2018). Öz-yeterliği yüksek olan kişilerde ise, yapacakları işlerin başarı potansiyellerinin yüksek olacağına olan inançları hakimdir. Öz-yeterliğin davranışla sahip bu olduğu dinamik ilişki, öz-yeterliğin çevresel davranış gerçekleştirmek için çevresel endişe ile olan ilişkisinde düzenleyici bir rol oynuyor olabileceğini önermemize yol açmaktadır. Çünkü, çevresel davranış gerçekleştirmeye yönelik eksikliğin temelinde

çaresizlik olduğu söylenir; insanların çevresel davranış gerçekleştirmeleri için eylemlerinin bir fark yaratabileceğine inanması gerekmektedir (Bandura 1997; Geiger ve diğ., 2017; Landry ve diğ. 2018).

Öyleyse, öz-yeterliği yüksek olan kişilerin yapacakları çevresel davranışın etkinliğine daha çok inanmaları, eyleme geçmeleri için gerekli olan motivasyonlarının artışı sağlayabilir (Landry ve diğ. 2018). Dolayısıyla, öz-yeterliği yüksek kişilerin çevresel davranışı gerçekleştirmeye yönelik isteklerinin daha yüksek olması beklenebilir (Bandura 1997; Geiger ve diğ., 2017; Landry ve diğ. 2018).

1.8. Araştırmanın Önemi

Özellikle son 30 yılda psikologlar, yoğun çevresel yıkımı tersine çevirebilmek için “İnsanları nasıl çevresel davranışlara yöneltebiliriz?” sorusunun cevaplarını aramakta (Kollmuss ve Agyeman, 2002) ve kişilerin çevresel davranışla birlikte doğal ve yerleşik dünya üzerindeki olumsuz etkilerini bilinçli olarak en aza indirmeye çalışmaktadırlar (Gifford, 2017). Çünkü, küresel iklim krizinin sorumlusu olarak insan davranışları gösterilmektedir (Bamberg, 2003; Steg ve diğ., 2018). Dolayısı ile, çevreye zararlı davranışları çevresel davranışlar ile değiştirmek küresel ısınma ve iklim değişikliğinin seyri için tartışılmaz bir öneme sahiptir.

Alanyazında, yüksek çevresel endişenin çevresel davranıştaki artışın en önemli yordayıcılarından biri olduğu söylenir (Takacs-Santa, 2007; Stern, 2000). Fakat, yapılan araştırmalar çevresel endişenin çevresel davranış gerçekleştirme niyetini %65 kadar yordayabildiğini göstermiştir (Inglehart, 1995; Hamilton, 2010). Çevresel endişe ve davranış ilişkisi arasındaki bu boşluk ise merak konusudur.

Şu ana kadar çok az araştırma, çevresel endişe ve davranış ilişkisinin gücünü etkileyen düzenleyici değişkenleri araştırmış, ancak, kişilerdeki öz-yeterlik ve umut faktörlerinin çevresel davranış-endişe ilişkisine olan etkisine bakan hiçbir çalışmaya rastlanmamıştır.

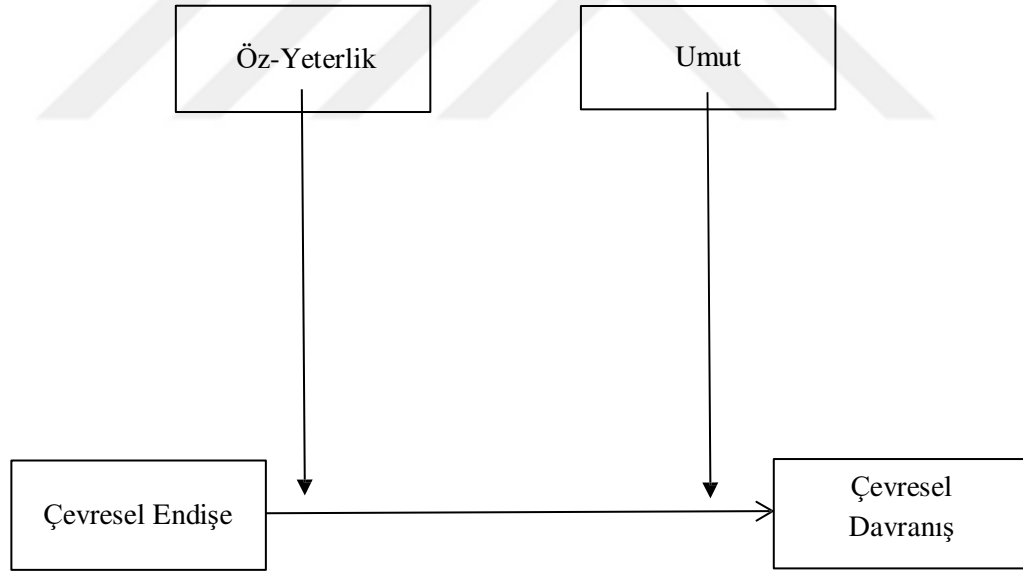
Çevresel endişe ve davranış ilişkisindeki boşluğu, umut ve öz-yeterlik düzenleyici değişkenleri ile açıklamayı hedefleyen bu araştırmanın, çevresel psikoloji alanyazımına önemli ölçüde katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Halen gelişmekte olan çevresel endişe ve davranış alanyazını için bu araştırmanın sınırlı sayıdaki kaynaklardan biri olacağı düşünülmektedir.

Aynı zamanda, çevresel endişe ve davranış ilişkisinde umut ve öz-yeterlik düzenleyici faktörlerine bakan mevcut araştırmanın; çevresel davranışı artırmayı, motive etmeyi hedefleyen her bir birey ve oluşum için değerli bir kaynak olabileceği beklenmektedir. Mevcut araştırma ile, çevreye yararlı olabilecek davranışlar üzerindeki etkinin araştırılması, çevreye zarar verici davranışların anlaşılması ve bunun sağlık üzerindeki etkilerini azaltmak için tasarlanan müdahale programlarına önemli ölçüde katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

1.9. Araştırmanın Amaçları ve Hipotezleri

Bu çalışma, kişilerdeki öz bildirime bağlı ölçümler ile çevresel endişe ve davranış ilişkisine ve öz-yeterlik ve umut faktörlerinin çevresel endişe ve davranış ilişkisindeki düzenleyici rolüne bakmayı hedefler.

Çevresel endişe ile çevresel davranış arasındaki ilişkide, öz-yeterliğin ve umudun düzenleyici rol oynuyor olabileceği düşünülmektedir (Şekil 1.1.). Önceki araştırmalar ışığında, çevresel endişe ve davranış ikili arasında pozitif bir ilişki bulunması beklenmektedir.

Şekil 1. 1. *Umut ve Öz-Yeterlik Faktörlerinin Çevresel Endişe ve Davranış İlişkisindeki Düzenleyici Rolü*

Öz-yeterliği yüksek olan kişilerin hedeflerini gerçekleştirmede düşük olan kişilere oranla daha başarılı olduğu ve hedeflerine yönelik karşısına çıkan problemler ile daha aktif başa çıktığı söylenmektedir, bu sebeple öz-yeterliğin çevresel endişe/davranış ilişkisinde önemli bir düzenleyici rol sağlayacağı düşünülmektedir (Geiger ve diğ., 2017). Öz-yeterlik

puanı yüksek olan kişilerin daha fazla çevresel davranışta bulundukları ve öz-yeterlik puanı düşük olanların ise tersine daha az çevresel davranış gerçekleştirdikleri düşünülmektedir ve öz-yeterliğin çevresel endişe/davranış ilişkisinde pozitif yönlü bir etkisi olacağı beklenmektedir.

Umudun kişilerin hedeflerini gerçekleştirmesindeki büyük belirleyici bir güç olmasından dolayı çevresel endişe/davranış ilişkisinde belirleyici bir düzenleyici rolü olacağı düşünülmektedir (Landry ve diğ, 2018). Umut puanı yüksek olan kişilerin daha fazla çevresel davranışta bulundukları ve öz-yeterlik puanı düşük olanların ise tersine daha az çevresel davranış gerçekleştirdikleri düşünülmektedir. Bu sebeple, umudun çevresel endişe/davranış ilişkisinde pozitif yönlü bir etkisi olacağı beklenmektedir. Araştırmanın değişkenleri aşağıda belirtildiği gibidir:

Çevresel Endişe (yordayıcı değişken)

Çevresel Davranış (yordanan değişken)

Bütünleyici Umut (1. düzenleyici değişken)

Öz-Yeterlik (2. düzenleyici Değişken)

Araştırmanın amaçları doğrultusunda belirlenen hipotezler şu şekilde sıralanmıştır:

1. Çalışmadaki değişkenler arası anlamlı korelatif ilişkiler vardır.
2. Çevresel endişe ile çevresel davranış arasındaki ilişkide demografik değişkenler açısından anlamlı bir farklılaşma vardır.
3. Önerilen modeldeki (Şekil 1.1.) ilişkiler anlamlıdır.
 - a. Direkt ilişkiler
 - i. Çevresel endişedeki artış çevresel davranış düzeyindeki artışı yordamaktadır.
 - b. Etkileşim etkisine yönelik ilişkiler
 - i. Çevresel endişe ile öz-yeterlik ve umut puanları arasındaki etkileşimler çevresel davranışı yordamaktadır.

2. YÖNTEM

2.1. Örneklem

Çalışmaya dahil olan katılımcıların yaşları 18-30 arasında değişmektedir (*Ort.* = 25.77, *SS*= 3.30). Katılımcılara kolay örnekleme yoluyla internet üzerinden ulaşılmış ve ölçekler 394 kişi tarafından tamamlanmıştır. Yapılan ilk incelemeler sonucunda 18 yaş altı ve 30 yaş üstü 3 kişinin verisi veri setinden çıkartılmıştır. Bununla birlikte 11 kişi yüksek koronavirüs anksiyetesi nedeniyle, 5 kişi ise araştırmanın değişkenleri açısından aşırı değer olmaları nedeniyle veri setinden çıkarılmıştır. Tüm bu işlemlerin sonucunda çalışma, 291'si kadın (%77.60), 77'si erkek (%20.50) ve 7 cinsiyetini belirtmek istemeyen katılımcı (%1.90) olmak üzere toplam 375 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Tablo 2.1'de katılımcıların demografik bilgilerine yönelik genel bilgiler sunulmuştur.

Tablo 2. 1. *Katılımcıların Demografik Özellikleri*

	<i>n</i>	%
Cinsiyet		
Kadın	291	77.60
Erkek	77	20.50
Diğer/Söylememeyi tercih ediyorum.	7	1.90
Öğrenim Durumu		
Okula hiç gitmedim	0	0.00
İlkokul	0	0.00
Ortaokul	0	0.00
Lise	60	16.00
Yüksekokul	20	5.30
Üniversite (lisans)	221	58.90
Üniversite (yüksek lisans, doktora)	74	19.70
Çalışma Durumu		
Çalışan	178	47.50
Kendi işim/Serbest meslek	28	7.50
Öğrenci	116	30.90
İşsiz	53	14.10
Eve Giren Ortalama Aylık Gelir Miktarı		
1499 TL ve altı	22	5.90
1500 - 3999 TL	64	17.10

4000 - 5999 TL	102	27.20
6000 TL ve üstü	187	59.90
Hissedilen Statü		
1-2 (En alt değer)	11	3.00
3-4	77	20.60
5-6	152	40.50
7-8	110	29.30
9-10 (En üst değer)	25	6.70
Yaşamlarının Çoğunun Geçtiği (En Uzun Yaşanılan) Yer		
Köy	12	3.20
Kasaba/Belde	9	2.40
İlçe	42	11.20
İl	66	17.60
Büyükşehir	246	65.60
Çocukluk Döneminin Çoğunun Geçtiği (En Uzun Yaşanılan) Yer		
Köy	26	6.90
Kasaba/Belde	17	4.50
İlçe	54	14.40
İl	72	19.20
Büyükşehir	206	54.90
Haftada Doğada Geçirilen Ortalama Süre		
Hiç	46	12.30
0-30 dakika	50	13.30
30 dakika-1 saat	45	12.00
1-2 saat	66	17.60
2-3 saat	56	14.90
3-4 saat	42	11.20
4-5 saat	29	7.70
5 saat ve üstü	41	10.90

Not. n: Kişi sayısı

2.2. Veri Toplama Araçları

Katılımcılardan çalışmaya katılım onaylarının alınması için onam formu (Ek 1); katılımcıların demografik bilgilerinin elde edilmesi için Demografik Bilgi Formu (Ek 2); çevresel endişe düzeylerinin belirlenmesi için Çevresel Endişe Ölçeği (Ek 3); çevresel davranış düzeylerinin belirlenmesi için Çevre Davranış Ölçeği (Ek 4); umut düzeyinin belirlenmesi için Bütünleyici Umut Ölçeği (Ek 5); öz-yeterlik düzeylerinin belirlenmesi için

Genel Özyeterlilik Ölçeği (Ek 6); koronavirüs anksiyetesi düzeyinin belirlenmesi için Koronavirüs Anksiyete Ölçeği (Ek 7) kullanılmıştır.

2.2.1. Onam formu

Formda çalışmayı yürüten kişi, bağlı olunan kurum ve danışman öğretim üyesi belirtilmiştir. Çalışmanın amacı gizlenmeden, açıkça sunulmuştur. Katılımcıların kimliklerinin gizli tutulacağı vurgulanmış ve herhangi bir nedenle kendilerini rahatsız hissetmeleri durumunda anketi yanıtlamayı bırakabilecekleri belirtilmiştir. Cevaplar araştırmanın kalitesini ve doğruluğunu etkileyeceğinden, katılımcıların cevaplarında samimi ve dürüst olmaları gerektiği vurgulanmıştır. Katılımcıların çalışma ile ilgili soruları için tez sahibi yüksek lisans öğrencisiyle iletişime geçebilecekleri e-posta adresi forma eklenmiştir. Son olarak, katılımcıların çalışmaya gönüllü olarak katıldıkları ve verdikleri bilgilerin bilimsel yayınlarda kullanılabileceği belirtilmiştir. "Onaylıyorum" seçeneğini seçen katılımcılar araştırmaya dahil edilmiştir.

2.2.2. Demografik bilgi formu

Demografik Bilgi Formu katılımcıların yaşını, cinsiyetini, eğitimini, mesleki ve maddi durumunu ve ayrıca çevre ile ilişkilerini belirlemek için tasarlanmıştır. Demografik değişkenlere ilişkin 12 soru bulunmaktadır. Kişilerin çevre ile ilişkilerini belirlemek üzere ise 8 soru araştırmacı tarafından hazırlanmıştır (örn. *Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin varlığına inanıyor musunuz?, Bireysel davranışlarınızın çevresel sorunların çözülmesine katkı sağlayacağını düşünüyor musunuz?*). Bu soruların sonucunda ise çeşitli çevre sorunları (örn. iklim değişikliği, hava kirliliği) listelenmiş ve bu sorunlara verilen önemin belirtilmesi istenmiştir. Çevre davranışı ile ilgili sorular 11’li Likert (ilk 7 soru için: 0: Kesinlikle hayır, 10: Kesinlikle evet; son soru için 0: Hiç önemli değil, 10: Oldukça önemli) ile derecelendirilmiştir.

2.2.3. Çevresel Endişe Ölçeği

Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği (The New Ecological Paradigm Scale) Dunlap ve arkadaşları (2000) tarafından, kişilerdeki çevresel endişe düzeyini ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir öz-bildirim ölçeğidir. Ölçek 15 maddeden oluşmaktadır ve bu maddeler 5’li Likert (5: Kesinlikle katılıyorum, 1: Kesinlikle katılmıyorum) ile derecelendirilmektedir.

Ölçekten toplam puan hesaplanmaktadır ve alınabilecek puan 15-75 arasındadır. Puanın yükselmesi, kişilerdeki çevresel endişe düzeyindeki yüksekliğe işaret etmektedir.

Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği ülkemize, Öztürk ve Akıncı (2019) tarafından Çevresel Endişe Ölçeği olarak çevrilmiştir. Araştırmacılar, 15 maddelik olan orijinal ölçeği 4 maddeye indirgemişler ve keşfedici faktör analizi sonucunda maddelerin faktör yüklerini .81- .76 aralığında bulmuşlardır. İnsanlar doğaya müdahale ettikleri zaman bu genellikle felaketle sonuçlanır.”, “İnsanlar çevreyi oldukça kötü kullanmaktadırlar.”, “Doğanın dengesi çok hassastır ve kolayca bozulabilir.”, “Böyle giderse, yakında büyük bir çevre felaketi yaşayacağız.” maddelerine sahip ölçek, 7'li Likert (1: Hiç, 7: Oldukça fazla) ile derecelendirilmektedir. Araştırmacılar ölçek için saptanan tek faktörlü yapının öz değerini 1'den büyük bulmuş ve açıklanan varyans oranının % 61.93, Cronbach alfa iç tutarlılık değerinin ise .79 olduğunu saptamışlardır. Elde edilen sonuçlar ölçeğin Türkiye'de kullanılabileceğini göstermiştir. Güncel araştırmada Çevresel Endişe Ölçeği'nin iç tutarlılık analizinden elde edilen Cronbach Alfa değeri .60 ve maddeler arası korelasyon ortalaması .26 bulunmuştur. Bu değerler iç tutarlılığın güvenilir bir değerde olduğunu göstermektedir.

2.2.4. Çevre Davranış Ölçeği

Çevre Davranış Ölçeği (Environmental Behavior Scale), Goldman, Yavetz ve Peer (2006) tarafından, kişilerdeki çevresel davranış düzeyini ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir öz-bildirim ölçeğidir. Ölçek 20 maddeden oluşmaktadır ve bu maddeler 5'li Likert (5: Her zaman, 1: Hiçbir zaman) ile derecelendirilmektedir. Ölçekten toplam puan ve ayrıca alt boyut puanları hesaplanabilmektedir. Toplam puan 20-100 arasında değişir ve bu puanın yükselmesi kişilerdeki çevresel davranışların arttığına işaret etmektedir. Ölçekte bir adet ters kodlanan madde bulunmaktadır. Ölçek altı boyuttan oluşmaktadır ve bunlar, kişinin ekonomik yararına olan kaynak koruma aktiviteleri; çevreye duyarlı tüketici; doğa ile ilgili boş zaman aktiviteleri; geri dönüşüm çabaları; sorumlu vatandaşlık ve çevre eylemciliğidir.

Çevre Davranış Ölçeği'nin standardizasyonunu Timur ve Yılmaz (2013) yapmıştır. Ölçeğin güvenirlik ve geçerliğini belirlemek amacıyla ölçek 208 fen ve teknoloji öğretmenine uygulanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliliğine ilişkin bulgular doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile test edilmiştir ve ölçeğin altı faktörlü yapısının (ayrıca faktörlere yüklenen maddelerin) Türkiye örneklemini için de geçerli olduğu bildirilmiştir. Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı ölçek toplamı için .85 olarak bulunurken; birinci boyut için .68, ikinci

boyut için .66, üçüncü boyut için .70, dördüncü boyut için .63, beşinci boyut için .68 ve altıncı boyut için .57 olarak belirtilmiştir. Elde edilen sonuçlar ölçeğin Türkiye'de kullanılabileceğini göstermiştir. Güncel araştırmada Çevre Davranış Ölçeği'nin iç tutarlılık analizinden elde edilen Cronbach Alfa değeri .84 olarak bulunmuştur. Bu değer iç tutarlılığın güvenilir bir değerde olduğunu göstermektedir.

2.2.5. Bütünleyici Umut Ölçeği

Bütünleyici Umut Ölçeği (The Integrative Hope Scale), Schrank ve arkadaşları (2011) tarafından, kişilerdeki umut seviyesini ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir öz-bildirim ölçeğidir. Ölçek 23 maddeden oluşmaktadır ve bu maddeler 6'lı Likert (1: Kesinlikle katılmıyorum, 6: Kesinlikle katılıyorum) ile derecelendirilmektedir. Ölçekten toplam puan hesaplanmaktadır ve alınabilecek puan 23-138 arasındadır. Puanın yükselmesi, kişilerdeki umut düzeyindeki yüksekliğe işaret etmektedir. Ölçekte altı adet ters kodlanan madde bulunmaktadır. Ölçek dört boyuttan oluşmaktadır ve bunlar, güven/inanç, perspektif yoksunluğu, olumlu gelecek oryantasyonu ve sosyal ilişkiler/bireysel değerdir.

Bütünleyici Umut Ölçeği'nin Türkçe standardizasyonunu Sarıçam ve Akın (2013) gerçekleştirmiştir. Araştırmada toplam 435 üniversite öğrencisinden veri toplanmıştır. Ölçeğin geçerlik ve güvenirliğini saptamak için test-tekrar test, iç tutarlık, doğrulayıcı faktör analizi ve ölçüt bağıntılı geçerlik yöntemleri kullanılmıştır. Test-tekrar test güvenirlik katsayısı .89 olmuş ve düzeltilmiş madde-toplam korelasyonları .24 ile .57 arasında değişmiştir. Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları, ölçek genelinde .76, dört alt ölçek için ise sırasıyla .80, .71, .68 ve .65 olarak bulunmuştur. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre, orijinal form ile tutarlı olarak ölçeğin 23 maddeden oluştuğu ve aynı dört boyutlu yapıya sahip olduğu bulunmuştur. Faktör yükleri .25 ile .67 arasında değişmiştir. Ölçüt bağıntılı geçerlik için Beck Umutsuzluk Ölçeği (BUÖ) kullanılmıştır. Bütünleştirici Umut Ölçeği ile Beck Umutsuzluk Ölçeği arasında anlamlı ilişkiler ($r = -.53$) bulunmuştur. Elde edilen sonuçlar ölçeğin Türkiye'de kullanılabileceğini göstermiştir. Güncel araştırmada Bütünleyici Umut Ölçeği'nin iç tutarlılık analizinden elde edilen Cronbach Alfa değeri .91 olarak bulunmuştur. Bu değer iç tutarlılığın güvenilir bir değerde olduğunu göstermektedir.

2.2.6. Genel Özyeterlilik Ölçeği (GÖYÖ)

Genel Özyeterlilik Ölçeği (The Self-Efficacy Scale), Sherer ve arkadaşları (1982) tarafından, kişilerdeki öz-yeterlilik seviyesini ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir öz-bildirim ölçeğidir. Ölçeğin özgün formu 23 maddeden oluşmaktadır ve 14 dereceli bir ölçeklendirmesi bulunur. Formun, genel özyeterlilik ve sosyal özyeterlilik olmak üzere iki faktörlü bir yapıyı oluşturduğu bulunmuştur. Özgün ölçek, Sherer ve Adams (1983) tarafından 5'li Likert (1: Hiç, 5: Çok iyi) tipi ölçeğe çevrilmiştir. Ölçekten toplam puan hesaplanmaktadır ve alınabilecek puan 17-85 arasındadır. Puanın yükselmesi, kişilerdeki öz-yeterlilik düzeyindeki yüksekliğe işaret etmektedir. Ölçekte 11 adet ters kodlanan madde bulunmaktadır. Araştırmacılar ölçeğin psikometrik özelliklerini göz önünde bulundurarak genel özyeterlilik alt ölçeğinin kendi başına kullanılmasını önermişlerdir (Sherer ve diğ., 1982, Sherer ve Adams 1983).

Genel Öz Yeterlilik Ölçeği'nin Türkçe standardizasyonunu Yıldırım ve İlhan (2010) gerçekleştirmiştir. Genel Özyeterlilik Ölçeği Türkçe Formu 18 yaş ve üzeri 895 kişiye uygulanmıştır. Açıklayıcı faktör analizi, ölçüt geçerlik testi (Beck Depresyon Ölçeği, Spielberger Sürekli Kaygı Envanteri, Kontrol Odağı Ölçeği, Öğrenilmiş Çaresizlik Ölçeği ve Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri kullanılarak), iç tutarlılık analizi ve test-tekrar test güvenilirlik analizi yapılmıştır. Ölçeğin 3 faktörlü yapısı, gözlenen varyansın % 41,5'ini açıklamıştır. Genel Özyeterlilik Ölçeği Türkçe Formu ile diğer ölçütler arasındaki ilişkiler istatistiksel olarak anlamlıdır. Tüm ölçek için Cronbach alfa katsayısı .80 ve takip için görüşülen 236 kişinin verilerinden hesaplanan test-tekrar test güvenilirlik katsayısı .69 bulunmuştur. Elde edilen sonuçlar ölçeğin Türkiye'de kullanılabileceğini göstermiştir. Güncel araştırmada GÖYÜ'nün iç tutarlılık analizinden elde edilen Cronbach Alfa değeri .90 olarak bulunmuştur. Bu değer iç tutarlılığın güvenilir bir değerde olduğunu göstermektedir.

2.2.7. Koronavirüs Anksiyete Ölçeği (KAÖ)

Koronavirüs Anksiyete Ölçeği (The Coronavirus Anxiety Scale), Lee ve arkadaşları (2020) tarafından, kişilerdeki koronavirüs anksiyetesi seviyesini ölçmek amacıyla geliştirilmiş bir öz-bildirim ölçeğidir. Ölçek 5 maddeden oluşmaktadır ve bu maddeler 6'lı Likert (0: Hiç, 5: Son 2 haftada neredeyse her gün) ile derecelendirilmektedir. Ölçekten toplam puan hesaplanmaktadır ve alınabilecek puan 0-25 arasındadır. Ölçeğin 5 olan kesme

puanı işlevsiz anksiyetesi olan ve olmayanları ayırt etmektedir. Puanın yükselmesi, kişilerdeki koronavirüs anksiyetesi düzeyindeki yüksekliğe işaret etmektedir.

Koronavirüs Anksiyete Ölçeği'nin standardizasyonu Evren ve arkadaşları (2020) tarafından gerçekleştirilmiştir. Standardizasyon çalışmasında katılımcılara, COVID-19 ile Saplantı ve COVID-19 Korkusu Ölçekleri uygulanmıştır. Araştırma internet üzerinden yapılmış ve araştırmaya ana dili Türkçe toplam olan 1023 kişi katılmıştır. Ölçek .80'lik bir Cronbach alfa ile tutarlı bulunmuştur. Doğrulayıcı faktör analizi ve diğer ölçeklerle pozitif korelasyonlar KAÖ'nün geçerliği konusunda bulgu sağlamıştır. Elde edilen sonuçlar ölçeğin Türkiye'de kullanılabileceğini göstermiştir. Güncel araştırmada Koronavirüs Anksiyete Ölçeği'nin iç tutarlılık analizinden elde edilen Cronbach Alfa değeri .73 olarak bulunmuştur. Bu değer iç tutarlılığın güvenilir bir değerde olduğunu göstermektedir.

2.3. İşlem

Veri toplamaya Başkent Üniversitesi Etik Kurulu'ndan izin alındıktan sonra başlanmıştır. Yukarıda bahsedilen ölçüm araçları, Qualtrics.com (<https://www.qualtrics.com>) internet sitesinde katılımcıların çevrimiçi doldurmalarına uygun hale getirilmiştir. Katılımcılara anonim link üzerinden, sosyal medya aracılığı ile ulaşılmıştır. Araştırma onam formu ile başlamış, ardından Çevresel Endişe, Çevre Davranış, Bütünleyici Umut, Genel Özyeterlilik, Koronavirüs Anksiyete Ölçekleri sırayla doldurulmuştur. Ölçümler, son olarak demografik formun doldurulması ve katılımcılara değerli katılımları için teşekkür edilmesi ile sona ermiştir. Ölçeklerin doldurulması yaklaşık 10-15 dakika sürmüştür. Ölçümler sırasında, katılımcılardan herhangi bir kimlik bilgisi alınmamış ve veriler sadece katılımcı numarası atanarak analiz edilmiştir.

2.4. İstatistiksel Analiz

Araştırmada yer alan analizler için IBM SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 25.0 paket programı kullanılmıştır. Düzenleyici değişkenlerin çevresel endişe ve davranış ilişkisindeki düzenleyici rolünü incelemek için, IBM SPSS programı içerisindeki Hayes'in Process Macro (Hayes, 2012) paketi üzerinden Düzenleyici Değişken Analizi (Moderation Analysis) uygulanmıştır.

3. BULGULAR

Çalışmanın ana değişkenlerini oluşturmak için ilgili toplam puanlar elde edilmeden önce her bir değişkenin normal dağılım gösterdiğinin test edilmesi için çarpıklık (*skewness*) ve basıklık (*kurtosis*) değerlerine bakılmıştır. Örneklemin 300’den büyük olduğu durumlar için çarpıklık ve basıklık değerlerinin +2 ve -2 aralığında olması değişkenin normal dağılım gösterdiğinin ölçütü olarak kabul edilmektedir (George ve Mallery, 2010). Bu doğrultuda yapılan analizler sonucunda, değişkenlerin hepsinin normal dağılım sağladığı bulunmuştur.

Çalışmanın önerilen modeline göre ölçümler için şu yollar izlenmiştir: Bağımsız değişken olan çevresel endişe, Çevresel Endişe Ölçeği ile ölçülmüştür ve ölçeğin toplam puanı ile gösterilmiştir. Çalışmanın bağımlı değişkeni olan çevresel davranış, Çevresel Davranış Ölçeği ile ölçülmüş ve toplam puan alınarak temsil edilmiştir. Çalışmadaki düzenleyici değişkenlerden biri olan umut, Bütünleyici Umut Ölçeği ile ölçülmüş ve ölçeğin toplam puanı ile gösterilmiştir. Diğer bir düzenleyici değişken olan öz-yeterlik ise Genel Özyeterlilik Ölçeği toplam puanı ile belirtilmiştir.

Ölçümler koronavirüs (COVID-19) pandemisi zamanında gerçekleştirildiğinden, katılımcılarda olabilecek aşırı koronavirüs anksiyetesi diğer ölçümleri etkileme potansiyeline sahip olduğu düşünülmüştür. Bu olasılığı dışlamak için tüm katılımcılara Koronavirüs Anksiyete Ölçeği uygulanmış, bu ölçek üzerinde aşırı değer alanlar (z puanı - 3.29’dan küçük ve +3.29’dan büyük olanlar, 11 kişi) veri seti dışında bırakılmıştır.

Bu bölümde önce demografik değişkenlere ve Bilgi Toplama Formu ile elde edilen çevre ile ilişkili sorulara yönelik analizler sunulmuş daha sonra araştırmanın ana modeline ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Demografik Değişkenlere İlişkin Analiz Bulguları

3.1.1. Betimsel istatistikler

Demografik Bilgi Formu’nda sorulan çevre ile ilişkili sorulara yönelik betimsel istatistikler Tablo 3.1’de gösterilmektedir. Yapılan betimsel istatistik analizine göre, 10’lu Likert ile değerlendirilen “Sizce doğanın (orman, deniz, göl gibi) insanların psikolojisine olumlu etkisi var mıdır?” sorusu diğer Likert tipi sorulara kıyasla en yüksek puanı alırken ($Ort.= 9.85$, $SS= 0.55$), bir diğer 10’lu Likert tipi ile değerlendirilen “Çevresel sorunların

etkili bir şekilde çözüleceğine inanıyor musunuz?” sorusu en düşük puanı olan soru olmuştur ($Ort.= 4.36$, $SS= 2.65$). Çevre sorunlarına verilen önem başlığı altında ormansızlaşma en yüksek puanı ($Ort.= 9.66$, $SS= 0.91$); “Atıkların / çöplerin birikmesi ile oluşan çöp dağları” ise en düşük puanı almıştır ($Ort.= 8.93$, $SS= 1.70$).

Tablo 3. 1. Demografik Bilgi Formu’nda bulunan çevre ile ilişkili soruların betimsel istatistikleri

	<i>Ort.</i>	<i>SS</i>
Çocukluğunuzu geçirdiğiniz yeri doğa ile iç içe bulur musunuz?	4.97	3.25
Yaşadığınız yerde (şehir, kasaba, ilçe vs.) daha fazla yeşil alan olmasını ister miydiniz?	9.58	1.17
İş yerlerinde ve okullarda daha fazla yeşil alan olmasını ister miydiniz?	9.78	0.63
Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin varlığına inanıyor musunuz?	9.78	0.67
Sizce doğanın (orman, deniz, göl gibi) insanların psikolojisine olumlu etkisi var mıdır?	9.85	0.55
Çevresel sorunların etkili bir şekilde çözüleceğine inanıyor musunuz?	4.36	2.65
Bireysel davranışlarınızın çevresel sorunların çözülmesine katkı sağlayacağını düşünüyor musunuz?	7.70	2.30
Çevre Sorunlarına Verilen Önem		
Aşağıdaki çevre sorunları sizin için ne kadar önemlidir?		
İklim değişikliği	9.20	1.40
Susuzluk	9.59	1.17
Biyoçeşitliliğin azalması (hayvan ve bitki türlerinin kaybı)	9.23	1.46
Çevrede kimyasallar, toksikler ve ağır metallerin birikimi	9.21	1.56
Hava kirliliği	9.43	1.19
Atıkların / çöplerin birikmesi ile oluşan “çöp dağları”	8.93	1.70
Ozon tabakasının incilmesi	8.94	1.77
Okyanusların kirlenmesi	9.33	1.40
Ormansızlaşma	9.66	0.91
Toplam	84.00	9.28

3.1.2. Korelasyon analizleri

Demografik değişkenler ve çalışmanın ana değişkenleri (çevresel endişe, çevresel davranış, umut, öz-yeterlik) arasındaki ilişkinin gösterilmesi için Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır. Bu analizde kullanılan demografik değişkenler şu şekildedir: Yaş, ortalama

kazanç, hissedilen statü. Ayrıca yine Demografik Bilgi Formu'nda yer olan çevre ile ilişkili davranışlar da bu analize dahil edilmiştir. Analiz sonuçları Tablo 3.2'de verilmektedir.

Analiz sonuçlarına bakıldığında yaş ile çevresel davranış ($r = .19, p < .001$) ve öz-yeterlik ($r = .12, p < .05$) düzeyleri arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Ortalama kazanç ile umut ($r = .15, p < .01$), öz-yeterlik ($r = .11, p < .05$) ve doğada geçirilen süre ($r = .11, p < .05$) arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ortalama kazanç seviyesi arttıkça umut, öz-yeterlik ve doğada geçirilen süre artmaktadır.

Hissedilen statü düzeyine yönelik sonuçlar incelendiğinde, hissedilen statü düzeyi ile umut ($r = .33, p < .001$), öz-yeterlik ($r = .22, p < .001$) değerleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişkilerin olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak, hissedilen statü seviyesi arttıkça umut ve öz-yeterlik seviyeleri artmaktadır.

“Haftada ortalama kaç saatinizi doğada geçirirsiniz?” sorusu ile “Çocukluğunuzu geçirdiğiniz yeri doğa ile iç içe bulur musunuz?” ($r = .20, p < .001$), “Bireysel davranışlarınızın çevresel sorunların çözülmesine katkı sağlayacağını düşünüyor musunuz?” ($r = .19, p < .001$), “Çevresel sorunların etkili bir şekilde çözüleceğine inanıyor musunuz?” ($r = .12, p < .05$) soruları, çevresel davranış ($r = .37, p < .001$), umut ($r = .20, p < .001$) ve öz-yeterlik ($r = .17, p < .001$) seviyeleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Sonuç olarak, haftada doğada geçirilen ortalama süre arttıkça; çocukluk zamanının geçirildiği yeri doğa ile iç içe bulma, bireysel davranışların çevresel sorunların çözülmesine katkı sağlayacağına olan inanç, çevresel sorunların etkili bir şekilde çözüleceğine olan inanç, çevresel davranış, öz-yeterlik ve umut seviyeleri artmaktadır.

“Çocukluğunuzu geçirdiğiniz yeri doğa ile iç içe bulur musunuz?” sorusunun çevresel davranış ($r = .24, p < .001$), umut ($r = .14, p < .01$) ve öz-yeterlik ($r = .12, p < .05$) ile pozitif ve anlamlı yönde ilişkili olduğu saptanmıştır. Yani, çocukluk zamanının geçirildiği yeri doğa ile iç içe bulma seviyesi arttıkça çevresel davranış, umut ve öz-yeterlik seviyeleri artmaktadır.

“Bireysel davranışlarınızın çevresel sorunların çözülmesine katkı sağlayacağını düşünüyor musunuz?” sorusunun ($r = .19, p < .001$) “Çevresel sorunların etkili bir şekilde çözüleceğine inanıyor musunuz?” sorusu ($r = .37, p < .001$), çevresel davranış ($r = .26, p < .001$), umut ($r = .20, p < .001$) ve öz-yeterlik ($r = .16, p < .01$) seviyeleri ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Dolayısı ile, bireysel davranışların çevresel sorunların çözülmesine katkı sağlayacağına olan inanç seviyesi arttıkça, çevresel sorunların etkili bir şekilde çözüleceğine olan inanç, çevresel davranış, umut ve öz-yeterlik seviyeleri artmaktadır.

“Çevresel sorunların etkili bir şekilde çözüleceğine inanıyor musunuz?” sorusu ile umut ($r = .22, p < .001$) ve öz-yeterlik ($r = .13, p < .05$) seviyesi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki gözlemlenmiştir. Sonuç olarak, çevresel sorunların etkili bir şekilde çözüleceğine olan inanç seviyesi arttıkça, öz-yeterlik ve umut seviyeleri artmaktadır.

“Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin varlığına inanıyor musunuz?” sorusu ile çevresel endişe ($r = .21, p < .001$), çevresel davranış ($r = .16, p < .001$) seviyeleri arasında pozitif ve anlamlı bir yönde ilişki bulunmuştur. Sonuç olarak, küresel ısınma ve iklim değişikliğine olan inanç arttığında çevresel davranış ve çevresel endişe seviyeleri artmaktadır.

Çevre sorunlarına verilen önem seviyesi ile “Bireysel davranışlarınızın çevresel sorunların çözülmesine katkı sağlayacağına düşünüyor musunuz?” ($r = .23, p < .001$), “Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin varlığına inanıyor musunuz?” ($r = .34, p < .001$) soruları, çevresel endişe ($r = .29, p < .001$), çevresel davranış ($r = .30, p < .001$) ve umut ($r = .11, p < .05$) seviyeleri arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Dolayısı ile, çevre sorunlarına verilen önem seviyesi arttığında bireysel davranışların çevresel sorunların çözülmesine katkı sağlayacağına olan inanç, küresel ısınma ve iklim değişikliğine olan inanç, çevresel endişe, çevresel davranış ve umut seviyeleri de artmaktadırlar.

Araştırmanın ana değişkenlerinin birbirleri ile olan ilişkileri incelendiğinde, araştırmanın bağımsız değişkeni olan çevresel endişenin hem çevresel davranış ile arasında pozitif yönlü ve anlamlı ($r = .19, p < .001$) bir ilişki olduğu hem de düzenleyici değişkenlerden biri olan öz-yeterlik ile arasında pozitif yönlü ve anlamlı ($r = .11, p < .05$) bir ilişkisi olduğu saptanmıştır. Dolayısı ile, çevresel endişe seviyesi arttıkça hem çevresel davranış hem de öz-yeterlik seviyeleri artmaktadır.

Araştırmanın bağımlı değişkeni olan çevresel davranışa yönelik korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde, çevresel davranışın çevresel endişeye ek olarak aynı zamanda hem umut değişkeni ile arasında pozitif yönlü ve anlamlı ($r = .18, p < .001$); hem de öz-yeterlik değişkeni ile arasında pozitif yönlü ve anlamlı ($r = .22, p < .001$) bir ilişki olduğu bulunmuştur. Dolayısı ile, çevresel davranış seviyesi arttıkça çevresel endişe, öz-yeterlik ve umut seviyeleri artmaktadır.

Son olarak; düzenleyici değişkenler olan umut ve öz-yeterlik değişkenleri arasındaki ilişki incelendiğinde ikili arasında pozitif yönlü ve anlamlı ($r = .65, p < .001$) bir ilişki olduğu bulunmuştur. Tabachnick ve Fidell (2013), değişkenler arasında çoklu ortak doğrusallık olmaması için değişkenler arasındaki korelasyon katsayısının .70’ten küçük olması

gerektiğini belirtmiştir. Bu doğrultuda; umut ve öz-yeterlik arasındaki korelasyon kat sayısının .70 sınırına yakın olduğu fakat yine de bu değerden düşük olması neticesinde aralarında çoklu ortak doğrusallık olmadığı saptanmıştır. Sonuç olarak, korelasyon analizi bulguları değişkenler arasındaki ilişkinin ortak doğrusallık (multicolliearity) ihtimali oluşturacak kadar yüksek olmadığını gösterir nitelikte olmuştur. Dolayısı ile, öz-yeterlik seviyesi arttıkça umut seviyesi de artmaktadır.

Tablo 3. 2. Demografik bilgiler, çevreyle ilişkili davranışlar ve ana değişkenler arası korelasyonlar

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1. Yaş	1.00															
2. Ortalama kazanç	.24***	1.00														
3. Hissedilen statü	.05	.23***	1.00													
4. Haftada ortalama kaç saatinizi doğada geçirirsiniz?	.08	.11*	.14**	1.00												
5. Yaşadığınız yerde (şehir, kasaba, ilçe vs.) daha fazla yeşil alan olmasını ister miydiniz?	.03	.03	-.04	-.001	1.00											
6. İş yerlerinde ve okullarda daha fazla yeşil alan olmasını ister miydiniz?	-.001	-.04	-.04	-.01	.59***	1.00										
7. Çocukluğunuzu geçirdiğiniz yeri doğa ile iç içe bulur musunuz?	.10	.06	.02	.20***	-.03	-.03	1.00									
8. Bireysel davranışlarınızın çevresel sorunların çözülmesine katkı sağlayacağını düşünüyor musunuz?	-.34	.05	.02	.19***	.09	.03	.07	1.00								
9. Çevresel sorunların etkili bir şekilde çözüleceğine inanıyor musunuz?	-.07	.03	.08	.12*	.04	.01	.06	.37***	1.00							
10. Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin varlığına inanıyor musunuz?	.01	.1	.03	-.05	.12*	.14**	-.01	.06	-.03	1.00						
11. Sizce doğanın (orman, deniz, göl gibi) insanların psikolojisine olumlu etkisi var mıdır?	-.01	.03	-.1	.09	.21***	.23***	-.05	.17**	.09	.18**	1.00					
12. Çevre Sorunlarına Verilen Önem	-.03	.03	-.03	.05	.26***	.15**	.01	.23***	.05	.34***	.24***	1.00				
13. Çevresel Endişe	-.03	-.002	-.03	.09	.1	.15**	-.01	.08	-.1	.21***	.15**	.29***	1.00			
14. Çevresel Davranış	.19***	.05	.02	.37***	.17**	.05	.24***	.26***	.09	.16**	.16**	.30***	.19***	1.00		
15. Umut	.09	.15**	.33***	.20***	.05	-.002	.14**	.20***	.22***	-.003	.03	.11*	-.02	.18**	1.00	
16. Öz-yeterlik	.12*	.11*	.22***	.17**	.1	.04	.12*	.16**	.13*	.07	.03	.04	.11*	.22***	.65***	1.00

Not. N = 375 *p < .05, **p < .01, ***p < .001

3.1.3. Çok değişkenli varyans analizleri (MANOVA)

Araştırmaya, araştırmanın ana değişkenlerinin cinsiyete bağlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için tek yönlü çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) ile devam edilmiştir. Dört bağımlı değişken bulunmaktadır: Çevresel endişe, çevresel davranış, öz-yeterlik ve umut. Ayrıca, cinsiyet çalışmanın bağımsız değişkeni olmuştur. Cinsiyet kişi sayısındaki farklılığın analizde bir yanlılık yaratmaması sebebi ile analize başlamadan önce kadın katılımcıların içerisinde rastgele 77 katılımcı seçilerek analize başlanmıştır. Ayrıca cinsiyet olarak “diğer/cinsiyeti söylemek istemiyorum” maddesini belirten 7 katılımcı örneklem sayılarındaki yetersizlik sebebi ile analizden çıkartılmıştır. Bu doğrultuda analiz, 77’si kadın ve 77’si erkek olmak üzere toplam 154 kişi ile gerçekleştirilmiştir.

Box’ın M testi, varyansların ve kovaryansların homojenliği varsayımının (Box’s $M = 8,032$, $p > .05$) karşılandığını göstermiştir. Bu durumda MANOVA test istatistiği için Wilks’ Lambda değeri kullanılmıştır.

Analiz sonucunda, cinsiyetin; çevresel endişe, çevresel davranış, öz-yeterlik ve umut bağımlı değişkenleri [$F(4, 149) = 2.75$, $p < .05$, Wilk’s $\Lambda = 0.93$, kısmi $\eta^2 = 0.07$] üzerindeki temel etkisinin anlamlı olduğu bulunmuştur. Ancak, tek değişkenli ANOVA analizleri, çevresel endişe, çevresel davranış, umut, öz-yeterliğin cinsiyetten etkilenmediğini göstermiştir (bkz. Tablo 3.3) Çevresel endişe, çevresel davranış, umut ve öz-yeterlik seviyeleri erkek veya kadın olmakla ilişkili değildir.

Tablo 3. 3. Cinsiyete göre çevresel endişe, çevresel davranış, umut ve öz-yeterlik faktörleri için tek yönlü MANOVA sonuçları

Bağımlı Değişkenler	Kadın (n=77)		Erkek (n=77)		F	Kısmi η^2
	Ort.	SS.	Ort.	SS.		
Çevresel Endişe	23.03	0.36	22.49	3.25	1.09	0.01
Çevresel Davranış	69.07	10.28	65.81	10.51	3.79	0.02
Umut	99.14	18.23	100.27	20.33	0.13	0.00
Öz-Yeterlik	58.03	11.65	61.07	11.38	2.68	0.02
					2.75*	0.07

Not. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Cinsiyete yönelik MANOVA analizinin ardından araştırmaya demografik sorulardan biri olan “Haftalık doğada geçirilen süre” ve ana değişkenlere yönelik tek yönlü çok

değişkenli varyans analizi (MANOVA) analizi ile devam edilmiştir. Amaç ana değişkenlerin doğada geçirilen süreye bağlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek olmuştur.

Sonuçlar; yayılma matrisinin homojenlik testi (Box'ın M istatistiği) için varyansların ve kovaryansların homojenliği varsayımının (Box's M= 69,97, $p > .05$) karşılandığını göstermiştir. Bu durumda MANOVA test istatistiği için Wilks' Lambda değeri kullanılmıştır.

Analiz sonucunda, doğada geçirilen sürenin; çevresel endişe, çevresel davranış, öz-yeterlik ve umut bağımlı değişkenleri [$F(28, 1313) = 3.60, p < .001, \eta^2 = 0.07$] üzerindeki temel etkisinin anlamlı olduğu bulunmuştur. Ek olarak, denekler arası (between subject) etkisinde grup faktörlerinin öz-yeterlik [$F(7,367) = 3.97, p < .001, \eta^2 = 0.07$], umut [$F(7,367) = 4.49, p < .001, \eta^2 = .08$] ve çevresel davranış [$F(7,367) = 10.53, p < .001, \eta^2 = 0.17$] değişkenleri üzerinde anlamlı bir etki yarattığı saptanmıştır.

Ayrıca, doğada geçirilen sürenin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisi Post Hoc testi ile incelenmiştir. Buna göre doğada hiç vakit geçirmeyenler doğada 2-3 saat geçirenlere oranla daha az öz-yeterlik sonuçlarına sahiptir ($Ort. = -8.73, SS = 2.28, p < .01$) Doğada 0 ila 30 dakika arası vakit geçirenlerin öz-yeterlik puanları doğada hem 1 ila 2 saat ($Ort. = -6.83, SS = 2.15, p < .05$) hem de 2 ila 3 saat ($Ort. = -8.73, SS = 2.28, p < .001$) arası vakit geçirenlere kıyasla daha düşük olmaktadır. Umut puanları incelendiğinde ise, doğada hiç vakit geçirmeyenlerin umut puanları doğada hem 2 ila 3 saat ($Ort. = -16.57, SS = 3.69, p < .001$) hem de 3 ila 4 saat ($Ort. = -13.85, SS = 3.95, p < .01$) arası vakit geçirenlere kıyasla daha düşük olmaktadır. Doğada 0 ila 30 dakika geçirenlerin umut puanları ise doğada hem 2 ila 3 saat ($Ort. = -14.54, SS = 3.61, p < .01$) hem de 3 ila 4 saat ($Ort. = -13.85, SS = 3.95, p < .05$) arası vakit geçirenlere kıyasla daha düşük olmaktadır.

Çevresel davranış puanları incelendiğinde, doğada hiç vakit geçirmeyenlerin çevresel davranış puanları doğada 30 dakika ila 1 saat arası ($Ort. = -10.21, SS = 20.07, p < .001$), 1 ila 2 saat ($Ort. = -7.81, SS = 1.89, p < .001$), 2 ila 3 saat ($Ort. = -12, SS = 1.96, p < .001$), 3 ila 4 saat ($Ort. = -10.47, SS = 2.10, p < .001$) arası, 4 ila 5 saat arası ($Ort. = -13.20, SS = 2.34, p < .001$) ve 5 saat üstü ($Ort. = -13.8, SS = 2.12, p < .001$) vakit geçirenlere kıyasla daha düşük olmaktadır. Doğada 0 ila 30 dakika geçirenlerin çevresel davranış puanları ise; doğada 30 dakika ila 1 saat ($Ort. = -6.26, SS = 2.03, p < .05$), 2 ila 3 saat ($Ort. = -8.05, SS = 1.92, p < .001$), 3 ila 4 saat ($Ort. = -6.53, SS = 2.06, p < .05$) arası, 4 ila 5 saat arası ($Ort. = -9.25, SS = 2.3, p < .01$) ve 5 saat üstü ($Ort. = -9.86, SS = 2.08, p < .001$) vakit geçirenlere kıyasla daha düşük olmaktadır.

3.2. Model Analizleri

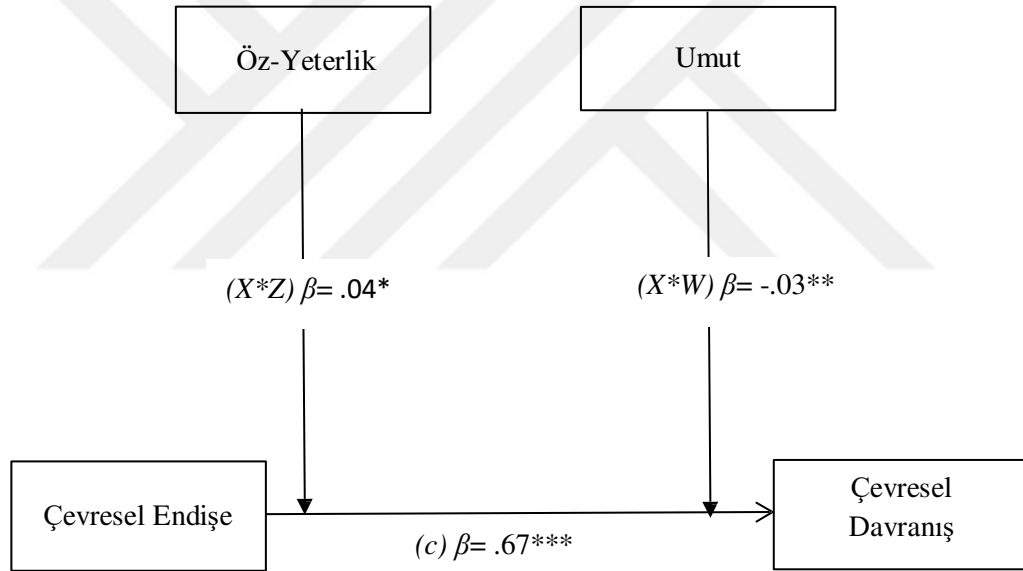
Çalışmanın ana değişkenleriyle yapılan korelasyon analizi sonrasında çevresel kaygı ve davranış arasındaki ilişkide umut ve öz-yeterlik faktörlerinin düzenleyici rollerinin incelenmesi amacı ile düzenleyici değişken analizi yapılmıştır. Model analizi için SPSS PROCESS Macrosu (Hayes, 2013) versiyon 3.4 paketi kullanılmıştır. Çevresel endişe ve davranış ilişkisi ve umut ve öz-yeterlik faktörlerinin bu ilişki üzerindeki düzenleyici etkisi, SPSS programı üzerinden Hayes'in PROCESS makro analizi (Hayes, 2017) kullanılarak test edilmiştir.

Düzenleyici değişken analizlerinde, bağımsız değişken (yordayıcı değişken) X ile; bağımlı değişken (yordanan) Y ile ve düzenleyici değişkenler ise W ve Z ile sembolize edilmektedir. Analizde, Y= çevresel davranış (yordanan) ile X= çevresel endişe (yordayıcı değişken) arasındaki ilişkide, W= umut ve Z=öz-yeterliğin (düzenleyici değişkenler) düzenleyici rolünün test edilmesi için “Model 2”nin kullanılması uygun görülmüştür. Hayes (2007), bu modelin aralarında bir ilişki olmayan ya da bu ilişkinin dikkate alınmadığı ve sayısı birden fazla olan düzenleyici değişkenlerin test edilmesine olanak sağladığını belirtmektedir. Alanyazın öz-yeterlik ve umut değişkenlerinin birbirleri ile ilişkili fakat özdeş olmayan faktörler olduklarını belirtmektedir (Feldman ve Kubota, 2015; Magalleta ve Oliver, 1999). Mevcut araştırma, bu iki değişkenin birbirleri ile olan etkileşimin yaratabileceği düzenleyici etkiyi göstermeyi amaçlamamakta ve iki değişkenin ortak oluşturacağı düzenleyici etkiye ilişkin uygun alanyazın desteği içermemektedir. Bu sebeple araştırma Model 2 ile gerçekleştirilmiştir.

Düzenleyici değişken analizinde Hayes (2013; 2017)'in geliştirdiği *bootstrap* yöntemi kullanılmaktadır. Bu yöntem ile hâlihazırda elde edilmiş olan veriler yeniden örnekleme (yineleme) yolu ile modelin daha büyük bir veri setiyle test edilmesine yol açmaktadır (Hayes, 2013, 2017). Model analizlerinde, *bootstrap* kullanımının düzenleyiciliğin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığının test edilmesine fayda sağlandığı söylenmektedir. Ayrıca *bootstrap* yönteminin, düzenleyiciliğin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını test eden bir diğer yöntem olan Sobel z testine kıyasla daha avantajlı olduğu belirtilmektedir (MacKinnon ve diğ., 2002; Mallinckrodt ve diğ., 2006; Özdil ve Kutlu, 2019). Modelde; oluşturulan güven aralığına yani diğer bir deyişle alt sınır ve üst sınır değerlerine bakıldığında bu aralıkta 0 olmamasının, bakılan değişken için analizin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düzenleyicilik ettiğini gösterdiği söylenmektedir (Hayes, 2013, 2017). Bu bilgiler ışığında, yapılan analizlerde düzenleyiciliklerin anlamlılığının test edilmesi için *bootstrap* yöntemi kullanılmıştır.

3.2.1. Umut ve öz-yeterlik faktörlerinin çevresel endişe ve davranış ilişkisindeki düzenleyici etkisine yönelik model analizi bulguları

Araştırma sonuçlarına göre oluşturulan model istatistiksel olarak anlamlıdır [$F(5,369)= 8.43$, $p < .001$, $R^2 = .10$]. Düzenleyici etki analizinin modeli Şekil 3.1’de gösterilmektedir. Ana etkilere yönelik sonuçlara bakıldığında, çevresel endişe tek başına çevresel davranışı yordamaktadır [$\beta = 0.67$, $t(369) = 3.83$, $p < .001$]. Ayrıca öz-yeterliğin çevresel davranışı anlamlı ve pozitif olarak yordadığı [$\beta = 0.12$, $t(369) = 1.99$, $p < .05$] fakat umudun çevresel davranışı tek başına yordamadığı bulunmuştur [$\beta = .06$, $t(369) = 1.66$, $p = .098$]. Buna göre çevresel endişe düzeyi yüksek kişilerin, çevresel endişe düzeyi düşük kişilere göre daha fazla çevresel davranış gerçekleştirme eğiliminde oldukları ve öz-yeterlik seviyeleri yüksek olan kişilerin de öz-yeterliği daha düşük kişilere kıyasla daha yüksek çevresel davranış gerçekleştirme eğiliminde oldukları görülmektedir.

Not. Standardize regresyon katsayıları kullanılmıştır. $*p \leq .05$, $**p \leq .01$, $***p \leq .001$

Şekil 3. 1. Umut ve Öz-Yeterlik Faktörlerinin Çevresel Endişe ve Davranış İlişkisindeki Düzenleyici Rolü Analiz Sonuçları

Etkileşim etkilerine yönelik sonuçlar incelendiğinde, çevresel endişe düzeyi ile öz-yeterlik etkileşiminin çevresel davranış üzerinde istatistiksel olarak pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu bulunmuştur ($X*Z$), [$F(1,369) = 5.74$, $p = .017$, $\Delta R^2 = .01$]. Ayrıca, çevresel endişe ile umut etkileşiminin çevresel davranış üzerinde istatistiksel olarak negatif ve anlamlı bir etkisi olduğu bulunmuştur ($X*W$), [$F(1,369) = 7.56$, $p = .006$, $\Delta R^2 = .02$]. Bu sonuçlar, çevresel endişenin çevresel davranış üzerindeki etkisinin öz-yeterlik ve umut

faktörlerine bağlı olarak farklılaştığını göstermektedir. Analize ait sonuçlar Tablo 3.4.'te sunulmuştur.

Tablo 3. 4. *Umut ve Öz-Yeterlik Faktörlerinin Çevresel Endişe ve Davranış İlişkisindeki Düzenleyici Rolüne Yönelik Sonuçlar*

	β	S.H	t	p	%95 G.A.	
					Düşük	Yüksek
Değişkenler						
Sabit	69.64	0.53	128.89	<.001	67.60	69.68
Çevresel Endişe	0.67	0.18	3.83	<.001	0.33	1.02
Öz- Yeterlik	0.12	0.06	1.99	.04	0.001	0.24
X*Z	0.04	0.02	2.40	.01	0.01	0.24
Umut	0.06	0.04	1.66	.09	-0.011	0.13
X*W	-0.03	0.01	-2.75	.01	-0.06	-0.01

Not: $F(5,369) = 8.43, p < .001, R^2 = .103$

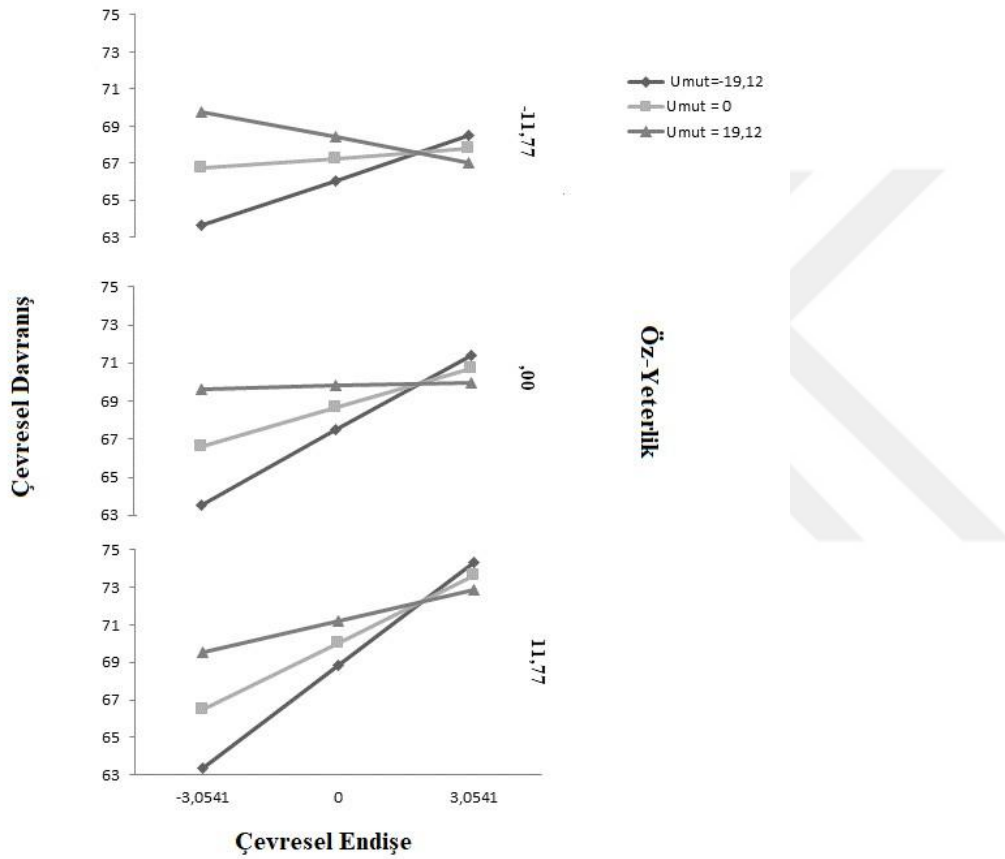
Çevresel endişe ile hem öz-yeterlik hem de umut faktörlerinin etkileşimlerinin çevresel davranış üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmasının ardından, bu farklılaşmanın detaylarını incelemek için koşullu etkilere bakılmıştır. Çevresel davranış puanları, çevresel endişe yüksek ve umut puanları düşük olduğunda, umudun yüksek olduğu koşullara göre daha fazla yordamaktadır. Öz-yeterlik açısından değerlendirildiğinde; çevresel endişe düzeyinin çevresel davranış üzerinde etkisi öz-yeterlik seviyesindeki artışa göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.

Sonuçlara göre; çevresel endişe seviyesindeki artışın, umut ve öz-yeterlik puanları düşük seviyelerde olsa dahi çevresel davranıştaki artışı yordadığı bulunmuştur [$\beta = 0.80, t(369) = 3.10, p < .01$]. Çevresel endişe seviyesindeki artış umut düşük seviyede puan aldığında ve öz-yeterlik orta seviyede puan aldığında çevresel davranış seviyesindeki artışı anlamlı bir şekilde yordamaktadır [$\beta = 1.30, t(369) = 4.40, p < .001$]. Çevresel endişe seviyelerindeki artış umut puanı düşük seviyede olduğunda ve öz-yeterlik yüksek seviyede iken çevresel davranıştaki artışı anlamlı bir şekilde yordamaktadır [$\beta = 1.8, t(369) = 4.04, p < .001$].

Çevresel endişedeki artış umut orta seviyede ve öz-yeterlik düşük seviyede iken çevresel davranış yordamamaktadır. Umut ve öz-yeterlik orta seviyede iken ise çevresel endişedeki artış çevresel davranıştaki artışı anlamlı bir şekilde yordamaktadır [$\beta = 0.67, t$

(369)= 3.83, $p < .001$]. Umudun orta ve öz yeterliğin ise yüksek seviyede olduğu koşulda çevresel endişe seviyesindeki artışın çevresel davranış seviyesindeki artışı anlamlı ve pozitif yönde yordadığı bulunmuştur [$\beta = 1.17$, $t(369) = 4.17$, $p < .001$].

Çevresel endişe seviyesindeki artış umudun yüksek aldığı ve öz yeterliğin düşük ve orta puanlar aldığı koşullarda çevresel davranıştaki artışı yordamazken; sadece öz-yeterliğin yüksek seviyede [$\beta = 0.55$, $t(369) = 2.19$, $p < .05$] olduğu koşulda çevresel davranıştaki artışı yordamaktadır. Bahsedilen koşullu etkilere yönelik ilişkiler Şekil 3.2’de gösterilmiştir.

Şekil 3. 2. *Umut ve Öz-Yeterlik Faktörlerinin Çevresel Endişe ve Davranış İlişkisindeki Düzenleyici Rolü Koşullu Etkilere Yönelik İlişkiler*

4. TARTIŞMA

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın hipotezlerini test etmek ve sorularına yanıt vermek amacı ile yapılan analizlerin sonuçlarını, ilgili alanyazından destek alarak tartışmak ve değerlendirmek amaçlanmıştır. Tartışmaya ilk olarak, araştırmanın ana değişkenleri ile demografik değişkenler arasında yapılan analizlerin sonuçları değerlendirilerek başlanmıştır. Ardından, çalışmanın ana değişkenleri arasındaki korelasyon sonuçları değerlendirilmiştir. Sonrasında, çevresel davranış ve çevresel endişe arasındaki ilişkide umut ve öz-yeterliğin düzenleyici rollerinin test edildiği düzenleyici (moderatör) model analizinin sonuçları tartışılmıştır. Son olarak, araştırmanın güçlü yönleri, sınırlılıkları, gelecek araştırmalar için öneriler ve çalışmanın çevresel müdahale programlarına olacak katkıları tartışılmıştır.

4.1. Çevresel Davranış, Çevresel Endişe, Umut ve Öz-Yeterlik ile Demografik Değişkenlere İlişkin Analiz Bulgularının Tartışılması

Çevresel davranışa yönelik bulgulara bakıldığında yaş, haftada ortalama doğada geçirilen süre, bireysel davranışların çevresel sorunların çözülmesine katkı sağlayacağına olan inanç, çocukluk zamanının geçirildiği yeri doğa ile iç içe bulma ve çevre sorunlarına verilen önem seviyelerindeki artışların çevresel davranıştaki artış ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Ancak, küresel ısınma ve iklim değişikliğinin varlığına inanma seviyesinin çevresel davranış ile ilişkili olmadığı ve çevresel davranışın cinsiyete göre farklılaşmadığı bulunmuştur.

Alanyazında yaş ve çevre yanlısı davranışın pozitif olarak ilişkili olduğu, yaş arttıkça çevresel davranışın da arttığı söylenmektedir (Yang, Hao ve Liu, 2021). Güncel araştırmada yaş aralığı sınırlı tutulmuş olsa dahi (18-30) analiz sonucunda yaş arttıkça çevresel davranışın da arttığı saptanmıştır.

Alanyazın, doğa ile sık temasın ve çocukluk döneminde daha çok yeşil alana maruz kalmanın çevresel davranış artırmanın yollarından olduğunu söylemektedir (Chawla ve Der, 2012; Cheng ve Monroe, 2012; Lardon ve diğ, 2011; Rosa ve diğ, 2019). Analiz sonucunda; hem haftada ortalama doğada geçirilen süredeki, hem de çocukluk zamanının geçirildiği yeri doğa ile iç içe bulma seviyesindeki artışların çevresel davranıştaki artışlar ile ilişkili olduğu bulunmuştur.

Aynı zamanda, çevre sorunlarına duyulan önemin çevresel davranışı açıklamada önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir (Balundė, Perlaviciute ve Steg, 2019; Steg ve De Groot, 2012). Mevcut çalışmanın sonucunda da çevre sorunlarına verilen önem arttıkça çevresel davranışın da arttığı bulunmuştur. Tüm bu bulgular, sonuçların alanyazını destekler nitelikte olduğunu göstermektedir. Bunlarla birlikte, küresel ısınma ve iklim değişikliğine inanıyor olma seviyesindeki artışın çevresel davranışı arttırmadığı bulunmuştur. Bunun sebebi, çevresel davranışı gerçekleştirmek için kişilerin daha büyük motivasyonlara ihtiyaç duyuyor olabilmeleri olabilir. Öyle ki, Vainio ve Paloniemi (2013) kişilerin sadece küresel ısınma ve iklim değişikliğine olan inançlarının, çevresel davranış için bir ön koşul olabileceği fakat davranışı sağlamak için başka koşullara da ihtiyaç duyulabileceğini belirtmiştir.

Yapılan araştırmalar kadınların erkeklere oranla çevresel davranış gerçekleştirme eğiliminin daha fazla olduğunu gösterse de (Aoyagi-Usui ve diğ., 2003; Molina ve diğ., 2018; Zelezny ve diğ., 2000), araştırmacılar bu bulguların zamana göre ve ülkeler arasında tutarlı olmadığını iddia etmekte ve cinsiyet ile çevre yanlısı davranış arasındaki ilişkiye dair daha fazla sistematik ampirik kanıtlara ihtiyaç olduğunu belirtmektedirler (Hayes, 2001; Xiao ve McCright, 2014). Bunlardan yola çıkarak, mevcut çalışmada çevresel davranışın cinsiyete göre farklılaşmamasının sebebi çalışmanın örnekleminin az olmasından kaynaklanıyor olacağı gibi, alanyazına dair sonuçların zamana ve ülkeler arası bağlamda tutarlı olmamasından da kaynaklanıyor olabileceğini düşündürmüştür.

Çevresel endişeye yönelik bulgulara bakıldığında ise, küresel ısınma ve iklim değişikliğinin varlığına inanma ve çevre sorunlarına verilen önem seviyelerindeki artışların çevresel endişedeki artış ve çevresel sorunların etkili bir şekilde çözüleceğine olan inanç seviyesindeki artışın ise çevresel endişedeki azalış ile ilişkili olduğu görülmüştür. Alanyazına göre, çevre kirliliği, çevre bilgisi, çevreye verilen değer (Bamberg, 2003) ve kişilerin çevre sorunlarının ciddiyetine dair bilişsel ve duyuşsal değerlendirmeleri (Fransson ve Garling, 1999; Takacs-Santa, 2007) çevresel endişe oluşumu ile birebir ilişki içindedir. Çevre bilgisi ile ilgili olan küresel ısınma ve iklim değişikliğine olan inançtaki artışın ve kişilerin çevre sorunlarının ciddiyetine dair bir bilişsel ve duyuşsal değerlendirmesi olan çevre sorunlarına verilen önemdeki artışın çevresel endişeyi arttırıyor oluşu alanyazın ile tutarlı bulunan diğer sonuçlar arasındadır.

Ayrıca, bireylerin iklim değişikliği ve küresel ısınmayı kendi kontrolleri dışında ve ön görülmez olarak algıladıklarında, ya da nasıl anlamlı bir katkı sağlayacaklarını bilemediklerinde, endişe ve korku geliştirebilecekleri söylenir. Bu korku duyguları ile de baş

edebilmek için bilişlerini değiştirmeye giderek aslında endişelenecek bir durum olmadığını düşünmeye başlayacakları ve bu sebeple de endişelerinde bir azalmaya yaşayacakları söylenmektedir (Glascoff, 2000; Smith ve Leiserowitz, 2014; Stern, 2012). Dolayısı ile, bu açıklamanın tam tersi olarak, küresel ısınmada nasıl anlamlı katkı sağlayacağını bilen ve bu durumu kontrollerinin dışında olarak algılamayan kişilerin endişelerinde bir azalma sağlanacağı yorumu da yapılabilir. Buradan yola çıkıldığında, mevcut araştırmada çevresel sorunların etkili bir şekilde çözüleceğine olan inanç seviyesindeki artışın çevresel endişedeki azalış ile ilişkili bulunmasının alanyazını destekler nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Öz-yeterliğe yönelik bulgulara bakıldığında ise öz-yeterlik seviyesindeki artış hem bireysel davranışların çevresel sorunların çözülmesine katkı sağlayacağına olan inanç seviyesindeki artış hem de çevresel sorunların etkili bir şekilde çözüleceğine olan inanç seviyesindeki artış ile ilişkili bulunmuştur. Alanyazında, öz-yeterliği yüksek olan kişilerin davranışlarının etkinliğine, başarısına yönelik inançlarının yüksek olduğu söylenir (Bandura 1997; Geiger ve diğ., 2017). Bu durumda öz-yeterliği yüksek kişilerin çevresel davranışlarının etkililiğine olan inançlarının yüksek olacağı düşünülmektedir (Landry ve diğ. 2018). Öz-yeterlik seviyesindeki artışın bireysel davranışların çevresel sorunların çözülmesine katkı sağlayacağına olan inanç seviyesindeki artış ile ilişkili olmasına yönelik bulgu öz-yeterliğin doğası ile örtüşür vaziyettir. Ayrıca, öz-yeterlikteki artışın çevresel sorunların etkili bir şekilde çözüleceğine olan inanç seviyesini artış ile ilişkili olmasının, kişilerdeki bireysel davranışlarının başarısına olan inançlarından kaynaklandığı düşünülebilir. Kişiler bireysel davranışlarının çevresel sorunları çözmede başarılı olacağını düşündüklerinden, çevresel sorunların etkili bir şekilde çözüleceğine de inanıyor olabilirler.

Umuda yönelik bulgular incelendiğinde ise, umut seviyesindeki artış hem bireysel davranışların çevresel sorunların çözülmesine katkı sağlayacağına olan inanç seviyesindeki artış hem de çevresel sorunların etkili bir şekilde çözüleceğine olan inanç seviyesindeki artış ile ilişkili bulunmuştur. Umut, hedefe ulaşmaya yönelik bilişsel bir yapı olarak kavramsallaştırmıştır (Snyder ve diğ., 2001). Bu kavramsallaştırmaya göre umudu yaratan özelliklerden biri, kişinin hedeflerine ilişkin eylemlerinin başarılı olacağına dair olan algısıdır (Snyder, 1994). Buradan yola çıkarak, yine öz-yeterlikte olduğu gibi umudun bireysel davranışların çevresel sorunların çözülmesine katkı sağlayacağına olan inanç seviyesindeki artış ile ilişkili olmasına yönelik bulgu, umudun kavramsallaştırılması ile örtüşmektedir.

Umut düzeyi yüksek kişilerin daha fazla yaşam amacına sahip olabilecekleri ve bu amaçlara daha bağlı kalacakları söylenir (Tarhan ve Bacanlı, 2015). Aynı zamanda daha iyi

bir gelecek hakkındaki umudun insanları küresel sorunlarla ilgili eyleme geçmeye motive edebileceği söylenmektedir (Hicks, 2001). Yani umut hem yüksek hedefe bağlı kalma hem geleceğe dair pozitif tutum hem de kişinin hedeflerine yönelik davranışlarının başarısına olan inançlarının toplamı olarak değerlendirildiğinde, umudu yüksek kişilerin daha fazla çevresel sorunların etkili bir şekilde çözüleceğine olan inanca sahip olmaları yine umudun doğasına uygun bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Çalışmadaki ana değişkenlerin kendi aralarındaki korelasyon bulguları incelendiğinde, araştırmanın bağımlı değişkeni olan çevresel davranışın hem çevresel endişe hem öz-yeterlik hem de umut ile arasında korelasyon olduğu bulunmuştur. Yani kişilerdeki çevresel davranış puanları arttığında, çevresel endişe, öz-yeterlik ve umut puanları da artmaktadır. Çevresel davranış ile çevresel endişe, öz-yeterlik ve umut arasındaki bu korelasyonlar mevcut çalışmanın hipotezleri ile örtüşmektedir.

Sonuçlara yönelik alanyazın incelendiğinde, çevresel endişe ve davranış arasındaki bulgu alanyazınla paralel olmaktadır (Fransson ve Garling, 1999; Milfont ve Schultz, 2016; Takacs-Santa, 2007; Stern, 2000). Daha önce çevresel davranış ve endişe ilişkisinde çalışılmamış olan öz-yeterlik ve umut kişisel özelliklerinin çevresel davranış ile ilişkili oldukları, çevresel davranış puanları arttığında hem öz-yeterlik hem de umut puanlarının arttığı bulunmuştur. Alanyazında kişisel özellik olan umut ile çevresel davranış arasında yapılmış görgül bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak; çevreye karşı beslenen umudun kişilerde çevresel davranışa yol açabileceğine yönelik çalışmalar bulunmaktadır (Ojala 2008; 2012).

Medya kullanımının öz-yeterlik ve çevresel davranış ilişkisinde aracı rolüne bakılan bir çalışmada, öz-yeterliğin medya kullanımı aracılığı ile çevresel davranıştaki artışı yordadığı bulunmuştur (Huang; 2016). Geri dönüşüm davranışı (Tabernero ve Hernández, 2011; Tabernero ve diğ., 2015) ve yeniden kullanılabilir bez alışveriş torbası kullanımı (Lam, 2006) ile öz-yeterlik arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Bu bulgular mevcut araştırmadaki öz-yeterlik ve çevresel davranış arasındaki korelasyon bulgularını destekler niteliktedir.

Araştırmanın bağımsız değişkeni olan çevresel endişenin korelasyon sonuçlarına bakıldığında, çevresel endişenin öz-yeterlik ve çevresel davranış ile ilişkili olduğu fakat umut ile ilişkili olmadığı gözlemlenmiştir.

4.2. Umut ve Öz-Yeterlik Faktörlerinin Çevresel Endişe ve Davranış İlişkisindeki Düzenleyici Rolüne İlişkin Model Analizi Bulgularının Tartışılması

Bu bölümde, çevresel endişe ile çevresel davranış arasındaki ilişkide umut ve öz-yeterliğin düzenleyici rollerinin incelenmesi amacıyla yapılan analiz bulguları tartışılmıştır.

Alanyazında çevresel endişe ve davranış ilişkisinde böyle bir modelin sınındığı bir çalışmaya rastlanmadığı için bulgular değişkenlerin özellikleri ve birbirleri ile olan ilişkileri düşünülerek tartışılmıştır.

Düzenleyici model analizi değişkenlerin 3 boyutta (düşük, orta, yüksek) kategorilere ayrılmasını sağlayıp bu kategorilerin karşılaştırılmasına olanak vermektedir. Dolayısı ile analiz düzenleyici değişkenlerin düşük, orta ve yüksek olarak ayrıldıklarında bu ilişkiyi nasıl etkileyeceğini göstermektedir.

Yapılan düzenleyici model analizi sonuçlarına göre çevresel endişenin çevresel davranış üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir temel etkisi bulunmuştur. Ayrıca öz-yeterliğin çevresel davranışı anlamlı ve pozitif olarak yordadığı fakat umudun çevresel davranışı tek başına yordamadığı bulunmuştur.

Etkileşim etkilerine yönelik sonuçlar incelendiğinde, çevresel endişe düzeyi ile umut ve öz-yeterlik etkileşimlerinin çevresel davranış seviyesi üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu bulunmuştur. Çevresel endişesi yüksek olan kişilerde umut ve öz-yeterlik değişimlerine bağlı olarak çevresel davranış eğilimlerinde bir farklılaşma olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar öz-yeterlik ve umut faktörlerinin çevresel endişe ve davranış ilişkisindeki düzenleyici rollerinin varlığını göstermektedir. Ancak; öz-yeterliğin çevresel endişe ve davranış ilişkisinin gücünü pozitif yönde, umudun ise endişe ve davranış ilişkisinin gücünü negatif yönde etkilediği saptanmıştır.

Analiz sonuçlarında koşullu etkiler detaylı olarak incelendiğinde; umut puanı düşük ve öz-yeterlik puanları düşük, orta ve yüksek seviyede iken çevresel endişedeki artış çevresel davranışı artırmaktadır. Umut orta ve öz-yeterlik orta ve yüksek puanlar aldığında çevresel endişedeki artış yine çevresel davranıştaki artırmaktadır. Fakat, umut orta ve öz-yeterlik düşük seviyede puan aldığında çevresel endişedeki artış çevresel davranışı etkilememektedir. Ayrıca, umut puanları yüksek seviyede iken çevresel endişedeki artış çevresel davranıştaki artışı yalnızca öz-yeterlik yüksek puanlar aldığında artırmaktadır, öz yeterliğin düşük ve orta puanlar aldığı koşullarda çevresel davranış etkilenmemektedir.

Moderasyon analizinde, çevresel endişedeki artışın kişilerdeki en yüksek seviyedeki çevresel davranış puanlarını ancak umut düşük ya da orta ve öz-yeterlik yüksek seviyede olduğu koşullarda sağladığı sonucuna varılmıştır. Yani, beklenenin aksine umudun çevresel

endişe ve davranış ilişkisini negatif yönde etkilediği bulunmuştur. Diğer bir deyişle, yüksek çevresel endişe düzeyine sahip kişilerde yüksek öz-yeterlik puanlarının olması çevresel davranışı artırmakta, yüksek çevresel endişeye sahip kişilerde düşük öz-yeterlik puanlarının olması çevresel davranışı azaltıcı bir etkiye sahip olmaktadır. Ancak, yüksek çevresel endişe düzeyine sahip kişilerde umut puanlarının yüksek olması çevresel davranışları azaltıcı bir etkiye sahipken; yüksek endişeye sahip kişilerde umut puanlarının düşük olması çevresel davranışı arttırmaktadır.

Alanyazındaki kısıtlı sayıdaki araştırma, kişilerdeki çevresel umudun (ileride küresel ısınmanın çözüleceğine ve çevresel olayların eskisine döneceğine dair beslenen umut) çevresel endişe ve davranış ilişkisinde artırıcı bir rol oynayabileceğini belirtmektedir (Ojala 2008; 2012). Bunun dışında, iklim değişikliğine yönelik umudun ve endişenin davranışla bağımsız ve olumlu bir şekilde ilişkili olduğunu ve çevresel umutsuzluğun ise davranışla olumsuz bir şekilde ilişkili olduğunu gösterilmiştir (Stevenson ve Peterson, 2016). Ancak, mevcut çalışmanın bulguları umudun çevresel endişe ve davranış ilişkisini negatif yönde etkilediğini göstermektedir.

Snyder'in (2002) teorisine göre umut, hedeflere ulaşmaya odaklanır ve iki kategorinin toplamını oluşturur: (1) "yaklaşma", hedeflerle ilgili olumlu sonuçlar inanç ve (2) "önleme", olumsuz olaylardan kaçınma veya geciktirme ile kendini gösterir. Ayrıca, alanyazında çevresel endişeye sahip olmanın hem bireysel hem de toplu iklim eylemini teşvik ediyor olduğu söylenmektedir (Fransson ve Garling, 1999; Lazo, Kinnell ve Fisher, 2000; Milfont ve Schultz, 2016; Takacs-Santa, 2007; Stern, 2000). Fakat, bazı araştırmalar kişilerde çevresel endişe yaratma çabalarının umutsuzluğu veya inkarı besleyebileceğini öne sürmektedir (Glascoff, 2000; Smith ve Leiserowitz, 2014; Stern, 2012).

Bireyler iklim değişikliğini kontrolleri dışında olarak algıladıklarında veya nasıl anlamlı bir fark yaratabileceklerini göremediklerinde, endişelenecek bir durum olduğunu inkar ederek korku duygularıyla baş edebilecekleri veya bu şekilde endişe duygularında bir azalmaya gidebilecekleri söylenmektedir (Glascoff, 2000; Smith ve Leiserowitz, 2014; Stern, 2012). Oluşan bu duygulanımların sonucu ise kişilerde eylemsizlik hali görüldüğü, çevresel davranışta bulunmadıkları belirtilmektedir (Stern, 2012).

Bu bağlamda, çevresel endişe ve umut etkileşiminin çevresel davranışı negatif etkilemesine yönelik sonuçlar şu şekilde yorumlanabilir:

- a) İlk olarak artan çevresel endişe değerlendirildiğinde, artan çevresel endişe kişilerin bir çaresizlik hissi yaşamalarına ve dolayısı ile umutsuzluk yaratarak umut puanlarında bir düşüş yaşıyor olmalarına sebep olabilir. Kişiler bu maruz kaldıkları

endişe ve umutsuzluk olumsuz duygularından kaçınmak sebebi ile duyarsızlaşma ve eylemsizlik haline giriyor ve dolayısı ile çevresel davranış göstermiyor olabilirler.

- b) Artan umut puanları değerlendirildiğinde ise, mevcut çalışmanın bulgularında yükselen umut karşısında çevresel endişe puanlarının azaldığı bulunmuştur. Fakat hem alanyazın hem de araştırmanın bulgularına göre çevresel endişe ve çevresel davranış pozitif yönde ilişki içerisindedir. Yani kişilerin çevresel endişe puanlarındaki azalma çevresel davranış puanlarındaki azalmayı yordamaktadır. Çünkü bilinmektedir ki çevresel davranış gerçekleştirmek için kişilerdeki çevresel endişe önemli gerekliliklerden biri olmaktadır (Fransson ve Garling, 1999; Lazo, Kinnell ve Fisher, 2000; Milfont ve Schultz, 2016; Takacs-Santa, 2007; Stern, 2000).

Sonuçlar yukarıdaki bilgiler ışığında incelendiğinde, artan çevresel endişe sonucu kişilerdeki umut azaldığında, kişiler bu negatif duygu ile mücadele haline girip duyarsızlaşma yaşıyor ve sonucunda ise çevresel davranış göstermiyor olabilirler. Bir yandan da yükselen umut karşısında çevresel endişenin azalması çevresel davranış puanlarındaki düşüşe sebep olabilir. Çünkü çevresel davranışta bulunmak için çevresel endişe en önemli ön koşullardandır (Fransson ve Garling, 1999; Lazo, Kinnell ve Fisher, 2000; Milfont ve Schultz, 2016; Takacs-Santa, 2007; Stern, 2000). Sonuç olarak, yüksek seviyelerdeki umut çevresel endişenin oldukça azalmasına ve dolayısı ile çevresel davranışta da azalmaya yol açmasına sebep olabilir. Yüksek değerlerdeki umudun bu etkisinin, belki de gerçekçi olmayan bir şekilde kişilerde “endişe duyulacak bir şey olmadığı” inancına yol açıyor olmasından kaynaklanabileceği düşünülmüştür. Öyle ki ampirik çalışmalar, insanların iklim değişikliğinin varlığıyla psikolojik olarak başa çıkabilmek için oldukça sık sorumluluğu reddetme veya dışsallaştırma gibi çeşitli bilişsel stratejiler kullandıklarını göstermiştir (Homburg ve diğ., 2007; Lorenzoni ve diğ., 2007; Stoll-Kleeman ve diğ., 2001).

Alanyazında, öz-yeterlik ve umut gibi kişilerin bireysel başarılarına atıfta bulunmaları ile ilişkili bir kişisel özellik olan öğrenilmiş çaresizliğin çevresel endişe ve davranış ilişkisinde düzenleyici rol oynuyor olmasına yönelik sonuçlar, Landry ve arkadaşlarına (2018) öz-yeterliğin ve umudun bu ilişkide rol oynayabileceğini düşündürmüş ve çalışmalarında gelecek araştırmaların bu konuda araştırma yapmalarının gerekliliğini vurgulamışlardır. Güncel araştırmada öz-yeterlik ve umudun bu ilişkide düzenleyici rol oynaması hem Landry ve arkadaşlarının (2018) hem de mevcut araştırmanın hipotezini destekler nitelikte olmuştur.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Mevcut araştırma, çevresel endişe ve çevresel davranış arasındaki ilişkide, umut ve öz-yeterliğin düzenleyici rolüne yönelik modelin sınanmasını amaçlamıştır.

Yapılan korelasyon analizlerinde çevresel davranış ile çevresel endişe, umut ve öz-yeterlik arasında; ek olarak çevresel endişe ile öz-yeterlik arasında ve öz-yeterlik ile umut arasında pozitif ve anlamlı ilişkiler olduğu gözlemlenmiştir. Yani, kişilerde artan çevresel endişe, öz-yeterlik ve umut puanları çevresel davranış puanlarını da artırmaktadır. Bu araştırmanın hipotezi ile uyumlu bir sonuçtur. Ayrıca umut ve öz-yeterlik puanları arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur. Ancak, çevresel endişe ve umut arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Cinsiyete bağlı farklılıkların gözlemlenebilmesi amacı ile MANOVA gerçekleştirilmiştir. Bunun sonucunda çevresel endişe, çevresel davranış, umut ve öz-yeterlik puanlarının cinsiyete göre farklılaşmadıkları saptanmıştır.

Son olarak, araştırmanın ana modelini test etmek için düzenleyici değişken analizi gerçekleştirilmiştir. Çevresel endişe ve davranış arasındaki boşluk öz-yeterlik ve umut değişkenleri ile açıklanmaya çalışılmıştır. Düzenleyici değişken analizi sonuçlarına göre, hem umut-endişe hem de öz-yeterlik endişe etkileşimlerinin çevresel davranış üzerinde anlamlı etkileri olduğu gözlemlenmiştir. Ancak, öz-yeterlik-endişe etkileşimi çevresel davranış üzerinde artırıcı etkiye sahipken, umut-endişe etkileşiminin çevresel davranış üzerinde azaltıcı etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Bu sonuçlar, öz-yeterlik ve umut değişkenlerinin düzenleyici etkilerinin varlığını göstermiştir. Sonuç olarak, öz-yeterlik ve umut puanlarının çevresel endişe ve davranış ilişkisinin gücünü açıklamada anlamlı etkiye sahip oldukları bulunmuştur.

5.2. Araştırmanın Önemi, Sınırlılıkları ve Öneriler

Çevresel endişe ve davranış arasındaki ilişkiler, sürdürülebilirlik alanına verilen eğilim ile birlikte görece yeni çalışılmaya başlanmıştır (Kollmuss ve Agyeman, 2002; Takacs-Santa, 2007; Stern, 2000). Bu sebeple alanyazında bu alanda yapılan araştırma sayısının bir hayli az olduğu gözlemlenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda, şu ana kadar çok az araştırmanın, çevresel endişe ve davranış ilişkisinin gücünü etkileyen düzenleyici değişkenleri incelediği saptanmıştır. Alanyazına bakıldığında, çevresel endişe ve davranış

ilişkisindeki düzenleyici rolü öz-bildirim ölçekleri ile inceleyen sadece üç adet araştırmaya rastlanmıştır (Landry ve diğ, 2018; Ojala, 2008; Tam ve Chan, 2018). Çevresel endişe ve davranış alanyazınının görece yeni bir alan olmasının getirdiği araştırma sayısındaki yetersizlikler sebebi ile, şu ana kadar öz-yeterlik ve umut faktörlerinin çevresel davranış-endişe ilişkisindeki düzenleyici etkilerini göstermek amacı ile gerçekleştirilen tek bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Kimi araştırmacılar her ne kadar çevresel endişenin çevresel davranışın artırılmasındaki en önemli değişken olduğunu (Takacs-Santa, 2007; Stern, 2000) belirtilmiş olsa da, bazı araştırmalar bu ikili arasında bir boşluk olduğunu ve bu ilişkiyi etkileyebilecek ya da gücünü artırabilecek faktörlerin incelenmesinin gerekliliği belirtmiştir (Berger ve Corbin, 1992; Hamilton, 2010; Inglehart, 1995; Tam ve Chan, 2018). Mevcut araştırma bulguları, öz-yeterlik ve çevresel endişe etkileşiminin çevresel davranışı pozitif, umut ve çevresel endişe etkileşiminin ise çevresel davranışı negatif yordadığını göstermiştir. Öz-yeterlik ile ilgili sonuç araştırmanın hipotezini ve alanyazını destekler nitelikte iken umuda yönelik bulgular yeni soruların oluşmasına sebep olmuş, yeni araştırmalara ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir.

Tüm bunlar doğrultusunda, mevcut araştırmanın alanyazına yeni bir bakış açısı getirerek çevresel endişe ve davranış ilişkisi arasındaki boşluğa ışık tutacağı ve dolayısı ile halen gelişmekte olan çevresel endişe ve davranış alanyazını için sınırlı sayıdaki kaynaktan biri olacağı düşünülmektedir.

Sürdürülebilirlik ile ilgilenen psikoloji alanı olan çevresel psikoloji, yoğun çevresel yıkımı tersine çevirebilmenin ve kişileri çevresel davranışlara yönlterek insanların doğa üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirebilmenin yollarını aramaktadır (Gifford, 2017). Çünkü, insan davranışlarının bu krizdeki en önemli etken olduğu bilinmektedir (Bamberg, 2003; Steg ve diğ., 2018). Dolayısı ile, çevreye zararlı davranışları çevresel davranışlar ile değiştirmek hem dünyanın hem de insanlığın seyri için tartışılmaz bir öneme sahiptir. Sürdürülebilirlik alanında olan bu çalışmanın, günümüzde kendini daha da hissettiren küresel ısınma ve iklim değişikliği konusunda katkılarda bulunacağı düşünülmektedir.

Çevresel endişe ve davranış ilişkisinde umut ve öz-yeterlik düzenleyici faktörlerine bakan mevcut çalışmanın; alanyazına olan katkılarının yanı sıra aynı zamanda çevresel davranışı artırmayı, motive etmeyi hedefleyen her bir birey ve oluşum için değerli bir kaynak olabileceği, çevreye yararlı olabilecek davranışlar üzerindeki etkinin araştırılması, çevreye zarar verici davranışların anlaşılması ve bunun sağlık üzerindeki etkilerini azaltmak için tasarlanan müdahale programlarına önemli ölçüde katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın alanyazına katkılarının haricinde bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Araştırma sonucunda, öz-yeterlik ve umut arasında yüksek düzeyde bir ilişki olduğu bulunmuştur. Fakat, sınanan düzenleyici değişken modelinde bu iki değişkenin düzenleyicilikleri bağımsız olarak modele dâhil edilmiştir. Bundan dolayı, öz-yeterlik ve umudun çevresel endişe ve davranış ilişkisinde ortak bir etkileri olup olmadığı ile ilgili bir çıkarım yapılamamaktadır.

Ayrıca, çalışmada öz-bildirim yöntemi ile ölçümler gerçekleştirilmiştir. Bütün ölçeklerin güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları yapılmış olsa dahi katılımcılar internet üzerinde doldurdıkları ölçeklerde gerçek duygu, düşünce ve tutumlarını yansıtamamış ya da eksik-yanlı yansıtmış olabilirler. Bunun yanı sıra, çalışma koronavirüs (COVID-19) pandemisi zamanında gerçekleştirilmiştir. Her ne kadar sonuçların etkilenmemesi için koronavirüs anksiyetesi yüksek olan katılımcılar çalışma bulgularından çıkarılsa da pandemi sebebi ile diğer kontrol edilemeyen sebeplerin çalışma bulgularını etkilemiş olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmanın sınırlılıkları da göz önüne alındığında, gelecek araştırmalarda umut ve öz-yeterlik arasındaki ilişkinin; çevresel endişe ile çevresel davranış arasındaki ilişkide nasıl bir rolü olduğunun incelenebilmesi için düzenleyiciliğin ortak sınanabildiği bir model analizinin yapılmasının önemli olduğu düşünülmüştür. Bunun yanı sıra, çalışmadaki değişkenlerin özellikle umut ve çevresel endişe için kategorilere ayrılarak öncü analizlerde de birbirleriyle olan ilişkilerine bakılmasının bu iki faktörün rollerinin daha iyi anlaşılmasına sebep olacağı düşünülmektedir.

Ayrıca, yaşa bağlı değiştiği bilinen çevresel davranışa katılımın, örneklem sayısı arttırılarak daha geniş yaş aralığında çalışılması, modelde yaşa bağlı farklılıkların da daha net görülmesine olanak verebilir.

Ek olarak, mevcut çalışmada aralarındaki korelasyon düzeyindeki yükseklik sebebi ile çoklu doğrusallığı kontrol edilmiş ve birbirinden ayrıştıkları saptanmıştır. İlerideki araştırmaların da öz-yeterlik ve umut puanlarını modelde test etmeden önce çoklu ortak doğrusallık (multicollinearity) ihtimalini kontrol etmeleri önerilmektedir.

Tüm bunlarla birlikte, öz bildirime dayalı yapılan bu mevcut araştırmanın ileride deneye dayalı bir yöntemle çalışılmasının değişkenler arasındaki neden sonuca bağlı ilişkilerinin daha iyi görülmesine olanak vereceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Abramson, L. Y., Seligman, M. E. ve Teasdale, J. D. (1978). Learned helplessness in humans: Critique and reformulation. *Journal of Abnormal Psychology*, 87(1), 49. <https://doi.org/10.1037/0021-843X.87.1.49>
- Ajzen, I. ve Fishbein, M. (1977). Attitude-behavior relations: A theoretical analysis and review of empirical research. *Psychological Bulletin*, 84(5), 888. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.84.5.888>
- Allison, M. J. ve Keller, C. (2004). Self-efficacy intervention effect on physical activity in older adults. *Western Journal of Nursing Research*, 26(1), 31-46. <https://doi.org/10.1177/0193945903259350>
- Aoyagi-Usui, M., Vinken, H. ve Kuribayashi, A. (2003). Pro-environmental attitudes and behaviors: An international comparison. *Human Ecology Review*, 23-31.
- April, K. A., Dharani, B. ve Peters, K. (2012). Impact of locus of control expectancy on level of well-being. *Rev. Eur. Stud.*, 4, 124. <https://doi.org/10.5539/res.v4n2p124>
- Aspinwall, L. G. ve Leaf, S. L. (2002). In search of the unique aspects of hope: Pinning our hopes on positive emotions, future-oriented thinking, hard times, and other people. *Psychological Inquiry*, 13(4), 276-288. <https://doi.org/10.1080/14792772143000085>
- Atik, G. ve Kemer, G. (2009). Psychometric properties of children's hope scale: Validity and reliability study. *Elementary Education Online*, 8(2).
- Bailey, T. C. ve Snyder, C. R. (2007). Satisfaction with life and hope: A look at age and marital status. *The Psychological Record*, 57(2), 233-240. <https://doi.org/10.1007/BF03395574>
- Balundė, A., Perlaviciute, G. ve Steg, L. (2019). The relationship between people's environmental considerations and pro-environmental behavior in Lithuania. *Frontiers in Psychology*, 10, 2319. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02319>

- Bamberg, S. (2003). How does environmental concern influence specific environmentally related behaviors? A new answer to an old question. *Journal of Environmental Psychology*, 23(1), 21-32. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(02\)00078-6](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(02)00078-6)
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.84.2.191>
- Bandura, A. (1997). Theoretical perspectives. *Self-Efficacy: The Exercise of Control*, 1-35.
- Bandura, A. (2002). Environmental Sustainability by Sociocognitive Deceleration of Population Growth. In *Psychology of sustainable development* (s. 209-238). Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-1-4615-0995-0_11
- Bechtel, R. B. ve Churchman, A. (Eds.). (2003). *Handbook of environmental psychology*. John Wiley & Sons.
- Bechtel, R. B. (2010). Environmental psychology. *The Corsini Encyclopedia of Psychology*, 1-3.
- Benn, J. (2004). Consumer education between 'consumership' and citizenship: experiences from studies of young people. *International Journal of Consumer Studies*, 28(2), 108-116. <https://doi.org/10.1111/j.1470-6431.2003.00364.x>
- Berger, I. E. ve Corbin, R. M. (1992). Perceived consumer effectiveness and faith in others as moderators of environmentally responsible behaviors. *Journal of Public Policy & Marketing*, 11(2), 79-89. <https://doi.org/10.1177/074391569201100208>
- Bluvol, A. ve Ford-Gilboe, M. (2004). Hope, health work and quality of life in families of stroke survivors. *Journal of Advanced Nursing*, 48(4), 322-332. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2004.03004.x>
- Boone, S. E., Roessler, R. T. ve Cooper, P. G. (1978). Hope and manifest anxiety: Motivational dynamics of acceptance of disability. *Journal of Counseling Psychology*, 25(6), 551. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.25.6.551>
- Bouman, T., Verschoor, M., Albers, C. J., Böhm, G., Fisher, S. D., Poortinga, W., ... ve Steg, L. (2020). When worry about climate change leads to climate action: How values, worry and personal responsibility relate to various climate actions. *Global*

Environmental Change, 62,102061.

<https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2020.102061>

Brechin, S. R. ve Kempton, W. (1994). Global environmentalism: a challenge to the postmaterialism thesis?. *Social Science Quarterly*, 75(2), 245-269.

Briggs, S. R. ve Cheek, J. M. (1986). The role of factor analysis in the development and evaluation of personality scales. *Journal of Personality*, 54(1), 106-148.

Canter, D. V. ve Craik, K. H. (1981). Environmental psychology. *Journal of Environmental Psychology*, 1(1), 1-11.

[https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(81\)80013-8](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(81)80013-8)

Carlson, D. S. ve Kacmar, K. M. (1994). Learned helplessness as a predictor of employee outcomes: An applied model. *Human Resource Management Review*, 4(3), 235-256. [https://doi.org/10.1016/1053-4822\(94\)90014-0](https://doi.org/10.1016/1053-4822(94)90014-0)

Casaló, L. V. ve Escario, J. J. (2016). Intergenerational association of environmental concern: Evidence of parents' and children's concern. *Journal of Environmental Psychology*, 48, 65-74. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2016.09.001>

Casaló, L. V. ve Escario, J. J. (2018). Heterogeneity in the association between environmental attitudes and pro-environmental behavior: A multilevel regression approach. *Journal of Cleaner Production*, 175, 155-163.

<https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.11.237>

Change, A. D. C., Blair, T., Pachauri, R. K. ve Pachauri, R. (2006). *Avoiding dangerous climate change*. Cambridge University Press.

<https://doi.org/10.1108/ijshe.2006.24907cae.004>

Chawla, L. ve Derr, V. (2012). The development of conservation behaviors in childhood and youth. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199733026.013.0028>

Cheng, J. C. H. ve Monroe, M. C. (2012). Connection to nature: Children's affective attitude toward nature. *Environment and Behavior*, 44(1), 31-49.

<https://doi.org/10.1177/0013916510385082>

- Chiang, Y. T., Fang, W. T., Kaplan, U. ve Ng, E. (2019). Locus of control: The mediation effect between emotional stability and pro-environmental behavior. *Sustainability*, 11(3), 820. <https://doi.org/10.3390/su11030820>
- Cialdini, R. B., Reno, R. R. ve Kallgren, C. A. (1990). A focus theory of normative conduct: Recycling the concept of norms to reduce littering in public places. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(6), 1015. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.58.6.1015>
- Clark, C. F., Kotchen, M. J. ve Moore, M. R. (2003). Internal and external influences on pro-environmental behavior: Participation in a green electricity program. *Journal of Environmental Psychology*, 23(3), 237-246. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(02\)00105-6](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(02)00105-6)
- Clayton, S. ve Manning, C. (Eds.). (2018). *Psychology and climate change: Human perceptions, impacts, and responses*. Academic Press.
- Cole, B. P. (2008). *Correlations between trait and academic measures of hope and the Inventory on Learning Climate and Student Well-Being* (Doctoral dissertation, University of Kansas).
- De Groot, J. I. ve Steg, L. (2012). Environmental Values. *The Oxford Handbook of Environmental and Conservation Psychology*, 114-126. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02319>
- Di Fabio, A. ve Saklofske, D. H. (2019). Positive relational management for sustainable development: Beyond personality traits—The contribution of emotional intelligence. *Sustainability*, 11(2), 330. <https://doi.org/10.3390/su11020330>
- Diamantopoulos, A., Schlegelmilch, B. B., Sinkovics, R. R. ve Bohlen, G. M. (2003). Can socio-demographics still play a role in profiling green consumers? A review of the evidence and an empirical investigation. *Journal of Business Research*, 56(6), 465-480. [https://doi.org/10.1016/S0148-2963\(01\)00241-7](https://doi.org/10.1016/S0148-2963(01)00241-7)
- Dietz, T., Gardner, G. T., Gilligan, J., Stern, P. C. ve Vandenbergh, M. P. (2009). Household actions can provide a behavioral wedge to rapidly reduce US carbon emissions. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 106(44), 18452-18456. <https://doi.org/10.1073/pnas.0908738106>

- Dunlap, R. E., Van Liere, K. D., Mertig, A. G. ve Jones, R. E. (2000). New trends in measuring environmental attitudes: measuring endorsement of the new ecological paradigm: a revised NEP scale. *Journal of Social Issues*, 56(3), 425-442.
- Eom, K., Kim, H. S. ve Sherman, D. K. (2018). Social class, control, and action: Socioeconomic status differences in antecedents of support for pro-environmental action. *Journal of Experimental Social Psychology*, 77, 60-75. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2018.03.009a>
- Erickson, R. C., Post, R. D. ve Paige, A. B. (1975). Hope as a psychiatric variable. *Journal of Clinical Psychology*. [https://doi.org/10.1002/1097-4679\(197504\)31:2%3C324::AID-JCLP2270310236](https://doi.org/10.1002/1097-4679(197504)31:2%3C324::AID-JCLP2270310236)
- Evren, C., Evren, B., Dalbudak, E., Topcu, M. ve Kutlu, N. (2020). Measuring anxiety related to COVID-19: A Turkish validation study of the Coronavirus Anxiety Scale. *Death Studies*, 1-7. <https://doi.org/10.1080/07481187.2020.1774969>
- Feldman, D. B. ve Kubota, M. (2015). Hope, self-efficacy, optimism, and academic achievement: Distinguishing constructs and levels of specificity in predicting college grade-point average. *Learning and Individual Differences*, 37, 210-216. <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2014.11.022>
- Feldman, D. B., Rand, K. L. ve Kahle-Wroblewski, K. (2009). Hope and goal attainment: Testing a basic prediction of hope theory. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 28(4), 479-497. <https://doi.org/10.1521/jscp.2009.28.4.479>
- Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations*, 7(2), 117-140. <https://doi.org/10.1177/001872675400700202>
- Filippello, P., Sorrenti, L., Buzzai, C. ve Costa, S. (2015). Perceived parental psychological control and learned helplessness: The role of school self-efficacy. *School Mental Health*, 7(4), 298-310. <https://doi.org/10.1007/s12310-015-9151-2>
- Frankl, V. E. (2000). İnsanın anlam arayışı (7. basım), (çev. S. Budak). Ankara: Öteki.
- Fransson, N. ve Garling, T. (1999). Environmental concern: Conceptual definitions, measurement methods and research findings. *Journal of Environmental Psychology*, 19(4), 369-382. <https://doi.org/10.1006/jevp.1999.0141>

- Gärling, T., Fujii, S., Gärling, A. ve Jakobsson, C. (2003). Moderating effects of social value orientation on determinants of proenvironmental behavior intention. *Journal of Environmental Psychology*, 23(1), 1-9.
[https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(02\)00081-6](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(02)00081-6)
- Geiger, N., Swim, J. K. ve Fraser, J. (2017). Creating a climate for change: Interventions, efficacy and public discussion about climate change. *Journal of Environmental Psychology*, 51, 104-116. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2017.03.010>
- George, D. ve Mallery, P. (2010). *SPSS for Windows step by step. A simple study guide and reference* (10. baskı). GEN, Boston, MA: Pearson Education, Inc.
- Gifford, R. (2007). Environmental psychology and sustainable development: Expansion, maturation, and challenges. *Journal of Social Issues*, 63(1), 199-212.
- Gifford, R. (2011). The dragons of inaction: Psychological barriers that limit climate change mitigation and adaptation. *American Psychologist*, 66(4), 290-302.
- Gifford, R. (2015). The road to climate hell. *New Scientist*, 227(3029), 28-33.
[https://doi.org/10.1016/S0262-4079\(15\)30744-2](https://doi.org/10.1016/S0262-4079(15)30744-2)
- Gifford, R. ve Nilsson, A. (2014). Personal and social factors that influence pro-environmental concern and behaviour: A review. *International Journal of Psychology*, 49(3), 141-157. <https://doi.org/10.1002/ijop.12034>
- Gifford, R. ve Nilsson, A. (2014). Personal and social factors that influence pro-environmental concern and behaviour: A review. *International journal of Psychology*, 49(3), 141-157.
- Gifford, R., Lacroix, K. ve Chen, A. (2018). Understanding responses to climate change: Psychological barriers to mitigation and a new theory of behavioral choice. In *Psychology and Climate Change* (pp. 161-183). Academic Press.
<https://doi.org/10.1016/B978-0-12-813130-5.00006-0>
- Giuliani, M. V. ve Scopelliti, M. (2009). Empirical research in environmental psychology: Past, present, and future. *Journal of Environmental Psychology*, 29(3), 375-386.
<https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2008.11.008>

- Glascoff, D. W. (2000). A meta-analysis of fear appeals: implications for effective public health campaigns. *Marketing Health Services*, 20(4), 35.
- Goldman, D., Yavetz, B. ve Pe'er, S. (2006). Environmental literacy in teacher training in Israel: Environmental behavior of new students. *The Journal of Environmental Education*, 38(1), 3-22. <https://doi.org/10.3200/JOEE.38.1.3-22>
- Gottschalk, L. A. (1974). A hope scale applicable to verbal samples. *Archives of General Psychiatry*, 30(6), 779-785. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.1974.01760120041007a>
- Gould, L. C., Gardner, G. T., DeLuca, D. R., Tiemann, A. R., Doob, L. W. ve Stolwijk, J. A. (1988). *Perceptions of technological risks and benefits*. Russell Sage Foundation.
- Graham, J. M. (2006). Congeneric and (essentially) tau-equivalent estimates of score reliability: What they are and how to use them. *Educational and Psychological Measurement*, 66(6), 930-944.
- Granzin, K. L. ve Olsen, J. E. (1991). Characterizing participants in activities protecting the environment: A focus on donating, recycling, and conservation behaviors. *Journal of Public Policy & Marketing*, 10(2), 1-27. <https://doi.org/10.1177/074391569101000201>
- Hamilton, C. (2010). *Requiem for a Species: Why We Resist the Truth about Climate Change*. Earthscan.
- Hatfield, J. ve Job, R. F. (2000). Pro-environmental behaviour as a health behaviour-I: A review of the role of environment-related optimism bias & other factors. *Journal of Applied Health Behaviour*.
- Hayes, A. F. (2012). PROCESS: A versatile computational tool for observed variable mediation, moderation, and conditional process modeling.
- Hayes, A. F. (2013). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. New York, NY: The Guilford Press.
- Hayes, A. F. (2017). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach* (2. baskı). New York, NY: The Guilford Press.

- Hayes, B. C. (2001). Gender, scientific knowledge, and attitudes toward the environment: A cross-national analysis. *Political Research Quarterly*, 54(3), 657-671.
- Hicks, D. 2001. Re-examining the future: The challenge for citizenship education. *Educational Review*, 53, no. 3: 229–40. <https://doi.org/10.1080/00131910120085838>
- Hines, J. M., Hungerford, H. R. ve Tomera, A. N. (1987). Analysis and synthesis of research on responsible environmental behavior: A meta-analysis. *The Journal of Environmental Education*, 18(2), 1-8.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00958964.1987.9943482>
- Hiroto, D. S. ve Seligman, M. E. (1975). Generality of learned helplessness in man. *Journal of Personality and Social Psychology*, 31(2), 311.
<https://doi.org/10.1037/h0076270>
- Hornsey, M. J., Harris, E. A., Bain, P. G. ve Fielding, K. S. (2016). Meta-analyses of the determinants and outcomes of belief in climate change. *Nature climate change*, 6(6), 622-626. <https://doi.org/10.1038/nclimate2943>
- Howard, G. S. (1997). *Ecological psychology: Creating a more earth-friendly human nature*. University of Notre Dame Press.
- Huang, H. (2016). Media use, environmental beliefs, self-efficacy, and pro-environmental behavior. *Journal of Business Research*, 69(6), 2206-2212.
<https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2015.12.031>
- Hutchinson, J. C., Sherman, T., Martinovic, N. ve Tenenbaum, G. (2008). The effect of manipulated self-efficacy on perceived and sustained effort. *Journal of Applied Sport Psychology*, 20(4), 457-472. <https://doi.org/10.1080/10413200802351151>
- Inglehart, R. (1995). Public support for environmental protection: Objective problems and subjective values in 43 societies. *PS: Political Science and Politics*, 28(1), 57-72.
<https://doi.org/10.2307/420583>
- Jacobs-Lawson, J. M., Waddell, E. L. ve Webb, A. K. (2011). Predictors of health locus of control in older adults. *Current Psychology*, 30(2), 173-183.
<https://doi.org/10.1007/s12144-011-9108-z>

- Jones, R. E. ve Dunlap, R. E. (1992). The social bases of environmental concern: Have they changed over time? 1. *Rural Sociology*, 57(1), 28-47.
<https://doi.org/10.1111/j.1549-0831.1992.tb00455.x>
- Kerret, D., Orkibi, H. ve Ronen, T. (2016). Testing a model linking environmental hope and self-control with students' positive emotions and environmental behavior. *The Journal of Environmental Education*, 47(4), 307-317.
<https://doi.org/10.1080/00958964.2016.1182886>
- Kollmuss, A. ve Agyeman, J. (2002). Mind the gap: why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior?. *Environmental Education Research*, 8(3), 239-260. <https://doi.org/10.1080/13504620220145401>
- Krajhanzl, J. (2010). Environmental and proenvironmental behavior. *School and Health*, 21(1), 251-274.
- Kunreuther, H., Gupta, S., Bosetti, V., Cooke, R., Dutt, V., Ha-Duong, M., ... ve Weber, E. (2014). Integrated risk and uncertainty assessment of climate change response policies. In *Climate Change 2014: Mitigation of Climate Change: Working Group III Contribution to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* (pp. 151-206). Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9781107415416.008>
- Lam, S. P. ve Chen, J. K. (2006). What makes customers bring their bags or buy bags from the shop? A survey of customers at a Taiwan hypermarket. *Environment and Behavior*, 38(3), 318-332. <https://doi.org/10.1177/0013916505278327>
- Landry, N., Gifford, R., Milfont, T. L., Weeks, A. ve Arnocky, S. (2018). Learned helplessness moderates the relationship between environmental concern and behavior. *Journal of Environmental Psychology*, 55, 18-22.
<https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2017.12.003>
- Larson, L. R., Green, G. T. ve Castleberry, S. B. (2011). Construction and validation of an instrument to measure environmental orientations in a diverse group of children. *Environment and Behavior*, 43(1), 72-89.
<https://doi.org/10.1177/0013916509345212>

- Latif, S. A., Bidin, Y. H. ve Awang, Z. (2013). Towards the Realization of Green Cities: The moderating role of the residents' education level. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 85, 646-652. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.08.392>
- Lauren, N., Fielding, K. S., Smith, L. ve Louis, W. R. (2016). You did, so you can and you will: Self-efficacy as a mediator of spillover from easy to more difficult pro-environmental behaviour. *Journal of Environmental Psychology*, 48, 191-199. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2016.10.004>
- Lauren, N., Fielding, K. S., Smith, L. ve Louis, W. R. (2016). You did, so you can and you will: self-efficacy as a mediator of spillover from easy to more difficult pro-environmental behaviour. *Journal of Environmental Psychology*, 48, 191-199. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2016.10.004>
- Lazo, J. K., Kinnell, J. C. ve Fisher, A. (2000). Expert and layperson perceptions of ecosystem risk. *Risk Analysis*, 20(2), 179-194. <https://doi.org/10.1111/0272-4332.202019>
- Lee, S. A., Mathis, A. A., Jobe, M. C. ve Pappalardo, E. A. (2020). Clinically significant fear and anxiety of COVID- 19: A psychometric examination of the Coronavirus Anxiety Scale. *Psychiatry Research*, 290, 113112. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.113112>
- Lee, T. W., Locke, E. A. ve Latham, G. P. (1989). Goal setting theory and job performance.
- Leiserowitz, A. (2006). Climate change risk perception and policy preferences: The role of affect, imagery, and values. *Climatic Change*, 77(1), 45-72. <https://doi.org/10.1007/s10584-006-9059-9>
- Liere, K. D. V. ve Dunlap, R. E. (1980). The social bases of environmental concern: A review of hypotheses, explanations and empirical evidence. *Public Opinion Quarterly*, 44(2), 181-197. <https://doi.org/10.1086/268583>
- Locke, E. A., Frederick, E., Lee, C. ve Bobko, P. (1984). Effect of self-efficacy, goals, and task strategies on task performance. *Journal of Applied Psychology*, 69(2), 241. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.69.2.241>

- Lozano, R. (2006). Incorporation and institutionalization of SD into universities: breaking through barriers to change. *Journal of Cleaner Production*, 14(9-11), 787-796. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2005.12.010>
- Luszczynska, A., Tryburcy, M. ve Schwarzer, R. (2007). Improving fruit and vegetable consumption: a self-efficacy intervention compared with a combined self-efficacy and planning intervention. *Health Education Research*, 22(5), 630-638. <https://doi.org/10.1093/her/cyl133>
- MacKinnon, D. P., Lockwood, C. M., Hoffman, J. M., West, S. G. ve Sheets, V. (2002). A comparison of methods to test mediation and other intervening variable effects. *Psychological Methods*, 7(1), 83. <https://doi.org/10.1037/1082-989X.7.1.83>
- Maddux, J. E., Sherer, M. ve Rogers, R. W. (1982). Self-efficacy expectancy and outcome expectancy: Their relationship and their effects on behavioral intentions. *Cognitive Therapy and Research*, 6(2), 207-211. <https://doi.org/10.1007/BF01183893>
- Magaletta, P. R. ve Oliver, J. M. (1999). The hope construct, will, and ways: Their relations with self-efficacy, optimism, and general well-being. *Journal of Clinical Psychology*, 55(5), 539-551. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)10974679\(199905\)55:5%3C539::AID-JCLP2%3E3.0.CO;2-G](https://doi.org/10.1002/(SICI)10974679(199905)55:5%3C539::AID-JCLP2%3E3.0.CO;2-G)
- Mallinckrodt, B., Abraham, W. T., Wei, M. ve Russell, D. W. (2006). Advances in testing the statistical significance of mediation effects. *Journal of Counseling Psychology*, 53(3), 372. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.53.3.372>
- Maloney, M. P. ve Ward, M. P. (1973). Ecology: Let's hear from the people: An objective scale for the measurement of ecological attitudes and knowledge. *American Psychologist*, 28(7), 583. <https://doi.org/10.1037/h0034936>
- Marshall, N. A., Park, S., Howden, S. M., Dowd, A. B. ve Jakku, E. S. (2013). Climate change awareness is associated with enhanced adaptive capacity. *Agricultural Systems*, 117, 30-34. <https://doi.org/10.1016/j.agsy.2013.01.003>
- Martinko, M. J. ve Gardner, W. L. (1982). Learned helplessness: An alternative explanation for performance deficits. *Academy of Management Review*, 7(2), 195-204. <https://doi.org/10.5465/amr.1982.4285559>

- McAfee, D., Doubleday, Z. A., Geiger, N. ve Connell, S. D. (2019). Everyone loves a success story: optimism inspires conservation engagement. *BioScience*, 69(4), 274-281. <https://doi.org/10.1093/biosci/biz019>
- McClelland, D. C., Atkinson, J. W., Clark, R. A. ve Lowell, E. L. (1953). The achievement motive. *New York*, 5.
- McGee, R. F. (1984). Hope: a factor influencing crisis resolution. *Advances in Nursing Science*. <https://doi.org/10.1097/00012272-198406040-00006>
- Menninger, K. (1959). The academic lecture: Hope. *American Journal of Psychiatry*, 116(6), 481-491. <https://doi.org/10.1176/ajp.116.6.481>
- Milfont, T. L. ve Schultz, P. W. (2016). Culture and the natural environment. *Current Opinion in Psychology*, 8, 194-199. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2015.09.009>
- Nielsen, K. S., Clayton, S., Stern, P. C., Dietz, T., Capstick, S. ve Whitmarsh, L. (2021). How psychology can help limit climate change. *American Psychologist*, 76(1), 130.
- Obayuwana, A. O., Collins, J. L., Carter, A. L., Rao, M. S., Mathura, C. C. ve Wilson, S. B. (1982). Hope Index Scale: An instrument for the objective assessment of hope. *Journal of the National Medical Association*, 74(8), 761.
- O'brien, C. (2008). Sustainable happiness: How happiness studies can contribute to a more sustainable future. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, 49(4), 289. <https://doi.org/10.1037/a0013235>
- Ojala, M. (2008). Recycling and ambivalence: Quantitative and qualitative analyses of household recycling among young adults. *Environment and Behavior*, 40(6), 777-797. <https://doi.org/10.1177/0013916507308787>
- Ojala, M. (2012). Hope and climate change: The importance of hope for environmental engagement among young people. *Environmental Education Research*, 18(5), 625-642. <https://doi.org/10.1080/13504622.2011.637157>
- Olli, E., Grendstad, G. ve Wollebaek, D. (2001). Correlates of environmental behaviors: Bringing back social context. *Environment and behavior*, 33(2), 181-208. <https://doi.org/10.1177/0013916501332002>

- Ong, A. D., Edwards, L. M., ve Bergeman, C. S. (2006). Hope as a source of resilience in later adulthood. *Personality and Individual Differences*, 41(7), 1263-1273. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2006.03.028>
- Overmier, J. B. ve Leaf, R. C. (1965). Effects of discriminative Pavlovian fear conditioning upon previously or subsequently acquired avoidance responding. *Journal of Comparative and Physiological Psychology*, 60(2), 213. <https://doi.org/10.1037/h0022340>
- Özdamar, K. (2004). Paket Programlar ile Veri Analizi. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özdil, S. Ö. ve Kutlu, Ö. (2019). Investigation of the Mediator Variable Effect Using BK, Sobel and Bootstrap Methods (Mathematical Literacy Case). *International Journal of Progressive Education*, 15(2), 30-43. <https://doi.org/10.29329/ijpe.2019.189.3>
- Öztürk, B. N. ve Akıncı, S. (2019). Reklam İçeriğinin Satın Alma Niyetine Etkisi: Davranışa Yönelik Tutumun Aracı ve Çevresel Endişenin Düzenleyici Rolü. *Business and Economics Research Journal*, 10(1), 277-296. <https://doi.org/10.20409/berj.2019.168>
- Pelletier, L. G., Dion, S., Tuson, K. ve Green-Demers, I. (1999). Why do people fail to adopt environmental protective behaviors? Toward a taxonomy of environmental amotivation 1. *Journal of Applied Social Psychology*, 29(12), 2481-2504. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1999.tb00122.x>
- Peyton, R. B. ve Miller, B. A. (1980). Developing an internal locus of control as a prerequisite to environmental action taking. *Curr. Issues VI*, 400, 193.
- Quinless, F. W. ve Nelson, M. M. (1988). Development of a measure of learned helplessness. *Nursing Research*. <https://doi.org/10.1097/00006199-198801000-00003>
- Renn, O. (2011). The social amplification/attenuation of risk framework: application to climate change. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 2(2), 154-169. <https://doi.org/10.1002/wcc.99>

- Rogers, M., Curtis, A. ve Mazur, N. (2012). The influence of cognitive processes on rural landholder responses to climate change. *Journal of Environmental Management*, 111, 258-266. doi: 10.1016/j.jenvman.2012.07.015
- Rosa, C. D. ve Collado, S. (2019). Experiences in nature and environmental attitudes and behaviors: Setting the ground for future research. *Frontiers in Psychology*, 10, 763. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00763>
- Rotter, J. B. (1954). Social learning and clinical psychology. <https://doi.org/10.1037/10788-000>
- Sarıçam, H ve Akın, A. (2013). Bütünleyici umut ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 291-308.
- Sayin, A., Karslioglu, E. H., Sürgit, A., Şahin, S., Arslan, T. ve Candansayar, S. (2008). Brief report: perceptions of turkish psychiatric inpatients about therapeutic factors of group psychotherapy. *International Journal of Group Psychotherapy*, 58(2), 253-263. <https://doi.org/10.1521/ijgp.2088.58.2.253>
- Schlegelmilch, B. B., Bohlen, G. M. ve Diamantopoulos, A. (1996). The link between green purchasing decisions and measures of environmental consciousness. *European Journal of Marketing*. <https://doi.org/10.1108/03090569610118740>
- Schrank, B., Stanghellini, G. ve Slade, M. (2008). Hope in psychiatry: a review of the literature. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 118(6), 421-433. <https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.2008.01271.x>
- Schrank, B., Woppmann, A., Sibitz, I. ve Lauber, C. (2011). Development and validation of an integrative scale to assess hope. *Health Expectations*, 14(4), 417-428. <https://doi.org/10.1111/j.1369-7625.2010.00645.x>
- Schultz, P. (2000). Empathizing with nature: The effects of perspective taking on concern for environmental issues. <http://dx.doi.org/10.1111/0022-4537.00174>
- Schwartz, S. H. (1977). Normative influences on altruism. In *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 10, pp. 221-279). Academic Press. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60358-5](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60358-5)

- Seligman, M. E. ve Maier, S. F. (1967). Failure to escape traumatic shock. *Journal of Experimental Psychology*, 74(1), 1. <https://doi.org/10.1037/h0024514>
- Sherer, M. ve Adams, C. H. (1983). Construct validation of the self-efficacy scale. *Psychological Reports*, 53(3), 899-902. <https://doi.org/10.2466/pr0.1983.53.3.899>
- Sherer, M., Maddux, J. E., Mercandante, B., Prentice-Dunn, S., Jacobs, B. ve Rogers, R. W. (1982). The self-efficacy scale: Construction and validation. *Psychological Reports*, 51(2), 663-671. <https://doi.org/10.2466/pr0.1982.51.2.663>
- Smith, N. ve Leiserowitz, A. (2014). The role of emotion in global warming policy support and opposition. *Risk Analysis*, 34(5), 937-948. <https://doi.org/10.1111/risa.12140>
- Snyder, C. R. (1994). *The psychology of hope: You can get there from here*. Simon and Schuster.
- Snyder, C. R. (2002). Hope theory: Rainbows in the mind. *Psychological Inquiry*, 13(4), 249-275. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1304_01
- Snyder, C. R. (2005). Teaching: The lessons of hope. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 24(1), 72-84. <https://doi.org/10.1521/jscp.24.1.72.59169>
- Snyder, C. R. (Ed.). (2000). *Handbook of hope: Theory, measures, and applications*. Academic press.
- Snyder, C. R., Feldman, D. B., Shorey, H. S. ve Rand, K. L. (2002). Hopeful choices: A school counselor's guide to hope theory. *Professional School Counseling*, 5(5), 298.
- Snyder, C. R., Irving, L. M. ve Anderson, J. R. (1991). Hope and health. *Handbook of social and clinical psychology: The Health Perspective*, 162, 285-305.
- Snyder, C. R., LaPointe, A. B., Jeffrey Crowson, J. ve Early, S. (1998). Preferences of high- and low-hope people for self-referential input. *Cognition & Emotion*, 12(6), 807-823. <https://doi.org/10.1080/026999398379448>
- Snyder, C. R., Sympson, S. C., Michael, S. T. ve Cheavens, J. (2001). Optimism and hope constructs: Variants on a positive expectancy theme. E. C. Chang (Eds.), *Optimism & pessimism: Implications for theory, research, and practice* (s. 101–125). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10385-005>

- Sorrenti, L., Filippello, P., Orecchio, S. ve Buzzai, C. (2016). Learned Helplessness and Learning Goals: Role played in School Refusal. A Study on Italian Students. *Mediterranean Journal of Clinical Psychology*, 4(2). <https://doi.org/10.6092/2282-1619/2016.4.1235>
- Springmann, M., Godfray, H. C. J., Rayner, M. ve Scarborough, P. (2016). Analysis and valuation of the health and climate change cobenefits of dietary change. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 113, 4146-4151. <https://doi.org/10.1073/pnas.1523119113>
- Steg, L. ve Vlek, C. (2009). Encouraging pro-environmental behaviour: An integrative review and research agenda. *Journal of environmental psychology*, 29(3), 309-317. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2008.10.004>
- Steg, L., Van den Berg, A. E. ve De Groot, J. I. (2018). Environmental psychology: History, scope, and methods. *Environmental Psychology: An Introduction*, 1-11. <https://doi.org/10.1002/9781119241072.ch1>
- Stern, P. C. (2000). New environmental theories: toward a coherent theory of environmentally significant behavior. *Journal of Social Issues*, 56(3), 407-424.
- Stern, P. C. (2012). Fear and hope in climate messages. *Nature Climate Change*, 2(8), 572-573. <https://doi.org/10.1038/nclimate1610>
- Stern, P. C., Dietz, T. ve Kalof, L. (1993). Value orientations, gender, and environmental concern. *Environment and behavior*, 25(5), 322-348. <https://doi.org/10.1177/0013916593255002>
- Stern, P. C., Kalof, L., Dietz, T. ve Guagnano, G. A. (1995). Values, beliefs, and proenvironmental action: Attitude formation toward emergent attitude objects 1. *Journal of Applied Social Psychology*, 25(18), 1611-1636. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1995.tb02636.x>
- Stern, P. C., Young, O. R. ve Druckman, D. E. (1992). *Global environmental change: Understanding the human dimensions*. National Academy Press.

- Stevenson, K. ve Peterson, N. (2016). Motivating action through fostering climate change hope and concern and avoiding despair among adolescents. *Sustainability*, 8(1), 6. <https://doi.org/10.3390/su8010006>
- Streiner, D. L. (2003). Starting at the beginning: an introduction to coefficient alpha and internal consistency. *Journal of Personality Assessment*, 80(1), 99-103.
- Sulphey, M. M. ve Faisal, S. (2021). Connectedness to Nature and Environmental Concern as Antecedents of Commitment to Environmental Sustainability. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 11(2), 208. <https://doi.org/10.32479/ijeep.10803>
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (6. baskı). London: Pearson.
- Tabernero, C. ve Hernández, B. (2011). Self-efficacy and intrinsic motivation guiding environmental behavior. *Environment and Behavior*, 43(5), 658-675. <https://doi.org/10.1177/0013916510379759>
- Tabernero, C., Hernández, B., Cuadrado, E., Luque, B. ve Pereira, C. R. (2015). A multilevel perspective to explain recycling behaviour in communities. *Journal of Environmental Management*, 159, 192-201. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2015.05.024>
- Takacs-Santa, A. (2007). Barriers to environmental concern. *Human Ecology Review*, 26-38.
- Tam, K. P. ve Chan, H. W. (2018). Generalized trust narrows the gap between environmental concern and pro-environmental behavior: Multilevel evidence. *Global Environmental Change*, 48, 182-194. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2017.12.001>
- Tarhan, S. ve Bacanlı, H. (2015). Sürekli Umut Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 3(1), 1-14.
- Tavakol, M. ve Dennick, R. (2011). Making sense of Cronbach's alpha. *International Journal of Medical Education*, 2, 53.

- Tennen, H., Affleck, G. ve Tennen, R. (2002). Clipped feathers: The theory and measurement of hope. *Psychological Inquiry*, 13(4), 311-317.
- Timur, S. ve YILMAZ, M. (2013). Çevre Davranış Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi (GEFAD)*, 33(2).
- Trigg, L. J., Perlman, D., Perry, R. P. ve Janisse, M. P. (1976). Anti-pollution behavior: A function of perceived outcome and locus of control. *Environment and Behavior*, 8(2), 307-313. <https://doi.org/10.1177/001391657682008>
- Truelove, H. B., Carrico, A. R., Weber, E. U., Raimi, K. T. ve Vandenberg, M. P. (2014). Positive and negative spillover of pro-environmental behavior: An integrative review and theoretical framework. *Global Environmental Change*, 29, 127-138. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2014.09.004>
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2006). Bilimsel Araştırma Süreci ve Spss ile Veri Analizi. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Vainio, A. ve Paloniemi, R. (2013). Does belief matter in climate change action?. *Public Understanding of Science*, 22(4), 382-395. <https://doi.org/10.1177/0963662511410268>
- Van der Linden, S., Maibach, E. ve Leiserowitz, A. (2015). Improving public engagement with climate change: Five “best practice” insights from psychological science. *Perspectives on Psychological Science*, 10(6), 758-763. <https://doi.org/10.1177/1745691615598516>
- Varela-Candamio, L., Novo-Corti, I. ve García-Álvarez, M. T. (2018). The importance of environmental education in the determinants of green behavior: A meta-analysis approach. *Journal of Cleaner Production*, 170, 1565-1578. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.09.214>
- Venhoeven, L., Bolderdijk, J. ve Steg, L. (2013). Explaining the paradox: how pro environmental behaviour can both thwart and foster well-being. *Sustainability*, 5(4), 1372-1386. <https://doi.org/10.3390/su5041372>

- Vicente-Molina, M. A., Fernández-Sainz, A. ve Izagirre-Olaizola, J. (2018). Does gender make a difference in pro-environmental behavior? The case of the Basque Country University students. *Journal of Cleaner Production*, 176, 89-98.
- Wang, Y., Hao, F. ve Liu, Y. (2021). Pro-Environmental Behavior in an Aging World: Evidence from 31 Countries. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(4), 1748. <https://doi.org/10.3390/ijerph18041748>
- Weigel, R.H. (1983). Environmental attitudes and the prediction of behavior. In N.R. Feimer ve E.S. Geller, (Eds), environmental psychology: Directions and perspectives. New York: Preager, pp.257-287.
- Weiner, B. (1992). Attributional theories of human motivation. *Human Motivation : Metaphors, Theories, and Research*, Sage, Newbury Park, CA, Sage.
- Winkel, G., Saegert, S. ve Evans, G. W. (2009). An ecological perspective on theory, methods, and analysis in environmental psychology: Advances and challenges. *Journal of Environmental Psychology*, 29(3), 318-328. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2009.02.005>
- Wood, R. ve Bandura, A. (1989). Impact of conceptions of ability on self-regulatory mechanisms and complex decision making. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56(3), 407.
- Wools, R. ve Canter, D. (1970). The effect of the meaning of buildings on behavior. *Applied Ergonomics*, 1(3), 144-150. [https://doi.org/10.1016/0003-6870\(70\)90004-9](https://doi.org/10.1016/0003-6870(70)90004-9)
- Xiao, C. ve McCright, A. M. (2015). Gender differences in environmental concern: Revisiting the institutional trust hypothesis in the USA. *Environment and Behavior*, 47(1), 17-37.
- Yıldırım, F. ve İlhan, İ. Ö. (2010). Genel öz yeterlilik ölçeği Türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 21(4), 301-308.
- Zelezny, L. C., Chua, P. P. ve Aldrich, C. (2000). Elaborating on gender differences in environmentalism. *Journal of Social Issues*, 56(3), 443-458.

EKLER

EK 1: ONAM FORMU

Onam Formu

Sayın katılımcı,

Bu araştırma, Başkent Üniversitesi Psikoloji Bölümü Sosyal Psikoloji Tezli Yüksek Lisans program öğrencisi Psk. Eylül Sarıoğuz'un, Dr. Öğr. Elvin Doğutepe danışmanlığında yürüttüğü yüksek lisans tezi çalışmasıdır. Bu çalışmanın amacı kişilik özellikleri ve çevresel davranış arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Çalışmaya katılabilmek için ana dilinizin Türkçe olması ve 18-30 yaş aralığında olmanız gerekmektedir.

Anketin cevaplanması yaklaşık 15 dakika sürmekte olup, herhangi bir süre kısıtlaması bulunmamaktadır. Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Anket genel olarak kişisel rahatsızlık verecek sorular içermemektedir. Yine de katılım sırasında herhangi bir nedenden ötürü kendinizi rahatsız hissederseniz, çalışmayı istediğiniz zaman bırakabilirsiniz. Ankete verilen cevaplar gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir. Çalışmanın hiçbir bölümünde isminizi ve kimliğinizi ortaya çıkaran bir soru sorulmamaktadır. Elde edilen genel bulgular değerlendirilecek, bireysel sonuçlar analiz edilmeyecektir.

Çalışmanın objektif olması ve elde edilecek sonuçların güvenilirliği bakımından anket uygulamalarında samimiyetle duygu ve düşüncelerinizi yansıtacak şekilde yanıtlar vermeniz önemlidir. Katılımınız için şimdiden teşekkür ederiz.

Çalışmaya katılmayı onaylıyorsanız, Onaylama seçeneğini seçerek çalışmaya başlayabilirsiniz.

- ☐ Evet, çalışmaya katılmayı onaylıyorum.
- ☐ Hayır, çalışmaya katılmayı onaylamıyorum.

EK 2: DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Demografik Bilgi Formu

1. Cinsiyetiniz :

☐ Kadın ☐ Erkek ☐ Diğer / Söylememeyi tercih ediyorum

2. Yaşınız : _____

3. Tamamladığınız en üst eğitim seviyesi nedir?

- ☐ Okula hiç gitmedim ☐ İlkokul ☐ Ortaokul
☐ Lise ☐ Yüksekokul ☐ Üniversite (lisans)
☐ Üniversite (yüksek lisans, doktora)

4. Çalışma durumunuz :

☐ Çalışan ☐ Kendi işim/Serbest meslek ☐ Öğrenci ☐ Emekli ☐ İşsiz

5. Mesleğiniz/İşiniz : _____

6. Evinize giren ortalama aylık gelir miktarını belirtiniz.

- ☐ 1499 TL ve altı
☐ 1500 - 3999 TL
☐ 4000 - 5999 TL
☐ 6000 TL ve üstü

7. Aşağıdaki merdivenin Türkiye'deki insanların durduğu yeri temsil ettiğini düşünün. Merdivenin tepesindekiler her şeyin en iyisine (en çok paraya, en iyi eğitime ve en saygın mesleklere) sahip olanlar. Merdivenin en altındakiler ise, en kötü koşullara sahip olanlar (en az paraya, en az eğitime ve en az sayılan mesleklere sahip olanlar ya da hiç bir işi olmayanlar). Bu merdivende daha yüksek bir konuma sahip olmanız en tepedeki insanlara göre daha yakın olduğunuz; daha aşağıda olmanız ise en

alttaki insanlara daha yakın olduğunuzu gösterir. Bu merdivende kendinizi nereye yerleştirirdiniz?

En alt 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9 ☐

En üst 10 ☐

8. Haftada ortalama kaç saatinizi doğada geçirirsiniz?

- ☐ Hiç
- ☐ 0-30 Dakika
- ☐ 30 dakika- 1 Saat
- ☐ 1 -2 Saat
- ☐ 2- 3Saat
- ☐ 3- 4 Saat
- ☐ 4-5 Saat
- ☐ 5 Saat ve Üstü

9. Doğada yaptığınız belli başlı aktiviteler nelerdir (Kamp, piknik, bahçe ekip biçmek, doğada yürüyüş vs)? _____YOK

10. Sıklıkla gittiğiniz doğal alanlar nerelerdir? (Deniz, orman, göl vs.)
_____YOK

11. Yaşamınızın çoğunun geçtiği (en uzun yaşadığınız) yer:

- ☐ Köy
- ☐ Kasaba/Belde
- ☐ İlçe
- ☐ İl
- ☐ Büyükşehir

12. Çocukluk döneminizin çoğunun geçtiği (en uzun yaşadığınız) yer:

- ☐ Köy
- ☐ Kasaba/Belde
- ☐ İlçe
- ☐ İl
- ☐ Büyükşehir

Lütfen aşağıdaki ifadeleri okuduktan sonra kendinizi değerlendirip sizin için en uygun seçeneğin karşısına çarpı (X) işareti koyunuz.

0: Kesinlikle hayır, 5: Kararsızım, 10: Kesinlikle evet

13. Çocukluğunuzu geçirdiğiniz yeri doğa ile iç içe bulur musunuz?

- 0 ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8 ☐ 9 ☐ 10 ☐

14. Yaşadığınız yerde (şehir, kasaba, ilçe vs.) daha fazla yeşil alan olmasını ister miydiniz?

0□ 1□ 2□ 3□ 4□ 5□ 6□ 7□ 8□ 9□ 10
□

15. İş yerlerinde ve okullarda daha fazla yeşil alan olmasını ister miydiniz?

0□ 1□ 2□ 3□ 4□ 5□ 6□ 7□ 8□ 9□ 10
□

16. Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin varlığına inanıyor musunuz?

0□ 1□ 2□ 3□ 4□ 5□ 6□ 7□ 8□ 9□ 10
□

17. Sizce doğanın (orman, deniz, göl gibi) insanların psikolojisine olumlu etkisi var mıdır?

0□ 1□ 2□ 3□ 4□ 5□ 6□ 7□ 8□ 9□ 10
□

18. Çevresel sorunların etkili bir şekilde çözüleceğine inanıyor musunuz?

0□ 1□ 2□ 3□ 4□ 5□ 6□ 7□ 8□ 9□ 10
□

19. Bireysel davranışlarınızın çevresel sorunların çözülmesine katkı sağlayacağını düşünüyor musunuz?

0□ 1□ 2□ 3□ 4□ 5□ 6□ 7□ 8□ 9□ 10
□

20. Aşağıda listelenen çevre sorunlarını verdiğiniz öneme göre puanlayınız:

0: Hiç önemli değil, 5: Kararsızım, 10: Oldukça önemli

✓ İklim Değişikliği

0□ 1□ 2□ 3□ 4□ 5□ 6□ 7□ 8□ 9□ 10
□

✓ Susuzluk

0□ 1□ 2□ 3□ 4□ 5□ 6□ 7□ 8□ 9□ 10
□

✓ Biyoçeşitliliğin azalması (hayvan ve bitki türlerinin kaybı)

0□ 1□ 2□ 3□ 4□ 5□ 6□ 7□ 8□ 9□ 10
□

✓ Çevrede kimyasallar, toksikler ve ağır metallerin birikimi

0□ 1□ 2 □ 3 □ 4 □ 5□ 6□ 7□ 8□ 9□ 10
□

✓ Hava kirliliği

0□ 1□ 2 □ 3 □ 4 □ 5□ 6□ 7□ 8□ 9□ 10
□

✓ Atıkların / çöplerin birikmesi ile oluşan “Çöp dağları”

0□ 1□ 2 □ 3 □ 4 □ 5□ 6□ 7□ 8□ 9□ 10
□

✓ Ozon tabakasının İncelmesi

0□ 1□ 2 □ 3 □ 4 □ 5□ 6□ 7□ 8□ 9□ 10
□

✓ Okyanusların kirlenmesi

0□ 1□ 2 □ 3 □ 4 □ 5□ 6□ 7□ 8□ 9□ 10
□

✓ Ormansızlaşma

0□ 1□ 2 □ 3 □ 4 □ 5□ 6□ 7□ 8□ 9□ 10
□

EK 3: ÇEVRESEL ENDİŞE ÖLÇEĞİ

ÇEVRESEL ENDİŞE

Lütfen aşağıdaki ifadeleri okuduktan sonra kendinizi değerlendirip sizin için en uygun seçeneğin karşısına çarpı (X) işareti koyunuz. **1=Hiç katılmıyorum, 2= Çoğunlukla katılmıyorum, 3=Kısmen katılmıyorum, 4=Kararsızım 5=Kısmen katılıyorum, 6=Çoğunlukla katılıyorum, 7=Tamamen katılıyorum**

1	İnsanlar doğaya müdahale ettikleri zaman bu genellikle felaketle sonuçlanır.	1	2	3	4	5	6	7
2	İnsanlar çevreyi oldukça kötü kullanmaktadırlar.	1	2	3	4	5	6	7
3	Doğanın dengesi çok hassastır ve kolayca bozulabilir.	1	2	3	4	5	6	7
4	Böyle giderse, yakında büyük bir çevre felaketi yaşayacağız.	1	2	3	4	5	6	7

EK 4: ÇEVRE DAVRANIŞ ÖLÇEĞİ

ÇEVRE DAVRANIŞ ÖLÇEĞİ

	Lütfen aşağıdaki ifadeleri okuduktan sonra kendinizi değerlendirip sizin için en uygun seçeneği işaretleyiniz.	Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Genellikle	Her Zaman
1	Çevresel sorunları yetkililere bildiririm.					
2	Gazete ve plastik şişe gibi atıkları geri dönüşüm toplama noktalarına götürürüm.					
3	Medyaya çevresel sorunlar hakkında mektuplar gönderirim.					
4	Depozitosu olan meşrubat şişelerini geri veririm.					
5	Kullanılmış kâğıtları müsvedde kâğıdı olarak yeniden kullanırım.					
6	Daha önceden alışveriş poşeti olarak kullanılmış naylon poşetleri tekrar kullanırım.					
7	“Çevre dostu” ürünleri satın alırım (ozon dostu spreylar, geri dönüşüm paketi olan ürünler ve ekonomik boy ürünler).					
8	Halka açık yerlerin korunması ve temizlenmesi için kampanyalara katılırım.					
9	Kullanılmayan elektrikli cihazları ve ışıkları kapatarak enerji tasarrufu sağlarım.					
10	Evde su tasarrufu yaparım (dişlerimi fırçalarken veya bulaşıkları yıkarken musluğu kapatırım vb.).					
11	Halka açık alanlara çöp atan veya çevreye zarar veren insanları uyarırım.					

12	İnsanların, halka açık yerlere attıkları çöpleri toplayıp çöp kutusuna atarım.					
13	Kullanılmış pilleri çöp kutusu yerine piller için uygun toplama kutularına koyarım.					
14	Odadan çıkarken klima vb. cihazları açık bırakırım.					
15	Dışarıdayken kuş seslerini, hayvanları ve çiçekleri fark ederim.					
16	Çevre kirliliğini önlemek için düzenlenen kampanyalarda görev alırım.					
17	Bir çevre organizasyonunda aktif olarak görev alırım.					
18	Günlük gazete veya dergilerdeki çevre konularıyla ilgili makaleleri okurum.					
19	Çevre ve doğa ile ilgili televizyon programlarını izlerim.					
20	Doğa yürüyüşü ve geziler yaparım.					

EK 5: BÜTÜNLEYİCİ UMUT ÖLÇEĞİ

BÜTÜNLEYİCİ UMUT ÖLÇEĞİ

Lütfen aşağıdaki ifadeleri okuduktan sonra kendinizi değerlendirip sizin için en uygun seçeneğin karşısına çarpı (X) işareti koyunuz. 1=Hiç katılmıyorum, 2= Çoğunlukla katılmıyorum, 3=Kısmen katılmıyorum, 4=Kısmen katılıyorum, 5=Çoğunlukla katılıyorum, 6=Tamamen katılıyorum							
1	Çok güçlü kişisel özelliklere sahibim.	1	2	3	4	5	6
2	Hoşlandığım aktivitelere olan ilgimi sürdürmek benim için zordur.	1	2	3	4	5	6
3	Yaşamımda yapmak istediğim şeyler var.	1	2	3	4	5	6
4	Âşık olduğumu hissediyorum.	1	2	3	4	5	6
5	Bazı insanlar cesaretimi kırmaya çalışsa da problemlerimi çözmek için bir yol bulabileceğimi biliyorum.	1	2	3	4	5	6
6	Bana olan tüm destekler geri çekilmiş gibi görünüyor.	1	2	3	4	5	6
7	Yaşamımın bir anlam ve amacı olduğuna inanıyorum.	1	2	3	4	5	6
8	Hoşlandığım şeyleri yapmayı dört gözle beklerim.	1	2	3	4	5	6
9	Her yeni günün bir potansiyeli olduğuna ve gelişim için fırsat sunduğuna inanırım.	1	2	3	4	5	6
10	Geleceğimi planlamamı engelleyen problemlerden bunaldım.	1	2	3	4	5	6
11	İlgi ve endişelerimi paylaştığım birisi var.	1	2	3	4	5	6
12	Güçlüklerin ortasında bile olanakları fark edebilirim.	1	2	3	4	5	6
13	Yaşamımın bazı yönleriyle ilgili umudumu kaybettim.	1	2	3	4	5	6
14	Diğer insanların bana ihtiyacı var.	1	2	3	4	5	6
15	Yaşamımın değerli olduğunu hissediyorum.	1	2	3	4	5	6
16	Sıkıştığımı ve tuzağa düştüğümü hissediyorum.	1	2	3	4	5	6
17	Geleceğim için planlar yaparım.	1	2	3	4	5	6
18	Hayatta oldukça başarılıyım.	1	2	3	4	5	6
19	Yaşamdaki birçok şeye ilgimi kaybettiğimi düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6
20	Kendim için değerli ve önemliyim.	1	2	3	4	5	6

21	Geçmişte yaşadıklarım beni olgunlaştırdı ve geleceğe çok iyi hazırladı.	1	2	3	4	5	6
22	Yaşamdan olabildiğince yararlanmak istiyorum.	1	2	3	4	5	6
23	Bana huzur veren bir inancım var.	1	2	3	4	5	6

EK 6: GENEL ÖZYETERLİLİK ÖLÇEĞİ

GENEL ÖZYETERLİLİK ÖLÇEĞİ

Açıklama:						
Aşağıda çeşitli konulardaki düşüncelerinizi öğrenmek üzere cümleler verilmiştir. Cümlede geçen ifadenin sizi ne kadar tanımladığını, lütfen size uygun olan bölmeyle işaretleyiniz.						
<u>Siz i n e ka da r t an ımlıyor?</u>						
		Hiç		Çok İyi		
1	Planlar yaparken, onları hayata geçirebileceğimden eminimdir.	1	2	3	4	5
2	Sorunlarımdan biri, bir işe zamanında başlayamamamdır.	1	2	3	4	5
3	Eğer bir işi ilk denemede yapamazsam, başarana kadar uğraşırım.	1	2	3	4	5
4	Belirlediğim önemli hedeflere ulaşmada, pek başarılı olamam.	1	2	3	4	5
5	Her şeyi yarım bırakırım.	1	2	3	4	5
6	Zorluklarla yüz yüze gelmekten kaçınırım.	1	2	3	4	5
7	Eğer bir iş çok karmaşık görünüyorsa onu denemeye bile girişmem.	1	2	3	4	5
8	Hoşuma gitmeyen bir şey yapmak zorunda kaldığımda onu bitirinceye kadar kendimi zorlarım.	1	2	3	4	5
9	Bir şey yapmaya karar verdiğimde hemen işe girişirim.	1	2	3	4	5
10	Yeni bir şey denerken başlangıçta başarılı olamazsam çabucak vazgeçerim.	1	2	3	4	5
11	Beklenmedik sorunlarla karşılaştığımda kolayca onların üstesinden gelemem.	1	2	3	4	5
12	Bana zor görünen yeni şeyleri öğrenmeye çalışmaktan kaçınırım.	1	2	3	4	5
13	Başarısızlık benim azmimi arttırır.	1	2	3	4	5
14	Yeteneklerime her zaman çok güvenmem.	1	2	3	4	5
15	Kendine güvenen biriyim	1	2	3	4	5

16	Kolayca pes ederim.	1	2	3	4	5
17	17. Hayatta karşıma çıkacak sorunların çoğuyla başedebileceğimi sanmıyorum.	1	2	3	4	5

EK 7: KORONAVİRÜS ANKSİYETE ÖLÇEĞİ

KORONAVİRÜS ANKSİYETE ÖLÇEĞİ

Son 2 hafta boyunca aşağıdaki durumları ne sıklıkta yaşadınız?	Hiç	Nadir, bir veya iki günden az	Birkaç gün	7 günden fazla	Son iki haftada neredeyse her gün
Koronavirüs ile ilgili haberleri okuduğumda veya dinlediğimde başım döndü, sersemlemiş veya baygın hissettim.	0	1	2	3	4
Koronavirus hakkında düşündüğüm için uykuya dalma uykuda kalma konusunda sorun yaşadım.	0	1	2	3	4
Koronavirüs hakkında düşündüğümde veya bilgiye maruz kaldığımda felç olmuş veya donmuş gibi hissettim.	0	1	2	3	4
Koronavirus hakkında düşündüğümde veya bilgiye maruz kaldığımda yemek yemeye ilgimi kaybettim.	0	1	2	3	4
Koronavirüs hakkında düşündüğümde veya bilgiye maruz kaldığımda mide bulantısı hissettim veya mide problemleri yaşadım.	0	1	2	3	4

EK 8: ETİK İZİN

Sayı : 17162298.600-69

9 MART 2021

Konu : Tez Çalışması

İlgili Makama

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Eylül Sarıoğuz'un, Dr. Öğretim Üyesi Elvin Doğutepe danışmanlığında yürütmekte olduğu "Umut ve Öz-Yeterlilik Faktörlerinin Çevresel Endişe ve Davranış İlişkisindeki Aracı Rolü" başlıklı yüksek lisans tez çalışması, değerlendirilmiş ve yapılmasında bir sakınca olmadığı tespit edilmiştir.

Bilgilerinize saygılarımızla sunarız.

Başkent Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler ve Sanat Araştırma Kurulu

Ad, Soyad	Değerlendirme	İmza
Prof. Dr. M. Abdülkadir Varoğlu	Olumlu/ Olumsuz	
Prof. Dr. Kudret Güven	Olumlu/Olumsuz	
Prof. Ali Sevgi	Olumlu/Olumsuz	
Prof. Dr. Işıl Bulut	Olumlu/Olumsuz	
Prof. Dr. Sadegül Akbaba Altun	Olumlu/ Olumsuz	
Prof. Dr. Can Mehmet Hersek	Olumlu/ Olumsuz	
Prof. Dr. Özcan Yağcı	Olumlu/ Olumsuz	